

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

BULGARİSTAN’IN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİLGE ERCAN

**ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

KOCAELİ - 2008

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

BULGARİSTAN’IN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİLGE ERCAN

**ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

DANIŞMAN: DOÇ. DR. İRFAN KAYA ÜLGER

KOCAELİ - 2008

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

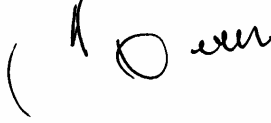
BULGARİSTAN'IN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Bilge ERCAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih ve No:15/10/2008-2008/25

Prof. Dr.
Hasret ÇOMAK

Doç. Dr.
İrfan Kaya ÜLGER

Yrd. Doç. Dr.
Bekir GÜNAY

KOCAELİ, 2008

SUNUŞ

Çalışmanın karar aşamasında yol gösteren ve oluşumu sırasında desteğini esirgemeyen çok değerli danışman hocam Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER'e, akademik çalışmalarımı yürütmem konusunda sonsuz destek veren saygıdeğer hocam ve Bölüm Başkanım Prof. Dr. Hasret ÇOMAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın sonlandırılması sırasındaki sıkıntılı süreçte manevi desteklerini eksik etmeyen ve moral veren çalışma arkadaşlarıma minnettarım.

Ayrıca yaşamımın her alanında verdikleri her türlü destekten dolayı çok kıymetli aileme ve sevgili eşim Arda ERCAN' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

01/09/08

Bilge ERCAN

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	I
İÇİNDEKİLER	II
ÖZET	V
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

BULGARİSTAN – AB İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.BULGAR KİMLİĞİ VE COĞRAFYASI	7
2.BULGARİSTAN'IN YAKIN TARİHİ	10
2.1. Bulgaristan'da Komünist Dönem (1944-1989)	11
2.1.1. Todor Jivkov Dönemi	13
2.1.2. Jivkov İktidarı Döneminde Asimilasyon ve Jivkov İktidarının Çöküşü... 14	
2.1.2.1. Asimilasyon Politikası.....	15
2.1.2.2. Jivkov Döneminin Sonu.....	16
2.2.Varşova Paktının Lağvedilmesi.....	18
2.3. Soğuk Savaş Sonrası Bulgaristan'da Geçiş Süreci.....	20
2.3.1. Totalitarizmin Tasfiye Edilmesi.....	20
2.3.2. Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş.....	23
3.BULGARİSTAN'I AVRUPA'YA YAKINLAŞTIRAN FAKTÖRLER	26
4.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELECEK PERSPEKTİFİNDE BULGARİSTAN İLE YAKINLAŞMASI.....	28

II.BÖLÜM

ADAYLIK DÖNEMİNDE YAŞANAN GELİŞMELER 32

1.1991 – 1995 ARASI DÖNEM	32
1.1.Kopenhag Zirvesi (21-22 Haziran 1993).....	34
1.1.1. Siyasi Kriterler	35
1.1.2. Ekonomik Kriterler	37
1.2.Essen Zirvesi (9-10 Aralık 1994)	41
1.3.Yapısal Diyalog ve Beyaz Kitap (Haziran 1995)	40
2.BULGARİSTAN'IN TAM ÜYELİK BAŞVURUSU (14 ARALIK 1995).....	44

2.1.Gündem 2000 Süreci.	44
2.2.Lüksemburg Zirvesi	47
2.3.Katılım Ortaklığı Belgesi	49
3.TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİNİN BAŞLAMASI (15 ŞUBAT 2000)	51
III.BÖLÜM	
TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİ VE KATILIM.....	55
1.BULGARİSTAN'IN YAŞADIĞI SORUNLAR.....	56
1.1.Demokratikleşme Sorunları	61
1.2.AB Sürecinde Ekonomik Dönüşüm	68
1.3.AB Sürecinde Azınlık Hakları	72
1.4.Hukuk Devleti Sorunları	81
1.4.1. Yargının Bağımsızlığı ve Yargı Reformu	81
1.4.2. İnsan Hakları ve Demokratikleşme.....	82
1.4.3 Çeşitli Hak ve Özgürlükler	84
1.4.4. İdari Reform	85
1.5.Nükleer Güvenlik Sorunu	88
2.MALİ YARDIMLAR.....	91
2.1. PHARE: Programı	91
2.2. ISPA Programı	93
2.3. SAPARD Programı	94
3.MÜZAKERELERİN UZAMASININ SEBEPLERİ.....	97
4.27 ÜYELİ AB İÇERİSİNDE BULGARİSTAN'IN KONUMU	105
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	114
EKLER.....	120
BİBLİYOGRAFYA	129
ÖZGEÇMİŞ.....	143

ÖZET

Tezin konusu Bulgaristan'ın Avrupa Birliği(AB) üyelik süreci ilişkileridir. Bulgaristan'ın siyasi, idari ve ekonomik açıdan Sovyet sonrası dönemde yaşadığı krizler Bulgaristan'ı AB ile yakınlaştırmıştır. Bulgaristan dönüşümünü sağlarken AB ve NATO ekseninde Euro–Atlantik bloğa sığınmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa kıtasının bölünmüşlüğü mahkum edilmesi, Berlin duvarının yıkılması ve komünist bloğun çözülmeye başlaması ile birlikte AB'nin dış politika hedeflerinden birisi de Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine doğru genişleme olmuştur. Bulgaristan'ın da dahil olduğu beşinci genişleme evresi, Büyük Avrupa'yı yaratma amacı taşımaktadır.

Bu kapsamda tezin araştırma sorusu şudur: Eski Doğu Bloku üyesi olan Bulgaristan'ın tüm sorunlarına rağmen Avrupa Birliğine dahil olmasında Avrupa'nın bölünmüşlüğüne son verme düşüncesi ne derece etkili olmuştur ? Bulgaristan'ın AB'ye katılmasında 1945'lerin yarım kalan işi olarak algılanan bu düşünce ne derece etkili olmuştur ?

Bulgaristan, 12 Aralık 1995'de AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuş ve üyelik için gereken reformlar ile kriterleri sağlamak için uygulamalara başlamıştır. Müzakereler 15 Şubat 2000 tarihinde başlatılmıştır. Dış politikada AB ve NATO yanlısı tutumun devam ettirilmesi Bulgaristan'ın üyeliğini kolaylaştıran bir diğer etken olmuştur. AB yolunda önemli adımlar atan Bulgaristan 1 Ocak 2007 itibariyle amacına ulaşmıştır. Bu süreç Bulgaristan için şüphesiz çok zorlu bir süreç olmuştur. Tez içerisinde Bulgaristan'ın AB'ye katılım müzakereleri sırasında politik, ekonomik ve hukuki alanda yaşadığı geniş dönüşüm incelenmiştir. AB'ye katılım sürecinde engeller ve sorunlar yaşanmasına rağmen süreç devam ederken ve sonrasında pek çok kazanım elde etmiştir. Katılımdan bugüne kadar geçen süreçte ise Bulgaristan ilerlemesine devam etmiş ve Balkanlarda istikrar faktörü olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

ABSTRACT

ABSTRACT

Subject of thesis is Bulgaria's European Union (EU) Membership Process Relations. After Soviet term finished, Bulgaria had some crises like politic, administrative and economic. So, they make close to European Union. While Bulgaria was providing transformation, It takes cover to Euro-Atlantic block which is in EU and NATO axis. After 2 nd World War, continental was divided, Berlin Wall was collapsed, Communist Block was started to burst. One of external Political purposes of European Union is that they try to extend through central and Eastern European Countries. They tried to create Big European with 5 th expansion stage which was included Bulgaria.

In this scope, subject of thesis is following ; Bulgaria is Old Eastern Block Member. Although all of problems have, It was included European Union. How Divided Nation Finish Idea is effective In this idea ? This idea is perceiving 1945s' unfinished purpose. How is it effective in this attending?

Bulgaria applied for membership in 12 th december 1995 and It had started practices for providing necessarily reforms and criterions. Negotiations had started in 15 th February 2000. Bulgaria membership made easy for continuing EU and NATO supporter attitude. Bulgaria made significant progress toward EU and It was successful in 1st January 2007. This process was difficult for Bulgaria. In thesis, large politic, economic, and juristic transformation was examined during EU membership negotiations. Although It had many problems and blocks during attending process, later It had many benefits. From Attending to now, Bulgaria continued to make advance and It started to be evaluated as stability factor in the Balkans.

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği,
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri,
AT:	Avrupa Topluluğu,
BSP:	Bulgaristan Sosyalist Partisi,
CE:	Avrupa Konseyi,
CERN:	Avrupa Nükleer Araştırma Teşkilatı,
COMECON:	Komünist Ülkeler Arasında Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi,
DGB:	Demokratik Güçler Birliği
EBRD:	Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası,
ECE:	Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu,
EU:	Avrupa Birliği,
GATT:	Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması,
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi,
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla,
IAEA:	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı,
IBRD:	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası,
IMF:	Uluslararası Para Fonu,
ISPA:	Ön Katılım İçin Yapısal Politika Araçları,
KIDSF:	Kozloduy Uluslararası Faaliyetlere Son Vermeyi Destekleme Fonu
MB:	Merkez Bankası,
MDAÜ:	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri,
NATO:	Kuzey Atlantik İttifakı,
NCPO:	Ulusal Kamu Görevi Araştırma Merkezi,
NDSV:	II. Simeon Ulusal Hareketi (Natsionalno Dvijenie SimeonVtori),
PHARE:	Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılması Yardımı,
SAPARD:	Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Eylem Programı,
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği,

UN: Birleşmiş Milletler,
WTO: Dünya Ticaret Örgütü.

GİRİŞ

20. yüzyılın en önemli oluşumlarından biri sayılan Avrupa Birliği 21. yüzyılda da uluslararası alanda en etkin aktör olmayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda AB, bünyesine kattığı ülkelerle tam anlamıyla bir bütünleşme modeli oluşturmuştur. Bulgaristan'ın Birliğe dahil olması da bütünleşme stratejisinin bir parçasıdır. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı izleri silmek ve kıtada kalıcı bir barış sağlamak adına başlayan bu bütünleşme süreci, birbirini izleyen katılımlarla günden güne büyüyerek günümüze kadar gelmiştir. Avrupa devletleri mutlak ulusal egemenlik çağının sona erdiğinin ancak güçlerini birleştirerek ekonomik ve sosyal gelişmelerini sürdürebileceklerinin farkına vararak birleşmeyi seçmişlerdir. 1952 yılında altı ülkenin (Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Belçika, Hollanda) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) oluşturmasıyla başlayan Avrupa bütünleşme projesi zamanla genişleyip derinleşerek Avrupa Birliği (AB) halini almıştır.

Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin oluşumundan bu yana Bulgaristan ile yaşadığı tarihsel arka planı, yaşanan evreleri ve Bulgaristan'da yaşanan geniş dönüşümü ele almaktadır. Çalışmada esas olarak, Birliğin bu ülkeleri bünyesine katarak nasıl bir değişim geçirdiğinin değerlendirilmesi de yapılarak, bir MDAÜ ülkesi olan Bulgaristan'ın 2007'deki üyeliği ile ilgili olarak topluluk müktesebatına uyumu yönündeki gelişmeler değerlendirilmiş ve süreç incelenmiştir. Bu kapsamda tezin araştırma sorusu "AB'nin Bulgaristan'ı Birliğe dahil etmesindeki amaç, Avrupanın bölünmüşlüğüne son vermek ve kıtasal bütünlük hedefi midir?" sorusudur.

Çalışmada 1990 öncesi Komünist blokta yer alan ve yeni Dünya düzeninde kendisine yer bulmaya çalışan Bulgaristan'da dönüşüm sürecinde yaşananlar ve bu süreçte başlayan AB yakınlaşması ele alınmıştır. Aynı şekilde SSCB'nin dağılması sonrası AB de bütünleşme modeli oluşturmaya çalışmış ve bu nedenle kıtasal bütünlüğü sağlamak adına Eski Doğu Bloğu

lkeleri ve Bulgaristan ile yeteri kadar hazır olmadan müzakerelere başlamıştır. Elli yıl Sovyet gölgesinde kalan ve onun politikaları ile beslenen Bulgaristan ise demokratikleşmek ve piyasa ekonomisini benimsemek için bu kez AB ile birlikte NATO kanadına yakınlaşmıştır.

AB bütünleşmesi kıtanın genişlemesi ve gler dengesi üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur. AB'ye ye devletlerin refah seviyesinin yükselmesi ve demokratik unsurların tüm kurumlarıyla birlikte yerleşmesi AB'nin öneminin giderek artması sonucunu doğurmuştur. 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren ortaya çıkan Avrupa'nın yeniden yapılandırılması ihtiyaı, AB'yi kaçınılmaz olarak gelişmelerin merkezine iterek, Birliğe barış ve refahın yaygınlaştırılması için ciddi sorumluluklar yüklemiştir. Söz konusu barış ve refahın sağlanması adına AB, Bulgaristan ve diğer eski Doğu Bloğu lkeleri ile bazı Akdeniz ülkelerini bünyesine dahil ederek genişlemeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, siyasi bütünleşme ile kıtada yüzyıllardır yaşanan bölünme ortadan kaldırılmak istenmiştir. Sonuç olarak Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne giden yolu, uluslararası bölgesel bütünleşme kavramı çerçevesinde ekonomik birlik ve siyasi birlik oluşumlarının karşılıklı ilişkilerinin niteliğine göre gelişen bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca kıtasal bütünlüğü sağlama hedefinin bir parçasıdır.

İki kutuplu sistem süresince başarılı bir siyasi örgütlenme olmak için çaba sarf eden Avrupa Birliği 1990'larda yaşanan gelişmelerle haritasında bazı değişikliklere uğramıştır. Bu tarihten sonra Avrupa Birliği dış politikasının en önemli hedeflerinden biri Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişleme stratejisi olmuştur. Bu, Merkezi ve Doğu Avrupa lkeleri (MDAÜ)'nde de değişim rüzgarları yaşanmasına neden olmuştur. 1990 'da NATO'nun Varşova Paktı'nı tehdit olarak görmediğini açıklamasıyla Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir. Komünist rejimden sonra demokratik rejime geçmeye alışan MDAÜ'ler siyasi ve ekonomik olarak Avrupa Birliği ile yakın ilişkiler kurmaya başlamışlardır. 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Merkezi ve Doğu Avrupa lkeleri bağımsızlıklarına yeniden kavuşmuşlardır. Avrupa kıtasını ikiye bölen Doğu-Batı kutuplaşmasının son

bulması Avrupa bütünleşmesi için de gerekli zemini hazırlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte MDAÜ demokratikleşme ve piyasa ekonomisine geçiş için yoğun bir reform süreci başlatmışlar; bu sayede AB normlarına yaklaştırmışlar ve tam üyelik hedeflerini gerçekleştirmişlerdir.

MDAÜ'lerin AB'ye katılabilecekleri 21-22 Haziran 1993 tarihlerinde yapılan Kopenhag Zirvesi ile belirginleşmeye başlamıştır. AB Genişleme Stratejisini belirlerken 1993 yılında Kopenhag Zirvesinde bazı kriterler belirlemiştir. Bu şekilde kendi AB kimliğini belirlemiş ve hangi adayların üyelik için yeterli olup olmadığı kararı için bir ölçüt yaratmıştır. Kopenhag Kriterleri üç ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarını sağlamak, (siyasi kriterler) İşleyen bir pazar ekonomisine sahip olunmasının yanı sıra, AB içindeki rekabet baskısı ile piyasa güçleri karşısında durabilmek yeteneğine sahip olmak, (ekonomik kriterler) Parasal Birliğe uyum, Topluluk müktesebatına uyum, Topluluk müktesebatını uygulayabilmek için idari ve hukuki kapasite.

Essen Zirvesi'nde (9-10 Aralık 1994) geliştirilen, Katılım Öncesi Stratejinin, dört temel unsuru bulunmaktadır: Avrupa Anlaşmalarının yürürlüğe konulması, Ülkelerin gerçekleştirdiği reform çalışmalarının PHARE kapsamında desteklenmesi, Aday ülkelerin mevzuatlarının Tek Pazar ile uyumlaştırılması ve aday ülkelerle bir "yapısal diyalog" oluşturulması. MDA ülkelerinin AB'ye tam üyelik başvuruları 1994'de yapılmaya başlanmıştır. Bulgaristan ise 12 Aralık 1995'de üyelik başvurusunda bulunmuştur. Üyelik için gereken reformları ve Kopenhag Kriterlerini yerine getirmek için uygulamalara başlamıştır.

1992-1996 yılları arasında MDAÜ-AB arasında imzalanarak yürürlüğe giren Avrupa Anlaşmaları, taraflar arasında ticareti serbestleştirmek ve geliştirmek, ekonomik, sosyal, kültürel, ve mali işbirliğini sağlamak, MDAÜ'lerin demokrasi ve piyasa ekonomisine geçişine yardımcı olmak ve bu

Ülkelerin aşamalı olarak AB'ye entegre olabilmelerinin alt yapısını tesis etmek amacıyla düzenlenmiş olan Ortaklık Anlaşmalarıdır.

AB Komisyonu, aday ülkelerle ilgili görüşlerini 1997 tarihinde 'Gündem 2000' olarak adlandırılan geniş kapsamlı rapor ile sunmuştur. Gündem 2000'de aday ülkelerin mevcut durumlarının yanı sıra göstermeleri beklenen gelişmelere de yer verilmiştir. Komisyon, aday ülkelere yönelik Katılım Ortaklığı Belgeleri (Accession Partnership) düzenlemiştir. Tam yeliğe geçiş dönemindeki gereksinimler daha somut bir temele oturtularak ilişkilerin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da gerçekleştirilen Zirve Toplantısı'nda Bulgaristan ve Malta hariç diğer on ülkenin tam üyelik için adaylığı onaylanmıştır. Malta ise, Ekim 1996'daki iktidar değişikliği sonucu üyelik başvurusunu geri çekmesi sebebiyle Zirve'de ele alınmamıştır. Bu Zirve ile ilk kez, aday ülkeler arasında bir ayrıma gidilmiştir Kopenhag siyasi kriterlerini karşılayan ek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya, ve GKRY ile müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır. Bulgaristan ise bu grupta yer alamamıştır. Bulgaristan dışında siyasi kriterleri yerine getirememiş ve müzakereye hazır görünmeyen diğer ülkeler olan Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya ile Topluluk müktesebatına uyum için analitik inceleme süreci başlatılmıştır. Bu süreç sonunda müzakerelere başlanan ülkeler "ilk dalga", diğerleri ise "ikinci dalga" olarak adlandırılmıştır.

Lüksemburg Zirvesi kararları çerçevesinde ilk dalga ülkeleri ile katılım müzakereleri 31 Mart 1998 tarihinde Londra'da gerçekleştirilen Avrupa Konferansı ile başlamıştır. Aynı tarihte analitik incelemesi yapılan ikinci dalga ülkeleri ve Bulgaristan ile de Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi'nde müzakerelere başlama kararı alınmıştır. Alınan karar gereği müzakereler 15 şubat 2000 tarihinde başlatılmıştır.

Gerçekleşen reformlar sonrasında 12 yeni ülkenin Birliğe katılımı 21. yüzyılın en büyük siyasi ve ekonomik bütünleşme hareketine dnşmştir.

Bu kapsamda 2004 tarihinde gerçekleşen genişlemeyle Avrupa Birliği'nin üye sayısı 25'e çıkmıştır. Buna bağlı olarak Avrupa kıtasının çehresi değişiklik göstermiş; en önemlisi tarihsel bağlarla bağlı ülkeler tekrar bir arada yaşama şansı bulmuşlardır. Sürecin devamında da Bulgaristan ve Romanya 2007 yılında üyelik süreçlerini tamamlamışlar ve son genişleme dalgası tamamlanarak AB'nin üye sayısı 27'e çıkmıştır.

2000 tarihinden sonra 2002 Aralık Kopenhag Zirvesinde Bulgaristan için Üyelik tarihi olarak 1 Ocak 2007 açıklanmıştır. 2003 yılında işleyen bir pazar ekonomisine sahip olduğu belirtilen Bulgaristan 14 Haziran 2004'den sonra üyelik tarihini beklemeye başlamıştır. AB yolunda önemli adımlar atan Bulgaristan 1 Ocak 2007 itibariyle amacına ulaşmıştır. Bu süreç Bulgaristan için de şüphesiz çok zorlu bir süreç olmuştur. Çalışmanın amacı Bulgaristan'ın AB'ye katılım müzakereleri sırasında politik, ekonomik ve hukuki alanda yaşadığı geniş dönüşümü anlatmaktır. Süreç incelenirken kronolojiye dikkat edilmesi ve istatistiki veriler kullanılması çalışmanın metodunu oluşturmaktadır. Ayrıca yürütülen Çalışmada AB'ye katılım sürecinde yakınlaştıran nedenler ve sonrasında elde edilen kazanımlar literatür taraması sonucu elde edilen kaynaklar ışığında ve özellikle de AB Raporları ışığında anlatılırken, AB'ye katılımın önündeki bazı engeller ve yaşanan sorunlar da belirtilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, AB – Bulgaristan bütünleşmesinin tarihsel arka planına değinilmiştir. Bu kapsamda Bulgar kimliği ve coğrafyası açıklanmış, yakın tarihte yaşanan global olaylar çerçevesinde Bulgaristan'daki etkileri analiz edilmiştir. 1990 öncesi komünist blokta yer alan ve SSCB'nin dağılması sonrası demokratikleşmeye ve piyasa ekonomisini benimsemeye çalışan, yeni Dünya düzeninde kendisine yer bulmaya çalışan Bulgaristan'da dönüşüm sürecinde yaşananlar ve bu süreçte başlayan AB yaklaşması ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Bulgaristan' da adaylık sürecinde yaşananlar anlatılmıştır. Bölüm üç kısım etrafında şekillenmiştir. İlk kısım üyelik

başvurusunun yapıldığı tarih olan 1995'e kadar geçen dönemi kapsamaktadır. İkinci kısımda üyelik başvurusundan müzakerelerin başlayacağı sürece doğru yaşananlar analiz edilmiştir. Son kısmında müzakerelerin başlama tarihinin elde edilmesi irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde Bulgaristan'ın 2007'deki üyeliği ile ilgili olarak topluluk müktesebatına uyumu yönündeki gelişmeler değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümün ilk kısmında müzakerelerin başladığı tarih olan 2000 yılından üyeliğin gerçekleştiği 2007 yılına kadar olan süreçteki gerçek geçiş dönemi ele alınmıştır. Bulgaristan'ın AB'ye katılımı yolunda yapılan reformlar, reformlar sürecinde karşılaşılan problemler ve Birliğe katılım için başvuru öncesi ve sonrasında yapılan reformlar sınıflandırılarak açıklanmış ve Avrupa Bütünleşmesi ile üyelik sürecinde Bulgaristan'ın yaşadığı iç politik süreç ve bütünleşme politikaları ele alınmıştır. İkinci kısımda AB'den alınan yardım fonları ve programlar açıklanmıştır. Üçüncü kısımda müzakerelerin uzama nedenleri iki yönlü olarak ele alınmıştır. Bölümde ayrıca katılım sonrası 27 üyeli bir oluşuma dönüşen AB içerisinde Bulgaristan'ın konumu da araştırılmıştır. Çalışmanın sonunda Bulgaristan'ın üyelik için sarf ettiği çaba ve çalışmalar ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. AB'nin Bulgaristan'ı Birliğe dahil etmesinin nedenleri irdelenmiştir. Ayrıca Bulgaristan'ın AB üyeliğinin Türkiye'ye olası etkileriyle ilgili de bir değerlendirme yapılarak çalışma sona erdirilmiştir.

I.BÖLÜM

BULGARİSTAN – AB BÜTÜNLEŞMESİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.BULGAR KİMLİĞİ VE COĞRAFYASI

Bulgar coğrafyası hakkında en çarpıcı yorumu Oxford Üniversitesi Doğu Avrupa Tarihi profesörü R.J. Crampton şu şekilde yapmıştır : “Hıristiyanlık ile Müslümanlığın kesiştiği noktada yer alan ülke.”¹

Bulgaristan Balkan yarımadasında yer alan 110.993,6 km² yüzölçümüne sahip bir Doğu Avrupa ülkesidir. 1.808 km’lik sınırlarının 494 km’si Yunanistan, 148 km’si Makedonya, 608 km’si Romanya, 318 km’si Sırbistan ve 240 km’si Türkiye ile sınırlanmıştır.

Avrupa’da örgütlü toplumsal yaşamın görüldüğü ilk yerlerden biri olan bugünkü Bulgaristan coğrafyasında yerleşim, Orta Yontma Taş Devrine (M.Ö. 100.000- M.Ö. 40.000) kadar uzanır.

Traklar arasındaki ilk siyasi birleşme hareketi dış baskılar sonucu gerçekleşmiştir. İlk olarak Karadeniz kıyılarında ticaret merkezleri kuran Yunanlılardan gelmiştir. Fakat bu baskı siyasi değil kültürel nitelikte olmuştur.

M.Ö VI’ncı ve V’inci yüzyılda balkanlarda yaşanan Pers işgalleri Yunan etkisinden daha tehlikeli olmuştur. Bu nedenle orta balkanlardaki Trak boyları birleşerek Odrysis Krallığı’nı kurmuşlardır. Perslerden sonra Makedonlar tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Makedon tehdidinin zamanla ortadan kalkmasından sonra çok daha büyük bir tehlike olarak Romalılar ortaya çıkmış ve Trak Krallığı’nın yıkılmasına neden olmuştur.

Etkili ve katı Roma idaresi balkanlara o güne kadar görülmemiş birlik ve istikrar getirmiştir. Roma hukukunun idaresinde Moesia Eyaleti² ve

¹ R.J. Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, çev. Nuray Ekici, Jeopolitika Yayınları, 2007, İstanbul, s. 1.

Balkan dağlarından Ege kıyılarına kadarki Trakya bölgesi zenginleşmiştir. Bu dönemde yapılan yollar Balkanları hem kuzey – güney hem de doğu – batı doğrultusunda birbirine bağlamıştır. Hristiyanlığı da balkanlara getiren Roma idaresi IV' üncü yüzyıldan itibaren zayıflamaya başlamıştır.

Romalıların ardından Slavlar bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. VII' inci yüzyılda diğer Slav boyları Balkanların içlerine doğru saldırılar düzenlemek amacıyla, Ural Dağları ve Volga Nehri arasında kalan bölgeden gelen Türk kökenli Proto – Bulgarlar ile birleşmişlerdir.³ Proto – Bulgarlar çeşitli etnik unsurların karışımından oluşmaktadırlar. Bulgar kelimesi karışmak anlamına gelen Türkçe bir sözcükten meydana gelmiştir.

Proto – Bulgarlar 680 yılında bugünkü Şumnu yakınlarındaki Pliska merkezli ilk Bulgar devletini kurmuşlardır.⁴ Bu devlet Bizans imparatorluğu tarafından ortadan kaldırılmış, ikinci Bulgar Devleti ise Osmanlı İmparatorluğu'na yenik düşmüş ve 1396'dan itibaren Bulgaristan için beş asırlık Osmanlı idaresi başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlaması ve Çarlık Rusya'sının da desteğiyle, Balkanların tümünde olduğu gibi Bulgaristan'da da ulusal kurtuluş hareketi alevlenmiş, 93 Harbi'nden yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ı 1878 yılında içişlerinde bağımsız prenslik olarak, 1908 senesinde ise tam bağımsız çarlık olarak tanımıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlılarla aynı cephede savaşa katılan Bulgaristan, İkinci Dünya Savaşı'na da Almanya saflarında katılarak her iki savaştan da yenilgiyle çıkmıştır.

² Tuna ile Balkan Dağları arasında kalan bölge

³ Proto-Bulgarlar ile ilgili detaylı bilgi için bkz: “Proto - Bulgar Dini” , V. Beşevliyev, Çeviren T. Acaroğlu, Belleten, Cilt IX, Sayı 34, Nisan 1945.

⁴ www.msxlab.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/12292-bulgaristan-ve-bulgaristan-tarihi.html/

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Balkanlar'da ilerleyen Sovyet ordusunun da yardımıyla Georgi Dimitrov önderliğinde sosyalist rejime geçen ülke, soğuk savaş yıllarında Varşova Paktı'nın üyesi olarak kalmıştır.

2. BULGARİSTAN'IN YAKIN TARİHİ

Traklar arasındaki ilk siyasi birleşme hareketi ilk olarak Karadeniz kıyılarında ticaret merkezleri kuran Yunanlılardan gelen baskılar sonucu oluşmuştur. M.Ö VI'ıncı ve V'inci yüzyılda balkanlarda yaşanan Pers işgalleri nedeniyle Trak boyları birleşerek Odrysis Krallığı'nı kurmuşlardır. Romalıların egemenliği sonrası Trak Krallığı dağılmıştır. Roma idaresindeki Bulgarlar daha sonra Proto Bulgarlar olarak anılan boylar ile birleşerek 680 yılında ilk Bulgar Devletini kurmuşlardır.

İlk Bulgar Devletinin Bizans İmparatorluğu himayesine geçmesinin ardından ikinci Bulgar Devleti de Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine geçmiştir. Bulgarlar beş asırlık bağıllık döneminden sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun 93 Harbi'nden yenik ayrılması ile birlikte ortaya çıkan bağımsızlık hareketlerinin neticesinde önce bağımsız prenslik elde etmişler 1908 yılında da tam bağımsızlık kazanmışlardır.

Balkan Savaşlarında Osmanlı'ya karşı savaşan Bulgaristan'ın Sırbistan ile hedeflerinin çakışması sonucu Rusya devreye girmiştir. 1912–1913 yıllarında gerçekleşen olaylara Yunanistan ve Karadağ da katılmıştır. Dört devlet ittifak oluşturarak Türkleri Balkanlardan çıkarmak istemişlerdir. İlk Balkan Savaşı sonunda Bulgaristan'ın daha fazla toprak kazanmasını kabullenmeyen Yunanistan, Karadağ, Sırbistan ve I. Balkan Savaşı'na katılmayan Romanya birleşerek, Bulgaristan'a karşı savaş açmışlardır. Bulgarların üst üste yenilerek Doğu Trakya'daki birliklerini batıya kaydırmasından faydalanan Osmanlılar Edirne ve Kırklareli'ni geri alabilmiştir.

II. Balkan Savaşı 1913 Ağustos tarihli Bükreş Antlaşması ile bitmiştir. Bu antlaşma ile Bulgaristan Dobruca' yı Romanya'ya, Kavala'yı Yunanistan'a vermiş Makedonya'dan ufak bir toprak parçası almıştır. Osmanlı Devleti ile

İstanbul Antlaşması yapılmıştır. Kırklareli ve Dimetoka, Osmanlı Devleti'ne geri verilmiş Batı Trakya ve Dedeağaç, Bulgaristan'da kalmıştır.⁵

I. Dünya Savaşı sırasında Bulgarlar Osmanlı ile birlikte hareket etmişler ve savaştan yenik ayrılmışlardır. II. Dünya Savaşı'nda da yine Almanya ile birlikte girmiş ve kaybetmiştir. Bu tarihten sonra Bulgaristan yirminci yüzyılın ikinci yarısında çok ciddi sistem dönüşümleri geçirmiştir. Önce komünizmin etkisi hızlı bir artış göstermiş, ardından ülkede totalitarizmi tasfiye etmek için mücadele verilmiş, çok partili demokrasiye geçilmiştir. Devamında da Avrupa Birliği macerası başlamıştır.

2.1 Bulgaristan'da Komünist Dönem (1944-1989)

Bulgaristan'da elli yıl süren bu dönemde dış politikanın ana eksenini Sovyetler Birliği oluşturmuştur. İç politikada ise demokratik kurumlardan ve bireysel haklardan söz etmek mümkün değildir. Bu dönemde Bulgar politikası SSCB yönetimi ile paralel olarak değişmiştir.

Vatan cephesi hükümeti komünistler tarafından idare edilmesine karşın, tek partili sistemi 1947 sonlarına kadar dayatamamıştır.

Bulgar İşçi Partisi (BİP) adı ile faaliyet gösteren komünistlerin iktidara gelmesini tetikleyen birçok faktörden bahsedilebilir. Bu faktörler arasında en çok dikkat çeken şehirli aydın içerisinde komünizme olan ilginin hızlı artışıdır.

Bir yıl içinde Bulgar şehirli aydınları arasında komünizm eğilimi 16 kat artış göstermiş ve 1944'te 15.000 olan komünist sayısı 1945 yılına gelindiğinde 250.000'e ulaşmıştır. Bu artışın sebepleri arasında süren savaş nedeniyle müttefiklerin Bulgaristan ile ilgilenememesi ve Almanların çekilmesinin ardından hızla artış gösteren Rus taraftarlığının artışıdır.

⁵ Crampton, A.g.e., s. 23.

Komünistlerin Bulgaristan'da yayılmasını kolaylaştıran bir diğer etken ise barış anlaşması imzalanana kadar Bulgaristan içişlerini gözetmekle görevlendirilen Müttefik Kontrol Komitesi'nin (MKK) başına Sovyetlerin daimi başkan olarak atanması ve buna paralel olarak barış anlaşması imzalanana kadar kızıl ordunun Bulgaristan'da kalacak olmasıdır.

Komünistler ülkede doğan bu fırsatı değerlendirmiş ve Aralık 1944'te 42 generalinde içinde yer aldığı 800 subayı çeşitli nedenlerle görevden almış ve genelkurmay başkanlığına Kızıl orduda görev yapmış Albay İvan Kinov'u getirmiştir.⁶ Kinov göreve geldiğinde düzenli ordunun savaş halinde olmasını gerekçe göstermiş ve "Halk Muhafızları" adında yeni bir birlik oluşturmuştur.⁷ Böylece MKK ile ülkeyi siyasi açıdan abluka altına almayı başaran Sovyetler Kinov'un kurduğu yeni askeri yapılanmayı kullanarak özellikle medya üzerinde baskı kurmuş ve ülke üzerinde tam egemenlik sağlamaya başlamıştır.

Bulgaristan üzerinde hızla artan komünist baskıya karşı direnmeye çalışan Vatan Cephesi mensubu birçok polis, öğretmen ve papaz kurulan halk mahkemelerinde idama mahkum edilmiş ve 1945 Şubat'ında 100 kadar siyasinin öldürülmesi sonucunda sağ kanat tamamen çökertilmiştir.⁸

Sağ kanadın tamamen çökertilmesinin ardından komünistler için tek ciddi muhalif güç nüfusun beşte dördünü oluşturan çiftçiler olmuştur. Çiftçi partisi her türlü baskı karşısında bir arada kalmayı başarmıştır. Bunun nedeni Bulgar çiftçilerinin Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Romanya ve Doğu Almanya'da ki çiftçilerin aksine yeterli toprağa sahip olmaları ve toprak vaadi ile kandırılmayacak olmalarıdır.

Vaat ve baskı yöntemi ile partiyi bölemeyeceğini anlayan komünistler Mayıs 1945'te partiyi içten bölme girişimi başlatmış ve yaptıkları propagandalarla partinin lideri Nikola Petkov'un istifa etmesini

⁶ http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=2390

⁷ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1944aralik.htm>

⁸ Crampton, A.g.e., s.166

sağlamışlardır.⁹ Petkov'un ardından partide bölünme devam etmiş ve partiden ayrılanlar Bulgar Tarım Halk Birliği-Nikola Petkov (BTHB-NP) adı altında yeni bir parti kurmuştur.

Çiftçi Partisini de bu şekilde zayıflatan komünistler seçim kararı almış ve SSCB'den dönen Dimitrov tarafından hükümet kurulmasını sağlamıştır. Bu dönemde ülkede uygulanan sert ekonomi politikaları işçiler arasında ciddi huzursuzluğa yol açmıştır. 1947 yılında Paris Barış anlaşmasının imzalanmasının ve Truman doktrinin ilan edilmesi komünistleri iyice zor duruma düşürmüştür. Bu zor durumdan çıkış için muhalif söylemlerini arttıran Petkov idam edilmiştir. Böylece Bulgaristan Millet Meclisinde muhalefet bir kez daha yok edilmiştir.¹⁰

Muhalefetin dağılmasının ardından 1947 'de Dimitrov anayasası ilan edilmiş ve Bulgaristan, "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti" olarak tanımlanmıştır. Bu sayede güç devlet organlarından alınarak komünist partiye aktarılmıştır.

2.1.1. Todor Jivkov Dönemi

1953'e kadar ülkede yönetimi istediği gibi sürdüren Çerçenkov 1953'te Stalin'in ölümü ile sıkıntılı bir döneme girmiştir. Bu dönemde Bulgaristan büyük çaplı işçi grevlerine sahne olmuştur. İşçilerin başlattığı hareket sonucunda Çerçenkov 1956'da istifa etmiş ve yerine Anton Yugov geçmiştir.¹¹

Yugov'un iktidara gelişi Bulgaristan'ın sıkıntılarını azaltmamış aksine daha da arttırmıştır. 1960'lı yıllarda Bulgaristan tarihinde bir ilk gerçekleşmiş ve ülke Güney Amerika'dan tahıl ithal etmek zorunda kalmıştır. Ülkede Yugov aleyhinde ciddi bir oluşum başlamıştır ve Mayıs 1962'de Kruşçev'in

⁹L. B. Schapiro, "Europe", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 25, No. 2 (Apr., 1949), pp. 225-225, [http://www.jstor.org/sici?sici=0020-5850\(194904\)25%3A2%3C225%3ADWNBPN%3E2.0.CO%3B2-%23&cookieSet=1](http://www.jstor.org/sici?sici=0020-5850(194904)25%3A2%3C225%3ADWNBPN%3E2.0.CO%3B2-%23&cookieSet=1)

¹⁰ Schapiro, *A.g.e.*, s.225

¹¹ Schapiro, *A.g.e.*, s.227

Bulgaristan'ı ziyaret ederek Jivkov'a destek vermesiyle Yugov¹² yönetiminin sonu gelmiştir.

Sovyetlerden tam destek alarak iktidara gelen Jivkov, içte kilit noktalara kendi adamlarını yerleştirmiş ve bu sayede Kruşçev'in ölümünden sonra da uzun süre iktidarda kalmayı başarmıştır.

İktidarı sırasında 1971 yılında bir anayasa hazırlayan Jivkov, işçi sınıfı önderliğinde sosyalist bir yapılanmaya gitmiştir. Yasama ve yönetme yetkisini "Devlet Konseyi" adını verdiği organa devretmiş ve bu organın başına da kendisini atamıştır.

Bu dönemde Bulgar dış politikası iyice Sovyet eksenine girmiştir. 1973 yılında yaptığı bir konuşmada Jivkov, Bulgaristan ve Sovyetler Birliği için şu tanımı kullanmıştır; "Aynı kan dolaşımına sahip, aynı akciğerler ile nefes alıp veren, tek bir vücut"

Jivkov dönemi dış politikada odak SSCB olsa da, Jivkov bununla yetinmemiş Almanya ve Fransa ile ilişkileri arttırmış ve üçüncü dünya ülkeleri ile özellikle eğitim alanında ciddi diyaloglar kurmuştur.

2.1.2. Jivkov İktidarı Döneminde Asimilasyon ve Jivkov İktidarının Çöküşü

Jivkov iktidarı döneminde Pomaklara ve Türklere uygulanan ağır asimilasyon politikaları, ekonomide yaşanan hızlı düşüş, ülkenin adının sık sık suikastlara karışması sonucu Jivkov 1989'da bir saray darbesi ile görevden uzaklaştırılmıştır.

¹² Yugov bu tarihten sonra emekliye ayrılmış ve "sosyalist emeğin kahramanı" ödülünü aldığı 1984 yılına kadar gözden uzak bir yaşam sürmüştür.

2.1.2.1 Asimilasyon Politikası

Bulgaristan'da asimilasyon politikasının başlangıcı Türk ve Pomakların isimlerinin Bulgar ve Slav isimleri ile değiştirilmesi ile başlamıştır.

1984 yılında asker ve milisler, Türk bölgelerine girerek zorla ad değiştirmeyi başlatmışlar, kabul etmeyenler veya karşı gelenler ise, katliamlara maruz bırakılmıştır. 1985 Martına kadar 3,5 ay içinde katledilen Türk sayısı 800–2500 arasında olmuştur. Bu kanlı ad değiştirme operasyonu, önce Güney Bulgaristan'da başlatılmış, Kasım-Aralık 1984 döneminde bu bölgede yaşayan yarım milyon civarında Türk'ün adları değiştirilmiştir.¹³

Bulgar ordusunun ikinci dünya savaşından sonra gerçekleştirdiği en büyük operasyon ile isimleri değiştirmesinden sonra Türk gazeteleri ve radyoları kapatılmış, kamusal alanlarda Türkçe konuşulması yasaklanmış ve Türklerin Osmanlılar zamanında zorla Türkleştirilen Bulgarlar olduğunu, bu Bulgarların millet-i sineye döndürülmesi gerektiği tezini ortaya koyan “yeniden doğuş” süreci başlatılmıştır. Başlatılan bu sürece Birleşmiş Milletler (BM), İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve Avrupa Adalet Mahkemesi tepki göstererek Bulgaristan'ı kınama kararı almıştır.¹⁴

Yapılan asimilasyon politikasının bir ayağı da sağlık sorunları çıkarttığı iddiası ile sünnetin ve ölülerin yıkanmasının yasaklanmasıdır. Müslümanlara karşı başlatılan bu asimilasyon sürecinde Bulgaristan'da birçok camii yıkılmış ve hacca gitmek yasaklanmıştır.¹⁵

Bulgaristan'ın Türklere yaptığı bu asimilasyon hareketinin temelinde seksenli yıllarda Bulgar % 88.2 ; Türk % 8.5 ; Pomak % 3.3 olan nüfus dağılımının Türkler lehine değişim göstermeye başlamasıdır¹⁶. Bulgarlar

¹³ Durhan Hatipoğlu, “Bulgaristan'da Türklere Karşı Asimilasyonun Başlangıcı: 26 Aralık 1984” http://turkgunu.blogcu.com/bulgaristan-da-turklere-karsi-asimilasyonun-baslangici-26-aralik-1984_4871613.html

¹⁴ Crampton, A.g.e., s.190

¹⁵ A.g.e., s.190.

¹⁶ <http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=7404.0>

artan Türk oranından rahatsız olmuş ve gelecekte otonomi istemelerinden kaygılanmıştır. Asimilasyonun bir diğer nedeni ise ülke içindeki ekonomik krizler ve artan suikastlerdir.¹⁷ Bu dönemde Jivkov'un seyahatleri sırasında her yerde bombalı eylemler gerçekleştirmiştir.¹⁸ Papa suikastının sorumluluğu da Bulgaristan'a atılmıştır.

Türklere uygulanan bu asimile politikası sonucunda Türkler bir çok bölgede açlık grevleri ve isyanlar başlatmıştır. Başlatılan bu isyanlar karşısında Jivkov bir basın açıklaması yapıp " kapitalist Türkiye'yi , sosyalist Bulgaristan'a tercih edenler gidebilir" şeklinde bir açıklama yapmıştır ve 340.000 Türk ülkeyi terk etmiştir.¹⁹

Asimilasyon hareketi Pomaklar içinde ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Pomak köylerine giriş ve çıkışlar çok katı kurallarla yasaklanmış ve Pomaklar izole edilerek asimilasyona zorlanmıştır.

2.1.2.2. Jivkov Döneminin Sonu

Jivkov'un içte ve dışta sağladığı istikrar 1980'li yıllarda üst üste gelen suikastlar sonucu sarsıntıya uğramıştır. Özellikle 1981'de Papa II. John Paul suikastından ABD'nin Bulgarları sorumlu tutması ve devlet destekli terör faaliyeti yürüten ülke ilan etmesi, Bulgar dış politikasını ciddi sıkıntıya sürüklemiştir. Batı ile ilişkileri kopma noktasına gelen Bulgaristan, teknolojik ve ekonomik olarak çöküşün eşiğine gelmiştir.

Bulgar yönetimi bu kötü gidişi önlemek için Yeni Ekonomik Mekanizma (YEM) adı altında bir sistemi devreye sokmuştur. YEM sistemi temelde beş prensip içermektedir. Bunlar;

¹⁷ Crampton, A.g.e., s193

¹⁸ Bu dönemde ülke çapında her yerde "40 yıl 40 bomba" pankartları asılmış ve ülkede korku had safhaya çıkmıştır.

¹⁹ Mustafa Koçancı, **1984 Bulgaristan Örneği: Göç Edenler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE Sosyoloji ABD, 2003, Ankara, s.40

- 1- Ademi merkeziyetçilik ilkesi: Bu ilkeye göre tüm ekonomik işletmelere daha fazla serbestlik öngörülmüştür.
- 2- Demokratikleşme ilkesi: Bu ilkeye göre grup liderleri ve diğer görevliler seçimle iş başına gelecektir.
- 3- Rekabet ilkesi: Bu ilkeye göre yatırımlar ve işçi ücretleri rekabet koşullarına bakılarak belirlenecektir.
- 4- Serbest piyasa ilkesi: Bu ilke ile işletmelerin kendi piyasa ve kaynaklarını yaratması sağlanacaktır
- 5- Kendi kendine yeterlilik ilkesi: Bu ilkeye göre ülkedeki işletmeler otomatik olarak devlet desteği alamayacaktır.

Bulgaristan'ın katı politikalarını yumuşatıp dış dünyayla olan ilişkilerini iyileştirerek ekonomisini düzeltmeyi amaçladığı YEM politikası beklenen etkiyi sağlamamıştır.

Bu dönemde Bulgaristan içinde çok hızlı bir asimilasyon politikası uygulanması sonucunda birçok insanın göç etmesine neden olmuştur. Ülke içinde göçlerle azalan nüfus ve üretim gücünün düşüşü Jivkov hükümetini zor duruma düşürmüştür. Jivkov'u zor duruma düşüren bir diğer etken ise Gorbaçov'dur. Gorbaçov ortaya attığı Glastnos ve Perestroyka politikaları sonucunda Sovyetler artık bir yıkım merkezi halini almıştır. Komünizmin SSCB'de aldığı ağır darbeler Bulgaristan'a da yansımış ve Jivkov iyice yalnız kalmıştır. Berlin duvarının yıkılmasının ertesi gününde Bulgaristan'da komünist hükümetin yıkımı olmuş ve Jivkov dönemi sona ermiştir.

Jivkov'un iktidardan alınışı her ne kadar 1989 devrimi adı ile anılıyor olsa da bu olay parti hiyerarşisinin işidir ve devrimden ziyade bir "saray darbesidir".²⁰

²⁰ Crampton, A.g.e., s.196

2.2. Varşova Paktının Lağvedilmesi

Doğu Bloku ülkeleri Dünya Savaşları sonrasında hızlı bir sanayileşme sürecine girmiştir. Ancak bu hızlı gelişim sürecinde ağır planlı ekonomi ve hızlı sanayileşme sonucu sistemleri zorlanmıştır. Bu hızlı gelişim süreci başlangıçta olumlu bir tablo ortaya koysa da, planlamadaki katı uygulamalar arz-talep arasındaki dengeyi bozmuştur. Sürecin devamında ise teknik araçların ve teşviklerin yokluğu yüzünden verimi düşen tarım sektörü, artan kent nüfusunu besleyemez hale gelmiştir.²¹

SSCB'de Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle başlatılan Glasnost ve Perestroyka²² uygulamaları sonucunda; ilk tasfiye hareketi Macaristan'da başlamıştır. Macaristan Komünist Partisi, 9 Ekim 1989'da Marksizm'i terk etmiş ve Macaristan Sosyalist Partisi adını almıştır. 23 Ekim 1989'da ise Macaristan'ın resmi adı Macaristan Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve Macaristan'da çok partili sisteme geçilmiştir

Polonya'da, Polonya Komünist Partisi Merkez Komitesi 6 Ocak 1990'da kendisini feshetmiş ve Sosyal Demokrasi Partisi adını almıştır.²³ Sovyetler Birliği'ne ve komünist sisteme karşı önemli hareketler görülen Çekoslovakya'da devletin adı, 29 Mart 1990'da Çekoslovakya Federal Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve 26 Kasım 1990'da ülkede Komünist Partisi'nin öncülüğüne son verilmiştir. Bulgaristan'da, ise 15 Ocak 1990'da Komünist Partisi'nin tekeli öngören Anayasa maddesi ortadan kaldırılmış ve bu parti Bulgaristan Sosyalist Partisi adını almıştır. Romanya'da, 20 Mayıs 1990'da ilk defa demokratik ve serbest seçimler yapılmıştır.

Sürecin en önemli gelişmesi Doğu Almanya'nın, 3 Ekim 1990'da, Batı Almanya ile birleşmesi olmuştur. 12 Aralık 1990'da Arnavutluk'ta yeni partilerin kurulmasına izin verilmiştir²⁴.

²² Açıklık ve yeniden yapılanma

²³ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih**, 5.baskı, Filiz Kitabevi, 2000, İstanbul, s.823.

²⁴ www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1990/aralik1990.htm - 271k

Bir Uzakdoğu ülkesi olan Moğolistan'da ise, 21 Mart 1990'da Komünist Partisi'nin tekeline ve öncülüğüne son verilip çok partili siyasi hayata geçilmiştir²⁵.

Doğu Blok'unu oluşturan devletlerde, meydana gelen bu sistem değişikliği ile çoğulcu demokrasi ve pazar ekonomisine geçiş hareketleri, onları aynı zamanda bağlı bulundukları Blok'tan kopmaya ve bağımsızlığa doğru götürmüştür. Bu da, Doğu Blok'unun dağılmasına yol açmıştır. Nitekim bu son gelişmeler üzerine, Doğu Bloğu ülkelerini ekonomik yönden birbirlerine bağlayan COMECON, 28 Haziran 1991 günü, üye devlet delegelerinin Budapeşte'de bir araya gelerek örgütün feshine ilişkin protokolü imzalamasıyla sona ermiştir²⁶

Bunun arkasından da, Sovyetler Birliği'ne bağlı Doğu Avrupa ülkeleri tarafından Batı Avrupa Birliği ile NATO'ya karşı kurulmuş bulunan ve bir askeri ittifak olan Varşova Paktı'na, üye devletlerinin kararıyla 1 Nisan 1991'de resmen son verildi²⁷. Böylece, Sovyetler Birliği dağılırken, bunun etkisiyle aynı zamanda Doğu Bloğu da dağılıp ortadan kalkmıştır. Dünya'nın iki süper devletinden biri olan Sovyetler Birliği ile ona bağlı bulunan Doğu Blok'unun yıkılması, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra oluşan ve bir bakıma klasikleşen, ancak son yıllarda genel hatlarıyla süren, dünyanın iki kutuplu ve bloklara ayrılan siyasi sisteminin, buna dayalı güçler dengesinin ve Soğuk Savaş'ın sona ermesine neden olmuştur. Bu da, 1990'lı yılların başlarında dünyada yeni bir durumun ortaya çıkmasına, aynı zamanda güç dengelerinde yeni gelişmelere ve yapılaşmalara yol açmıştır.²⁸

²⁵ Uçarol, A.g.e., s.824.

²⁶ Hürriyet Gazetesi, 29 Haziran 1991.

²⁷ İsmail Soysal, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945-1975)**, İsis yayınları, İstanbul, 1997, s. 107.

²⁸ Uçarol, A.g.e., s. 824.

2.3. Soğuk Savaş Sonrası Bulgaristan'da Geçiş Süreci

2.3.1. Totalitarizmin Tasfiye Edilmesi

10 Kasım 1989'da Jivkov'un ardından Bulgaristan'da yeni siyasi örgütler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları tamamen yeni oluşumlardır, bazıları ise eski partilerin yeniden yapılanmış versiyonlarıdır. Yeniden yapılanan partilerin başında çiftçilerin partisi BTHB-NP gelmektedir. Yeni kurulan partiler arsında en göze batanı ise akademik filozof Jelyu Jalev tarafından kurulan Demokratik Güçler Birliği yer almaktadır. Jelyu Jelev ülkenin seçimle başa gelmiş ilk başkanı olmuştur.²⁹ Bu yeni dönemde Bulgaristan'da kurulan 160 kadar partiden 4 tanesini Türk partileri oluşturmuştur. Bunlar. Hak ve Özgürlükler Harekatı (HÖH), Demokratik Gelişim Harekatı (DGH), Demokratik Adalet Partisi (DAP) ve Türk Demokratik Partisi (TDP) olarak belirtilebilir.

BKP'nin başına gelen Mladenov, 11-13 Aralık tarihlerinde Merkez komitesi plenumunu toplamış ve geçmişte yapılan hatalardan ders alınarak parti demokrasinin artırılmasını ve parlamenter yaşama dönülmesini istemiştir. 14 Aralıkta DGB, Sofya'da büyük bir gösteri düzenleyerek, BKP'ye toplum ve devlet içinde liderlik rolü atfeden birinci maddesinin iptalini istemiştir. Komünist liderler, DGB'nin halk desteğini alarak yaptığı bu isteğe karşı koyamamış ve muhalefetle görüşme kararı almıştır. Böylece yuvarlak masa toplantılarının³⁰ önü açılmıştır.³¹

Yarısını DGB diğer yarısını ise BKP'nin oluşturduğu yuvarlak masa toplantılarında totalitarizmin nasıl tasfiye edileceği ana gündemi oluşturmuştur. Toplantıda anayasanın birinci maddesinin değiştirilmesi, BKP'nin toplum üzerindeki salt egemenliğinin kaldırılması, siyasal ve toplumsal alandan BKP'nin ayrıştırılması konuları görüşülmüş ve anayasanın

²⁹ <http://paper.standartnews.com/bg>

³⁰ Macar ve Polonya modelinde daha çok görülen Yuvarlak masa toplantıları (Round-table conference.) Yuvarlak bir masa etrafında geniş katılımlı gerçekleştirilen önemli toplantıdır.

³¹ Crampton, A.g.e., s. 197.

birinci maddesinin değiştirilmesi kararlaştırılmıştır.³² Bu toplantı devam ederken ülkede demokratikleşme dalgası hız kazanmıştır. Örneğin Gazeteciler Birliği kendi içerisindeki parti örgütünü tasfiye etmiş, Politbüro,ordu ve işyerlerinde bulunan parti örgütleri de kapatılmıştır.³³

BKP ondördüncü kongresinde politbüro ve merkez komitesi feshedilerek yerlerine daha fazla sorumluluk taşıması öngörülen geniş katılımlı parti organları kurulmuştur. Mladenov kongrede yaptığı konuşmada eski rejimin sadece halk üzerinde değil parti üzerinde de diktatörlük kurduğunu belirtmiş ve Jivkov'un zimmetine para geçirmek, halkı ırkçılığa teşvik etmek ve yetkilerini kötüye kullanmak suçlarından tutuklanmasını talep etmiştir. Mladenov ekonominin de tekelliliğin tasfiyesi nedeniyle yeniden yapılandırılacağını ve çok partili sisteme geçilerek devlet ile partinin tamamen birbirinden ayrıştırılacağını açıklamıştır. Mladenov bu açıklamasının ardından parti liderliğinden ayrılmış ve sadece Devlet Başkanı olarak göreve devam etmiştir.³⁴

Bu dönemde Andey Lukonov başbakanlığında yeni bir hükümet kurulmuş ancak bu hükümete çiftçiler katılmamıştır. Böylece ilk defa tamamen komünistlerden oluşan bir hükümet totalitarizmin çökmesinin ardından kurulmuştur.³⁵ Ancak bu kabine sadece görünüşte komünisttir. Zira parti kısa süre sonra adını Bulgaristan Sosyalist Partisi olarak değiştirmiştir.

Başlayan yeni dönemde birçok önemli karar da göze çarpmıştır. Bunlardan en önemlileri gizli polis teşkilatının kaldırılması, serbest teşekküllere izin verilmesi, grevlerin yasallaşması ve isim seçme hakkının tanınması olmuştur.³⁶

³² Kader Özlem, "The Transformation Of Turks Of Bulgaria In Historical Process And The Effects Of Eu Membership Process Of Bulgaria To Turkish Minority", **Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1 Sayı II, <http://www.sosyalarastirmalar.com>

³³ <http://pdc.ceu.hu/countries/Bulgaria.html>

³⁴ <http://files.osa.ceu.hu/holdings/300/8/3/text>

³⁵ Crampton, A.g.e., s198

³⁶ A.g.e., s.199

17 Haziran 1990'da BSP ve DGB aralarında anlaşmış ve seçime gitme kararı almıştır. Bulgaristan'da 1990 seçimleri sonucunda BSP 211, DGB 144, HÖH 23, BZNS –(*Bulgarian Agrarian National Union*) 16 ve diğer partiler 3 milletvekili çıkartmıştır.³⁷ Böylece HÖH meclise girmiştir. Ancak Türklerin meclise girmesi Bulgaristan'da memnuniyet yaratmamış ve özellikle üniversite öğrencileri isyanlar çıkartmıştır. Bu dönemde Mladenov'un isyanları bastırmak amacıyla tankları halkın üstüne gönderdiğini görüntüleyen videobantların ortaya çıkması sonucunda Mladenov istifa etmek zorunda kalmıştır. Ancak Mladenov'un istifası isyanları sona erdirmemiş ve ülke çapında grevler başlamıştır. Baskılara dayanamayan Başbakan istifa etmiş ve 20 Aralıkta Dimitir Popov liderliğinde bir hükümet kurulmuştur.

Kasım 1989 – Aralık 1990 dönemleri arasında görev yapan Dimitri Popov, totaliter rejimin birçok dayanağını ortadan kaldırarak demokrasiye geçişi sağlamıştır. Rusya eksenli dış politikaya son verilmiş ve İsrail, Şili ve Güney Afrika ile diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. Demokratik topluma barışçıl geçişi sağlayacak hükümet sloganı ile yola çıkan Popov Hükümeti ilk olarak ulusal mutabakatı sağlamayı amaçlamıştır.³⁸

12 Temmuz 1991'de kabul anayasa ile Tek partinin devleti ve toplumu yönettiği politik sistemin yerini de siyasal çoğulculuk ilkesine dayanan bir sistem almıştır. Devlet yapısının gelişiminde de güçler ayrılığı ilkesi gerçekleştirilmiştir.³⁹ Bu anayasa ile ayrıca devlet başkanının halk tarafından beş yıllık süre için doğrudan seçilmesine karar verilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilmek için beş yıl ülkede ikamet etme kuralı getirilmiştir.⁴⁰ Anayasanın getirdiği bir diğer yenilik ise Anayasa mahkemesinin kurulmuş olmasıdır.⁴¹

³⁷ http://www2.sx.ac.uk/elect/electer/bg_er_nl.htm

³⁸ R.J. Crampton, **Balkans since the Second World War**, Longmann, London, 2002, s. 274.

³⁹ Nedelcho Beronov, Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Başkanı Nedelcho Beronov'un Konuşması, s.3, <http://www.anayasa.gov.tr/images/loading/kitap/bulgaristan.pdf?con=1>,

⁴⁰ Bu madde Kral Simeon'un cumhurbaşkanı olmasını engellemek için konulmuştur.

⁴¹ Beronov, **A.g.e.**, s.3

2.3.2. Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş

Bu yeni yapılanmanın ortaya çıkmasından sonra yapılan ilk seçimler 13 Ekim 1991'de gerçekleşmiştir ve bu seçimler sonucunda otuz sekiz siyasi partiden sadece üçü %4'lük seçim barajını aşmıştır. 6,790,006 seçmenden: %83.87 oy kullanmış, oy kullanan : 5,694,842; kişiden 5,540,837'sinin oyları geçerli sayılmıştır. Bu rakamlar Bulgaristan'da çok partili demokrasinin halk tarafından benimsendiğinin açık göstergesidir. Oyların %20'si barajı aşamayan partilere gitmiştir. DGB, BSP'den sadece %1 fazla oy almış 110 milletvekili çıkartmıştır. BSP 106, HÖH ise 24 sandalye elde etmiştir.⁴²

1991 seçimleri ile ilgili Dimitır Popov, İngiltere Kraliçesi II. Elisabeth'in, Bulgaristan'da üyelerinin çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin 1991 yılında Millet Meclisi seçimlerine katılması için kulis yaptığını öne sürmüştür⁴³. Zira HÖH hükümeti dışarıdan desteklemiş, bu şekilde tepkilerin önüne geçmiştir. HÖH desteği ile DGB lideri Filip Dimitrov Demokratik Güçler Birliği iktidarını kurmuştur.

Bu iktidar dış politikada sıcak bir gündem ile karşı karşıya kalmıştır. Dağılan Yugoslavya'nın ardılları sorunu tüm balkan ülkelerinin ana gündemi olmuştur. Bulgaristan 16 Ocak 1992'de Makedonya'yı tanıyan ilk ülke olmuştur.⁴⁴ Ancak Bulgarlar komşuları ile ilişkilerini bozmamak açısından "Makedon devletini tanıdığını ancak Makedon ulusunun varlığını red ettiğini" beyan etmiştir.

Aynı dönemde Bulgar hükümeti NATO'ya giden yolda onayını almasını gerektiğini bildiği Türkiye İle 1992 yılında "Türkiye ile Bulgaristan Arasında Dostluk, İyi Komşuluk, İşbirliği ve Güvenlik Anlaşması" ve 3 Mart

⁴² http://www2.sx.ac.uk/elect/electer/bg_er_nl.htm

⁴³ <http://www.bg-turk.com/index.php?act=news&id=1123>

⁴⁴ Crampton'un Bulgaristan Tarihi adlı eserinde verdiği verinin aksine <http://ginacom.blogspot.com/2008/01/trkiye-makedonya-askeri-ilikileri.html> adresinde yer alan Büyükanıt'ın açıklamasında Makedonya'yı ilk tanıyan ülke Türkiye'dir.

1993 tarihinde “İki Ülke İçişleri Bakanlıkları Arasında İşbirliği Anlaşması”nı imzalamıştır.⁴⁵

Dimitrov hükümetinin bu dönemde yaptığı en büyük gelişme Mayıs 1992’de Bulgaristan’ı Avrupa Konseyi üye yapması olmuştur.⁴⁶ Dimitrov döneminde Bulgarlar eski rejimin kalıntılarına tamamen ortadan kaldırmak için yoğun çaba sarf etmiştir. 10’u general olmak üzere 750 subay görevden uzaklaştırılmıştır. Ortodoks kilisesinin başına seçilen Maksim yasalara aykırı şekilde seçildiği gerekçesiyle 9 Mart 1992’de görevden alınmıştır.⁴⁷

Bu temizlik hareketına tepki Cumhurbaşkanı Jelev’den gelmiştir. Jelev iktidarı halkı dinden uzaklaştırmakla suçlamıştır. Ülkede ağır ekonomik reformlardan Türklerin nasibini alması sonucu desteğini ciddi ölçüde yitiren HÖH Partisinin de hükümetten desteğini çekmesi sonucunda hükümet zor bir döneme girmiştir.

Başbakan danışmanlarından birinin Makedonya’ya kanunsuz silah satışı yaptığı iddiası üzerine Sıbranie’de⁴⁸ yapılan oylamada güvenoyu alamayan Dimitrov kabinesi istifa etmiştir. Dimitrov 1997 yılına kadar UDF (*Union of Democratic Forces* – Demokratik Güçler Birliği) üyeliği yapmıştır.⁴⁹

1992 yılında boşalan hükümetin yerini doldurma görevi HÖH partisinin desteğini alan ekonomist Lyuben Berov’a verilmiştir⁵⁰. Berov döneminde Bulgaristan’da ciddi atılımlardan söz etmek mümkün değildir. Ekonomik alanda durağan bir dönem yaşanmış, adalet alanında ise komünist dönemde görev yapan eski yargıçlara görev verilerek daha da geriye gidilmiştir. Ekonomik ve adli konularda yaşanan bu sıkıntıların üstüne HÖH partisinin yaşadığı dağılmanın devam etmesi sonucu desteğini çekmesi ve Berov’un

⁴⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5061.html>

⁴⁶ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/akpm/orta/main_genel.html

⁴⁷ Crampton, A.g.e., s.204

⁴⁸ Sıbranie Meclis anlamına gelmektedir.

⁴⁹ <http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Filip-Dimitrov>

⁵⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Lyuben_Berov

ciddi sağlık sorunları olması eklenince Berov hükümeti iki yıldan az bir süre içinde dağılmış ve Bulgaristan ilk kadın başbakanı Renata İndjova hükümeti ile seçim sürecine girmiştir.⁵¹

1994 Aralığında yapılan seçimlerde BSP oyların %43.50 sini alarak 125 sandalye elde etmeyi başarmıştır. DGB %24.23 oy alarak 69 sandalye,  ift i Partisi ise %6.51 oy oranı ile 18 sandalye elde etmiştir.⁵² BSP'nin seçimlerden lider ayrılması Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde olumsuz herhangi bir gelişmeye neden olmamıştır. Demokratikleşmenin en önemli göstergelerinden biri olan çok partili siyasal hayata geçildikten sonra AB'ye resmi başvuru 1995 Aralık ayında yapılmıştır. Bulgaristan siyasal hayatında bu tarihten sonra AB paralelinde gelişmeler ve demokratikleşme çabaları yerini almıştır.

⁵¹ Crampton, A.g.e., s.208

⁵² http://www2.sx.ac.uk/elect/electer/bg_er_nl.htm

3.BULGARİSTAN'I AVRUPA'YA YAKINLAŞTIRAN FAKTÖRLER

Bulgaristan Yirminci Yüzyılın ortalarından itibaren elli yıl sürecek olan komünist etki ile yönetilmiştir. Bu elli yıllık süreç içerisinde Bulgaristan'ın gerek iç, gerekse dış politikasında SSCB odak merkezi oluşturmuştur. Komünist dönem boyunca Bulgaristan'ın dış ilişkilerinde SSCB dışında sayılabilecek ülkeler sınırlıdır. Bu nedenle komünizmin ardından Bulgaristan'ın küresel düzene ayak uydurması çok zor olmuştur. Kapalı ekonomik sistem gelişimini tamamlamadığı ve tamamıyla dış desteklerle ayakta durmaya alıştığı için SSCB'nin dağılmasını izleyen süreçte Rus desteğinin çekilmesi ile Bulgaristan ciddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Rusya ile ilişkilerini geliştirme çabaları aşağılanma ile sonuçlanmış, içte yasadışı özelleştirmeler ve devlet ekonomisinin mafya gruplarının eline geçmesi nedeniyle ekonomik sıkıntılar iyice artmış ve Bulgaristan tarıma dayalı ekonomisini ayakta tutabilmek için yeni açılımlara yönelmiştir. Bu yeni açılım AB ve NATO ekseninde Euro – Atlantik bloğa sığınmak olmuştur.⁵³

Bulgaristan'ın bu yönelimde haklı olduğunun göstergesi ise AB üyeliğinin ardından 5 431.4 milyon Euro olan ihracatını %138 arttırmış ve 7 205.9 milyon Euroya çıkartmıştır.⁵⁴

Bulgaristan için Birlik üyeliği Schengen açısından da önem taşımaktadır. Komünist dönem boyunca mafyanın eline geçen üretim sektörü ülkede istihdamı iyice düşürmüştür. Serbest dolaşım ve ülke içi ekonominin kalkınması AB ile ilişkilere girilmesi sonucunda hız kazanmıştır.

Bulgaristan'ın 2001, 2003, 2005 ve 2007 yıllarındaki işsizlik oranına bakıldığında düzenli bir azalma görmek mümkündür.⁵⁵ Bulgaristan'da kamu sektörü ortalama maaş 1997 yılında sadece 25 dolardır. Buda Avrupa

⁵³ Crampton, A.g.e., s.219

⁵⁴ http://www.nsi.bg/ZActual_e/ImpExp0708.htm

⁵⁵ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_TB_labour_market&root=REF_TB_labour_market/t_labour/t_employ/t_lfsi/t_une/tsisc070

standartlarının çok gerisindedir. Bu durum ingene bölgelerinde daha da kötüdür. 2001 yılında ingene bölgesinde işsizlik %80'lere ulaşmıştır.

Bulgaristan'ı Avrupa Birliği'ne iten bir diğer neden ise ülke içinde hızla artan yolsuzluk ve suç oranıdır. 2001 yılında Bulgar İçişleri Bakanlığı verilerine göre günlük ortalama suç olayı sayısı 380'dir.

lke içindeki yaşam standartlarını yansıtmaması açısından satın alma pariteleri incelendiğinde 1999 yılında Bulgaristan'ın satın alma paritesinin Avrupa Birliği ortalamasının sadece yarısı kadar olduğu gözükmektedir.

Ülkenin siyasi, idari ve ekonomik açıdan Sovyet sonrası dönemde yaşadığı krizler Bulgaristan'ı Avrupa Birliği ile yakınlaşmaya teşvik etmiştir. SSCB sonrası dönemde batı ile yakınlaşma sürecine giren Bulgaristan ekonomik ve siyasi alanda Brüksel'den aldığı destekler sonucunda bir çok reform yapmayı başarmış ve ülkeyi batı standartlarına yetişme rotasına sokmuştur.

Bulgaristan'ın Eski Sovyet döneminden kalan alışkanlıkla Rusya'ya yakınlaşma olasılığı mevcuttu. Ancak AB bu konuda elini çabuk tutmuştur. Gerekli hazırlıkları tamamlamadan Bulgaristan'ın adaylığını ilan etmiştir. Bu tarihten sonra da bütünleşme yolculuğu geri dönülmez bir şekilde devam etmiştir.

4.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELECEK PERSPEKTİFİNDE BULGARİSTAN İLE YAKINLAŞMASI

II. Dünya Savaşı sonrasında temelde ABD ile SSCB arasında gelişen düşmanca ilişkiler ve ideolojik çatışmalar Soğuk Savaş kavramının temelini oluşturmuştur. Bu çatışmalar henüz yıkıcı bir savaştan yeni çıkmış olan Avrupa Devletleri için şaşırtıcı ve beklenmedik olaylara sebep olmuş, özellikle 1944 yılında Yalta'da alınan tarihi bir kararla Avrupa kıtası yaklaşık yarım asır sürecek bir bölünmüşlüğe mahkûm edilmiştir.⁵⁶ 1946'da iki büyük devletin dünya hâkimiyetine soyunması Soğuk Savaş'ın başlangıcı kabul edilirken, 1980'lerin ortalarından başlayan gelişmeler iki kutuplu sistemin sonunu getirmiş, uluslararası siyasal sistem çok kutuplu bir hale dönüşmüştür.⁵⁷ 45 senelik bu süre zarfında bütün dünyayı etkisi altına alan Soğuk Savaş dönemi 1989 yılında Demir Perde'nin inmesi, 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle son bulmuştur.⁵⁸ Avrupa'yı neredeyse yarım asır ikiye bölen Doğu-Batı kutuplaşmasının ortadan kalkması da Avrupa kıtasının birleştirilmesi için büyük bir fırsat olmuştur. Tarihsel ve coğrafi bağlar, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'yı yeniden bir araya getirmek ve Yalta sisteminin ızdıraplı bölünmelerini tekrardan yapılandırmak fikrinin duygusal ve manevi boyutunu oluşturmuştur.⁵⁹ Bu anlamda yaşanan beşinci ve en geniş kapsamlı katılım süreci 1945'ten bu yana bölünmüş Avrupa'yı tekrardan birleştirerek, yeni bir güç olarak dünya sahnesine çıkacak Büyük Avrupa'yı (Grande Europe) yaratma amacı taşımıştır.⁶⁰

1944 yılında Yalta'da alınan tarihi bir kararla Avrupa kıtası çok uzun yıllar sürecek olan bir bölünmüşlüğe mahkûm edilmiştir. Bu bölünmeyle birlikte Sovyetler Birliği'nin denetimi altına giren Doğu Avrupa ülkeleri

⁵⁶ Erhan Erçin, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, No:170, Ağustos 2002, s. 9

⁵⁷ M. Serdar Palabıyık, Ali Yıldız, **Avrupa Birliği**, ODTÜ Bilim ve Toplum Kitapları Dizisi, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, s. 24.

⁵⁸ Pascal Fontaine, **On Derste Avrupa**, Çev: Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Lüksemburg, 2004, s. 9

⁵⁹ Heather Grabbe, Kirsty Hughes, **Enlarging The EU Eastwards**, Royal Institute of International Affairs, 1998, s. 1.

⁶⁰ Cengiz Aktar, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 7.

1948'den sonra işbaşına getirilen kukla hükümetler ve liderler tarafından yönetilmişlerdir. 1947'de bu ülkelerin Moskova ile ideolojik birliklerinin sağlanması için "COMİTERN" kurulmuştur. 1949'da ise COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi) 'un kurulmasıyla Doğu Bloğu resmen oluşturulmuştur. AB ile Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler de uzun süre Sovyetler Birliği'nin kontrolünde oluşturulan bu yardım konseyi aracılığıyla yürütülmüştür.⁶¹

Kıtanın bölünmüşlüğü sebebiyle AET ile MDAÜ arasında uzun süre bir temas yaşanmamıştır. Doğu Avrupa ülkeleri merkezi planlama ile Sovyetler Birliği sınırları içerisinde dış dünyaya kapılarını kapatırken, Batı Avrupa ise ortak politika ve projeler üreterek geleceğin Avrupasını oluşturmaya çalışmışlardır. 1980'lerde Sovyetler Birliği'nin "dışa açılma" ve "yeniden yapılanma" politikaları sonucu Doğu-Batı ilişkileri yumuşama evresine geçmiştir.⁶² Bunun sonucu olarak Topluluk ile COMECON ilişkilerinde de bir ilerleme gözlenmiştir. Fakat iki kurumun çok farklı yapılara ve özelliklere sahip olması ilişkilerin tutarlılık gösterememesine neden olmuştur AB'nin serbest ve bağımsız, demokrasiye hâkim olduğu ve uluslarüstü yapısına karşılık; COMECON, de facto olarak kısıtlı özgürlüklere sahip, egemenlik devrinin söz konusu olmadığı, işbirliğine kapalı bir yapıda faaliyet göstermiştir. Sovyet Bloğu'nda yaşanan dağılma sürecinin bir sonucu olarak COMECON ile AT arasında 25 Haziran 1988'de "Ortak Bildiri" imzalanmış; bu bildiriyle taraflar birbirlerini resmen tanımışlardır.⁶³

1989 yılında Soğuk Savaş düzenin tasfiyesi ve komünist rejimin düşmesiyle birlikte 1945'ten beri bağımlı yaşayan Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri özgürlüklerine kavuşmuş fakat ekonomik açıdan parçalanmışlardır. Bu özgürlük sonrası MDAÜ Batı'yı Sovyetlere karşı kendilerini siyasal

⁶¹ Erçin, A.g.e., s. 10.

⁶² Bahadır Kaleağası, "AB'nin Derinleşme ve Genişleme İkilemi Avrupa'da Yeni Bir Düzen Arayışı", (Çevrimiçi) <http://www.abhaber.com/bahadirkale/bahadirkale0135.asp>, 15 Mart 2007.

⁶³ Murat Kavalalı, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü), Ankara, 2005, s. 13.

anlamda güvence altına alan bir liman olarak görmüşlerdir.⁶⁴ Bu bağlamda yeni bir düzen arayışı içine giren bu ülkelerin vatandaşları ve önde gelen seçkinleri AB ve NATO gibi kurumsallaşmış oluşumlara katılmak için görüş birliğinde bulunmuşlardır.⁶⁵ Dünya ekonomik düzeniyle yeniden bütünleşebilmek ve Sovyetlerin etki alanından çıkmak için uluslararası kuruluşlara katılma yönünde çok istekli bir tutum sergileyen bu ülkelerin en önemli dış politika amacı erken bir dönüşüm geçirdikten sonra “Avrupa’ya yeniden dönmek” olmuştur. Çünkü AB’ye katılım bu ülkeler için kaçınılmaz bir süreç haline gelmiş; Topluluk onları modern bir Avrupa devletine dönüştürecek bir kurum görünümü vermiştir.⁶⁶

1980’li yıllarda Topluluk kendi iç mekanizmalarını yeni yeni oturtturduğu, farklı stratejiler geliştirerek güçlenmeye çalıştığı sıralarda Berlin Duvarı’nın yıkılışı ile hemen yanı başındaki coğrafyanın hızla çözülüşüne tanık olmuştur.⁶⁷ AB, hem tarihten gelen bağları, hem de coğrafi yakınlıkları sebebiyle Soğuk Savaş sonrası MDAÜ ile ekonomik ve siyasi anlamda bir yakınlık içine girmiş, bu ülkeleri teknik ve mali açıdan destekleyerek ilişkileri kurumsallaştırmıştır. Bu gelişmelerin ardından AB, birliğin derinleşmesi ve genişlemesi yolunda yoğun bir çalışmaya giderek bu ülkeleri katılım için desteklemiştir. Derinleşme anlamında üye ülkelere önemli roller düşerken, aynı ülkeler Birliğin genişlemesi konusunda proje ve programlarda yer alarak aday ülkeleri gelecekteki üyeliklerine hazırlamak için büyük uğraş vermişlerdir. Bu çabalar ışığında AT ile MDAÜ arasında 10 yıllık bir süre için geçerli olacak olan “Ekonomik ve Ticari İşbirliği Antlaşmaları” imzalanmıştır.⁶⁸ Bu antlaşmalar ticaretin serbestleştirilmesine yönelik girişimlerde bulunulmasını teşvik etmiştir.

⁶⁴ Jean-Luc Mathieu, **Avrupa Birliği**, Çev: İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006, s. 22.

⁶⁵ Wade Jacoby, **The Enlargement Of The European Union and NATO**, Ordering from the Menu in Central Europe, UK, Cambridge University Press, 2004, s. 1.

⁶⁶ Heather Grabbe, Kirsty Hughes, **A.g.e.**, s. 6–7.

⁶⁷ Feyza Pakar, “Demir Perde Üyeliğinin Perde Arkası”, **Pusula Dış İlişkiler Dergisi**, Mayıs 2004, <http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/IZTO+Bilgi/Pusula/2004/2004V.htm..>

⁶⁸ Kavalalı, **A.g.e.**, s. 13.

Birlik, MDAÜ ile arasındaki kurumsal ilişkileri geliştirme anlamında herhangi bir imkân doğduğunda, bu ülkelerin Pazar ekonomisine geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla kredi sağlayacak olan “Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD)”’nı kurmuştur. Sonrasında ise MDAÜ’nin ekonomik açıdan yeniden yapılanmalarını geniş bir çerçeveye yayacak PHARE programı oluşturulmuştur. AB’nin yardımlarıyla devletler arası etnik çatışma nedenleri ortadan kalkınca, bu ülkeler “devletçi ekonomiden pazar ekonomisine geçiş” sürecini hızlı ve başarılı bir şekilde tamamlamışlar ve demokratikleşme yolunda önemli gelişmeler kaydetmişlerdir.⁶⁹ Yaşanan tüm bu gelişmeler Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine tam üyelik yolunu açmıştır.

2007 katılımının ardından Bulgaristan’ın AB çatısında olması büyük bir önem taşımaktadır. Zira Bulgaristan katılımı Birlik dış sınırlarını çok fazla değiştirmeden Birlik içinde karasal bütünlüğü sağlamıştır.

2007 yılında Bulgaristan ve Romanya’nın Birliğe katılımını en çok destekleyen ülkelerden biri Yunanistan olmuştur. 27. katılım ile genişlemenin ardından Birliğin coğrafi bütünlüğü sağlanarak Yunanistan ile kara bağlantısı sağlanmıştır.

⁶⁹ Jean-Luc Mathieu, **A.g.e.**, s. 22.

II.BÖLÜM

ADAYLIK DÖNEMİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

Avrupa Birliği üye devletleri ile Bulgaristan Cumhuriyeti arasındaki Avrupa Antlaşması 1993 yılı Mart ayında imzalanmıştır ve 1 Şubat 1995'te yürürlüğe girmiştir. Avrupa Ticaret Anlaşması ve Avrupa anlaşmasının ticaret ile ilgili konuları 31 Ekim 1993'te yürürlüğe girmiştir. Anlaşma Bulgaristan ile Topluluk arasında serbest bir ticaret anlaşması kurmak için yardım ve politik diyalog içeren bir çerçeve barındırır. Ayrıca anlaşma topluluğa Bulgaristan'ın kademeli entegrasyonu için çerçeve, tek pazara geçişinin tamamlanması, ekonomisini geliştirmek için Bulgaristan'a destek ve sosyal, kültürel, ekonomik ve finanssal işbirliği için bir prensip belirlemiştir.⁷⁰

1.1991 – 1995 ARASI DÖNEM

Bulgaristan ile AB 1992-1993 yılında Avrupa Anlaşması konusunda müzakerelere başlamıştır. Antlaşma 8 Mart 1993'te imzalanmıştır ve halen Bulgaristan'ın AB ile ilişkilerinde temel yasal dayanağı oluşturmaktadır. Başvuru antlaşması ile ilgili yapılan müzakereler aynı zamanda AB'nin ticaret ve genişleme konularındaki kısıtlamaları ve düzenlemeleri de gündeme getirmiştir. Bulgaristan'ın baş müzakerecisi Ilko Eskenazi Avrupa kurumlarına entegrasyon göz önüne alındığında bunu “dondurucu bir zindelik” kelimeleri ile belirtmiştir.⁷¹ İlk başlarda AB tarafından başvurunun üyeliğe doğru gittiğine dair bir açıklama yapılmamıştır. Ancak Avrupa Konseyi'nin Haziran 1993'teki Kopenhag Zirvesinden sonra durum yavaş yavaş değişmiştir. AB, başvuru sahibi ülkelerin karşılaştırmalı olarak avantajlı olduğu ‘hassas ürünler’ olarak adlandırılan tekstil, demir metalleri, tarımsal ürünler ve şarap gibi ekonomik

⁷⁰ Antoaneta Dimitrova ve Rika Dragneva, “Bulgaria's Road To European Union: Progress Problems & Perspectives”, **Perspectives on European Politics & Society**,2001, s. 81.

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf>

⁷¹ I.Eskenazi, ‘Bulgarian Association with the EC in Bulgaria and the European Community’, 30 September – 1 October 1993, Sofia: **Center for European Studies**, 1993, s.52. Aktaran R.Dragneva, Bulgaria's Road, s. 81

alanların serbestleşmesi konusunda çok dikkatli davranmakta ve korumacı bir tutum sergilemektedir.⁷² Bu ürünler Bulgaristan ile yapılan antlaşma da tamamen antlaşma dışı sayılmıştır.⁷³ Eskenazi bu durumu şöyle ifade etmektedir; “Tarımsal ürünler ile ilgili uzun müzakereler yapılmış ve hatta çok önemli bir politik ve ekonomik antlaşma olan üyeliğin geleceği 100 ton çilek ve salatalık ile ilgili kota ve düzenlemelere kalmıştır.”⁷⁴

Avrupa Komisyonu Başvuru Antlaşması müzakereler konusunda otorite olup bu aday ülkelerle sınırlıdır. Bulgaristan’ın karşılaştığı sorunlar iki konuyla ilgili olmuştur. Bu konulardan ilki insan hakları ihlalleri ve demokratik prensiplerle ilgili düzenlemeleri sağlayan, kayıt altına alan ve müzakereleri askıya alabilen ilkelerdir. Belirtiler Bulgaristan’ın Avrupa Antlaşmasında ilk defa sözü edilmiş olup, diğer antlaşmalar benzer düzenlemeleri içermemektedir. Bu Antlaşma, tahkime gitme yolu açık olmak üzere, insan hakları ihlalleri ve demokratik ilkelerin çiğnenmesi durumunda müzakerelerin askıya alınmasını içermektedir. Bundan sonra belirtilen bu düzenleme standart hale getirilerek Çekoslovakya’nın parçalanması sonrası ortaya çıkan ve müzakerelere başlayan Çek Cumhuriyeti ve Slovakya ile yapılan antlaşmalara da eklenmiştir. Bulgaristan’ın bu özel durumu, AB Kopenhag kriterleri göz önüne alındığında önemsiz kalmaktadır.

İkinci problem antlaşmada geçen ticaretin özgürleştirilmesinin ertelenmesi kapsamında çıkabilecek problemlerdir. Karmaşık doğası gereği üyelik antlaşmaları AB üyesi tüm ülkeler tarafından kabul edilmek zorundadır. Tabi ki bu da uzun bir süreçtir. Bu arada AB iç ticaret antlaşmaları yoluyla ticaretin serbestleşmesi sürecini hızlandırmaktadır. Bulgaristan’ın iç ticaret antlaşmasının uygulaması, AB tarafından anti-dumping rekabet kuralları çerçevesinde bir yıl ertelenmiştir. Bu sorun AB içindeki anti-dumping politikaları ile ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa Komisyonu ticaret koruma enstrümanları ve onların verimliliği ile Bulgaristan’ın İç Ticaret

⁷² H. Kramer, ‘The European Community’s response to the “new Eastern Europe”’, **Journal of Common Market Studies**, 31 (2), June 1993, ss. 213 – 244.

⁷³ Eskenazi, ‘**Bulgarian Association**’, s. 52.

⁷⁴ **A.g.e.**, s.52.

Antlaşması bir arada değerlendirildiğinde bazı AB üyesi ülkeler konuya daha şüpheci olarak yaklaşmaya başlamıştır. Bu dönemde PHARE programı koordinatörü olan Alan Mayhew bu konuda görüşlerini şöyle dile getirmiştir; “AB’nin Bulgaristan’ın ticaret antlaşmasına yaklaşımı tamamen utanç vericidir ve Bulgaristan ile hiçbir ilgisi yoktur. Bulgaristan suçsuz bir kurban olup bu konu birlik içinde ciddi bir tartışmaya neden olmuştur.”⁷⁵ Bunun farkına varan AB daha sonra, kaybedilen zamanın bir telafisi olarak liberalleşmenin hızlandırılmasına ve kotaların diğer üye ülkelere uygulanan seviyeye indirilmesine karar vermiştir. Erteleme Bulgar elitler arasında şaşkınlığa yol açmıştır. Bunu eski başkan Zhelev, “Bulgaristan birlik içindeki “liberaller” ve “muhafazakarlar” arasındaki tartışmalara kurban edilmiştir” diye anlatmıştır.⁷⁶ İlişkilerin bu dönemine AB’nin Kopenhag Zirvesi damgasını vurmuştur.

1.1 Kopenhag Zirvesi

Avrupa Birliği’nin beşinci genişlemesine giden yol 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması ve Demir Perde’nin kalkmasıyla başlamıştır. Sovyet etkisinden kurtulan Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri yıllarca esas ait olduklarını düşündükleri Batı Avrupa bütünleşmesinin özlemi ile ortaya çıkmışlardır. Daha önceki Maastricht ve Lizbon zirvelerinde Birliğin genişlemesi hakkında tartışmalar yaşansa da, MDAÜ’nin uygun şartlar olduğu zaman AB’ye katılabileceklerine dair ilk ciddi karar Edinburg Zirvesi’nde alınmıştır. Fakat bu ülkelerin genişleme sürecine kesin bir şekilde dahil olmaları 21–22 Haziran 1993 tarihlerinde Danimarka Dönem Başkanlığı sonunda yapılan Kopenhag Zirvesi ile gerçekleşmiştir.⁷⁷ Buna göre 1993 Aralık ayında Kopenhag’da alınan tarihi bir kararla “Orta ve Doğu Avrupa’daki ortak ülkelerin eğer isterlerse ve üyelik şartlarını yerine getirebilecek duruma gelirlse Avrupa Birliği’nin üyesi olabilecekleri” açıklanmıştır.⁷⁸ Bu zirvede ilk defa siyasi, ekonomik ve hukuki şartların uygulanması, düzenli ilerleme raporlarının çıkarılması, katılım öncesi stratejisinin geliştirilmesi kabul edilmiş;

⁷⁵ A. Mayhew, ‘Bulgaria and the European Union’ (30 September - 1 October 1993) Konferansının açılış konuşmasında, Konferans Notları 1, **Center for European Studies**, Sofia, 1993, s. 15.

⁷⁶ Zhelev, Zhelyu, **A.g.m.**, s.11 ve bkz. Eskenazi, **A.g.e.**, s.44

⁷⁷ Erhan Erçin, **a.g.e.**, s. 17.

⁷⁸ Neil Nugent, **a.g.e.**, s. 34.

taahhütler iki taraflı antlaşmalara dayandırılmış ve ayrıca “Katılım Ortaklığı” da bunun içine dahil edilmiş, teknik destek ve aday ülkeler tarafından iştirakler Topluluk programına alınmıştır.⁷⁹

AB’nin Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde genişlemesi yönünde karar aldıkları Kopenhag Zirvesi’nde Birliğe tam üye olmak isteyen adaylar için yeni kriterler belirlenmiştir. “Kopenhag Kriterleri” olarak bilinen bu kıstaslar, Bulgaristan’ın da dahil olduğu AB üyelik başvurusu kabul edilen tüm aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken asgari koşullar olarak saptanmıştır.⁸⁰ Siyasal, ekonomik ve topluluk müktesebatının kabulü olmak üzere üç ana başlık altında toplanan kriterler şunlardır:

1.1.1 Siyasi Kriterler :

Kopenhag siyasi kriteri yapısal değerlerin temellerini gelenekselleştirme ihtiyacından dolayı ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu kriter gere göre aday ülkelerin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıklara saygıyı ve onların korunmasını garanti eden istikrarlı kurumları olmalıdır.⁸¹ Ancak, bu ilkelerin varlığı tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda kesintisiz uygulanıyor olmaları da gerekmektedir.

Kopenhag Siyasi Kriterleri; AB’nin Maastricht anlaşması sonrası kurulmasıyla, genişleme sürecinde aday ülkelerin siyasi yapılarında ele alacakları kritik düzenlemelerin, bir “referans kaynağı” olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan siyasal düzenlemelerde insan hakları ve azınlıkların korunması konuları, diğer ölçütü de ekonomik kriterlerdir, bu kriterlerin eksiksizce kabul

⁷⁹Marise Cremona, “Introduction”, **The Enlargement of the European Union**, Ed.by. Marise Cremona, Oxford University Press, New York, 2003, s. 1.

⁸⁰ Füsün Türkmen, “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der. Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Kitapları, Ekim 2003, s. 148.

⁸¹ Pascal Fontaine, **A.g.e.**, s. 12.

edilip ayrıca uygulandığı ülkeler, Birliğe kabul edilirler⁸² Siyasi kriterlere göre AB'ye aday ülkelerde demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını ve saygı görmesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olması gerekmektedir.⁸³ Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyum, üyelik müzakerelerinin açılması için ön şart olarak kabul edilmektedir. Kopenhag Kriterlerinin tamamına uyum sağlanması ise AB'ye üye olarak katılmanın temelini oluşturmaktadır⁸⁴

Siyasi Kriterleri üç başlık altında aşağıdaki gibi özetleyebiliriz⁸⁵

- **Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü:** Demokrasi ve Hukukun üstünlüğü için; siyasal çoğulculuk, ifade özgürlüğü ve din seçme özgürlüğünü kapsayacak anayasal garantinin bulunması; çeşitli devlet birimlerinin normal işlevlerini yerine getirebilmelerine olanak sağlayan demokratik kurumlar, bağımsız yargı ve anayasa kurumlarının bulunması; değişik siyasi partilerin dönüşümlü olarak iktidara gelmelerini sağlayan ve genelde muhalefetin rolünü tanıyan özgür ve dürüst seçimlerin gerçekleştirilmesi vs. hususlar dikkate alınmakta ve değerlendirilmektedir.
- **İnsan Hakları:** AB'ye adaylık için Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Hakkındaki Sözleşme'ye taraf olunması ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru'nun kabulü önem taşımaktadır.
- **Azınlıklara Saygı:** Bu konuda temel referans noktası olarak Avrupa Konseyi'nin Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesi ile Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen 1201 sayılı tavsiye kararı esas alınmaktadır.

1991 yılındaki "Avrupa Lüksemburg Konsey Deklarasyonunda" Avrupa Konseyi'nin ana başlıklarla insan hakları konusuna değindiği görülmektedir. Konseyin görüşleri şu şekilde özetlenebilir:⁸⁶

⁸² İbrahim Atakaşi, **Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın Kopenhag Siyasi Kriterleri açısından Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci Üzerine Bir İnceleme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2003, s. 145.

⁸³ S. Baykal, **AB'yle İlişkiler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.332

⁸⁴ M Kavalalı, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat 2005, s. 16.

⁸⁵ C Aktan, **Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde?** İzmir: EĞİAD Yayını, 2000

- Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde insan hakları ve demokrasi çok geniş bir biçimde öneme sahiptir.
- İnsan hakları konusunda Topluluk (daha sonrada Birlik), konuyu geliştirmekte olan ülkelerle olan ilişkilerinde bir element olarak görmekte, ilerideki işbirliği düzenlemelerine dahil etmektedir.
- Temsili demokrasi ve insan haklarının tesisiyle ayrıca komisyonun temsil edilmesi konularında üye devletlerin görüşlerinin alınacağı toplantılar tertip edilecektir. Böylelikle ilerideki aşamalarda özellikle insan hakları ve azınlıkların korunması hususu Birlik politikalarına malzeme olmaya başlayacaktır.

Bu bakımdan Lüksemburg deklarasyonu zemin hazırlayıcı bir öneme sahiptir.⁸⁷ Genel olarak; ülkenin çok partili bir demokratik sistemle yönetiliyor olması, hukukun üstünlüğüne saygı, idam cezasının olmaması, azınlıklara ilişkin herhangi bir ayrımcılığın bulunmaması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tüm maddeleri ile çekincesiz kabul edilmiş olması, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmiş olması gibi özellikler dikkate alınmaktadır. Ancak, bu ilkelerin varlığı tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda kesintisiz uygulanıyor olması da gerekmektedir⁸⁸

1.1.2. Ekonomik Kriterler :

Kopenhag Zirvesi sonuçlarına göre, tam üyelik için ekonomi alanında ilk olarak fonksiyonel bir piyasa ekonomisinin varlığı aranmaktadır. Bu anlamda aday ülkeler iyi ve etkin işleyen bir pazar ekonomisine ve AB içindeki piyasa güçlerinin ve rekabet baskısının üstesinden gelebilme kapasitesine sahip olmalıdır.⁸⁹

⁸⁶ A.g.e, s. 2

⁸⁷ G. Sak, **Public Policies Towards Financial Liberalization** SPK Yayınları, 2001, s. 59

⁸⁸ K. Yıldız, K. Düzgören, **AB Yolunda Türkiye**, Avcı Ofset, İstanbul, 2002, s.34

⁸⁹ İ. Kaya Ülger, "Avrupa Dış Politikası ve AB Genişlemesi", **Avrupa Birliği Üzerine Notlar**, Ed. Oğuz Kaymakçı, Ankara, Nobel Dağıtım, 2005, s. 47.

Etkin bir piyasa ekonomisinin varlığının kanıtlanması bir dizi koşulun sağlanmasını gerektirmektedir. Bu koşullar;

- Arz-talep dengesinin piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması,
- Fiyatların liberal olması, piyasaya giriş (yeni firma açılması) ve çıkış (iflaslar) için engellerin bulunmaması,
- Mülkiyet haklarını (fikri ve sınai mülkiyet) içeren düzenlemeleri kapsayan yasal bir sistemin olması ve bu yasalar ile düzenlemelerin icra edilebilmesi,
- Fiyat istikrarını içeren bir ekonomik istikrara ulaşılmış olması ve sürdürülebilir dış dengenin varlığı,
- Ekonomik politikaların gerekleri hakkında geniş bir fikir birliğinin olması,
- Mali sektörün, tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirebilecek kadar gelişmiş olması gerekmektedir.

Tam üyelik için gerekli ekonomik kriterlerden ikincisi, aday ülkenin AB içerisinde rekabet edebilme kapasitesine sahip olmasıdır. Bunun için;

- Ekonomik aktörlerin istikrarlı ve öngörülebilir bir ortamda karar almaları için yeterli derecede bir makro ekonomik istikrar ile birlikte, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı,
- Altyapı, eğitim ve araştırmayı içeren yeterli miktarda fiziki ve beşeri sermayenin olması,
- Hükümetin piyasalardaki rekabet edebilirliği, ticaret politikası, rekabet politikası, devlet teşvikleri, KOBİ'leri destekleme vb. yöntemlerde etkilme derecesinin düzenlenmesi ve küçük işletmelerin ekonomi içindeki oranının yüksek olması,
- AB ile ticari entegrasyon ve uyum derecesinin yüksek olması gerekmektedir.

Bu çerçevede rekabet edebilme derecesinin göstergeleri olarak, Birliğe girişten önce Birlik ile o ülke arasında belirli bir ticaret ortaklığının olması ve ülke ekonomisinde rekabet gücüne sahip küçük firmaların çok sayıda olması önem taşımaktadır.⁹⁰

⁹⁰ Wim Kok, “Avrupa Birliği’nin Genişlemesi: Başarılar ve Zorluklar” Avrupa Komisyonu, 2003, <http://www.bteu.de/modules.php?op=modload&name=Downloads&file=index&req=viewdownl>

Tam üyelik için yukarıdaki iki koşulun yanı sıra bir üçüncü koşul daha aranmaktadır. Bu koşul, aday ülkenin “siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmiş olması” ve ayrıca “Avrupa Birliği’nin aldığı ve alacağı kararlara uyum sağlama kapasitesi”dir. Bu kriter aday ülkelerin Topluluk müktesebatı olarak bilinen AB hukukunun bütününe kabul etmeleri anlamına gelmektedir.⁹¹

Zirve’de Birlik, özellikle genç demokrasilerin ekonomilerini yeniden inşa etmelerine yardımcı olmak ve siyasi reformu teşvik etmek üzere tasarlanan PHARE programı aracılığıyla Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine aktarılan kaynağın devam edeceğini ve Trans-Avrupa bağlantıları kapsamındaki projelerin finansmanı için Avrupa Yatırım Bankası’nın imkânlarından bu ülkelerin de yararlandırılacağını açıklamıştır. Kriterlerin ortaya konmasının ardından, MDAÜ uyum süresi için yeni bir perspektife sahip olmuş, bu ülkelerin AB ile ilişkileri bir adım ileri gitmiştir.⁹² Bu zirvenin ardından Aralık 1995’de Madrid’de gerçekleşen yeni bir zirve’de Kopenhag Kriterlerine dördüncü bir kriter daha eklenmiştir. Buna göre; Topluluk mevzuatını iç hukukuna aktaran bir ülkenin, söz konusu mevzuatı en iyi biçimde uygulaması, idari yapısını tekrardan şekillendirmesi istikrarlı bir ekonomik ortamın yaratılmasına bağlanmıştır. Sonrasında ise Kopenhag siyasi kriterlerine uyum, AB tam üyelik müzakerelerinin açılması için bir ön şart olarak kabul edilmeye başlanmıştır.⁹³ “Siyasi kriter” ön koşul iken, diğer kriterlerin üyelik zamanı geldiğinde yerine getirilmesi kabul edilmektedir.⁹⁴

Topluluk Müktesebatına Uyum Kriteri, AB’nin siyasi birlik; ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmek ve AB’nin aldığı kararlara ve yasalara uyum sağlamak olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

oaddetails&lid=85&ttitle=AVRUPA_BIRLIGININ_GENISLEMESI_BASARILAR_VE_ZORLUKLAR&POSTNUKESID=634ffaf638b6063cd8035240ddf5d16d

⁹¹ Heather Grabbe, Kirsty Hughes, **A.g.e.**, s. 47.

⁹² Erçin, **A.g.e.**, s. 18.

⁹³ Kavalalı, **A.g.e.**, s. 17.

⁹⁴ Kok, **A.g.e.**, s.35.

Birliğin “ortak dış politika ve güvenlik” politikasına etkin bir katılım için aday ülkelerin buna hazır olması gerekmektedir. Ekonomik ve Parasal Birlik konusunda ise, merkez bankasının bağımsızlığı, ekonomik politikaların koordinasyonu, istikrar ve büyüme paketine katılım, merkez bankasının kamu sektörü açıklarını finanse etmesinin yasaklanması gibi konularda üye ülkelerin aldıkları kararlara katılım gerekmektedir.

Aday ülkelerin Gümrük Birliği, malların serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı gibi ortaklık anlaşmalarında belirtilen şartlara uyum sağlanması, tek pazara geçişi gerektiren Topluluk Müktesebatına uyum sağlaması gerekmektedir. Ayrıca, Topluluğun tarım, iletişim ve bilgi teknolojileri, çevre, ulaşım, enerji, taşımacılık, tüketici hakları, adalet ve içişleri, işgücü ve sosyal haklar, eğitim ve gençlik, vergilendirme, istatistik, bölgesel politikalar, genel dış ve güvenlik politikası gibi alanlardaki her türlü düzenlemesine uyum sağlaması şartı aranmaktadır.

Kopenhag’da yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi, üyelik için “politik, ekonomik ve parasal birlik hedeflerine bağlılık dâhil, üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneğinin şart olduğunu” belirtmiştir. Avrupa Konseyi, bu son kriterle ilgili olarak şu konuların önemini vurgulamaktadır. Müktesebatın benimsenmesi, aktarma, uygulama ve icra süreçlerini kapsar. Topluluk mevzuatını ulusal mevzuata aktarma yanında, uygun idari ve adli yapılar yoluyla onun etkin uygulanmasını sağlamanın önemi, Madrid’de yapılan Avrupa Konseyi tarafından vurgulanmıştır ve katılım müzakerelerinin temel bir önkoşulu olduğu vurgulanmıştır. Bu konu, üyeliğe hazırlanmanın çok önemli bir yönüdür ve üyelik için en önemli olan karşılıklı güvenin yaratılmasının çok gerekli bir önkoşuludur. Bu madde ile aday ülkelerin AB ile Ortaklık ilişkileri çerçevesindeki yükümlülükleri incelenerek yerine getirdiği ve getirmediği yükümlülükler sıralanmıştır. Bu kapsamda AB teknik mevzuatına uyum, fikri mülkiyet, rekabet hukukunun belirli bölümleri alanlarında

geçmişten kaynaklanan yükümlölüklerin ne derece uygulandığı hakkında bilgi sahibi olmayı sađlar⁹⁵

Kopenhag Zirvesi'nden sonra 31 Mart 1994'de Macaristan, 5 Nisan 1994'de Polonya, 22 Haziran 1995'de Romanya, 27 Haziran 1995'de Slovakya, 27 Ekim 1995'de Letonya, 27 Kasım 1995'de Estonya, 12 Aralık 1995'de Litvanya, **16 Aralık 1995'de Bulgaristan**, 17 Ocak 1996'da Çek Cumhuriyeti ve 10 Haziran 1996'da Slovenya Avrupa Birliği'ne tam üyelik için başvurmuşlardır.

1.2. Essen Zirvesi

1994 yılında MDA ölkelerinin tam üyelik başvurularının başlamasıyla birlikte, 9 – 10 Aralık 1994'de Almanya'nın Essen kentinde toplanan AB Zirvesi'nde aday devletler için AB'ye Katılım öncesi Stratejisi belirlenmiştir. Bu strateji, AB'ye taraf olan aday devletlerle düzenli ve planlı siyasi ilişkiler kurarak bir güven ortamı yaratmayı hedeflemektedir. Amaç, aday devletlerin AB'nin Tek Pazar uygulamasına uyumlarının sağlanmasıdır. Aday ölkeler ile Katılım Ortaklıkları imzalanmıştır. Katılım Ortaklığı Belgelerini imzalayan devletler, daha sonra, bu belgeler doğrultusunda hazırlanan ve somut hedefler ortaya koyan Ulusal Programlarını açıklamışlardır.

Essen Zirvesi'nin akabinde 1995 Ocak ayında AB ile Bulgaristan arasında imzalanmış olan Avrupa Antlaşmasının ticari liberalizmin zamanını düzenleyen ikinci ek protokolü düzenlenmiştir. Bu tarihten sonra 1 Şubat 1995'de de Avrupa Antlaşması etkin hale gelmiştir. Bulgaristan 23 Mart 1998'de Ulusal Strateji kabul etmiştir. Ardından Mayıs 1998'de müktesebatin uyumu için ilk Ulusal Program hazırlanmıştır.

1.3.Yapısal Diyalog ve Beyaz Kitap

1994 Essen Avrupa Konseyi ile başlatılan ön-katılım stratejisinin içerdiği unsurlardan "yapısal diyalog"un amacı, aday ölkeleri çeşitli

⁹⁵ Aktan, A.g.e., s.1.

faaliyetlerle AB'nin üç sütununa uyum sağlayacak şekilde kalkınmış bir hale getirmektir. Katılım öncesi stratejisi olarak adlandırılan bu süreçte, yapısal diyalog çerçevesinde, Ortaklık Konseyi toplantılarının yanı sıra, 1995 yılı itibariyle, MDAÜ'nin devlet ya da hükümet başkanlarıyla zirve toplantıları (yılda 1 kez), Dışişleri Bakanları toplantısı (yılda 2 kez), Adalet veya İçişleri Bakanları Toplantısı, iç pazar, ekonomi, tarım, taşımacılık, telekomünikasyon, araştırma, eğitim, kültür ve çevre konularından sorumlu bakanlar arası toplantılar (yılda 1 kez) düzenlenmiştir. Bu toplantılar aday ülkelerle Birlik üyeleri arasında faydalı bir ilişki gelişmesini sağlamıştır.⁹⁶

Katılım öncesi stratejisinin en önemli öğelerinden biri 1995 yılında Komisyon'un yayımladığı Beyaz Kitap'tır. Essen Zirvesi sonra Konsey, Komisyon'dan Ortaklık Antlaşması imzalayan ülkelerin özellikle Tek Pazarla bütünleşmesini kolaylaştıracak bir rapor hazırlamasını istemiştir Haziran 1995'te Konsey tarafından onaylanan Beyaz Kitap tam üyeliğe aday devletler olan MDA devletlerinin Tek Pazar'a uyum sağlayabilmelerini kolaylaştırıcı, onların Topluluk hukukuna uyumu için rehber niteliğinde bir çalışmadır.⁹⁷ Bu belgede başarılı bir katılım politikası için iç pazarın Topluluk müktesebatıyla bağlantısı belirtilmiş; MDAÜ ile Birlik arasındaki bütünleşme sürecine yeni bir ivme kazandırılması ve ticaretin teşvik edilmesi öngörülmüştür.⁹⁸ Ayrıca Beyaz Kitap, belirli alanlarda eylem önerilerinde bulunur. Daha önce danışma sürecini başlatan Yeşil Kitap'lardan sonra yayımlanır ve komisyon önerilerini içerir⁹⁹

Belge, söz konusu aday ülkelerin Birliğin iç pazarına uyumlarını somut işbirliğiyle desteklerken, Ortaklık Antlaşmalarına işlerlik kazandırma çabasında bulunmuştur. Ayrıca Beyaz Kitap kapsamında yer alan iç Pazar ile ilgili mevzuata MDAÜ'nin uyumu için teknik destek sağlamak amacıyla 1996

⁹⁶ Kavalalı, A.g.e., s. 18.

⁹⁷ Kladijus Maniokas, "The Method Of The European Union's enlargement to the east: a critical appraisal", **Driven To Change**, Ed.by. Antoaneta L. Dimitrova, UK, Manchester University Press, 2004, s. 25.

⁹⁸ Erçin, A.g.e., s. 19

⁹⁹ Erdoğan, H. Y, **Avrupa Birliği Genişleme Siyaseti ve Türkiye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler Bölümü, İstanbul,2003, s.34

yılı Ocak ayında Komisyon Genişleme Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Teknik Destek Bilgi Değişim Ofisi, TAİEX" oluşturulmuştur.¹⁰⁰ Tek Pazarla bütünleşmesini sağlayarak yararlı bir gelişim göstermelerini sağlamaya çalışan Beyaz Kitap, aday ülkelere ağır idari yükler getirerek düşük kapasiteye sahip bu ülkelerin tam üyeliğe karşı olan ilgilerini bölmüştür.¹⁰¹ Beyaz Kitap katılım öncesi stratejilerin bir unsuru olmakla birlikte, katılım müzakerelerinin bir şartı değildir. Ayrıca muhtemel geçiş düzenlemeleri dâhil katılım müzakerelerinin hiçbir bölümü hakkında bir hüküm içermemektedir.¹⁰² Hukuksal bir bağlayıcılığı olmadığı halde, Beyaz Kitap üyelik yolunda başvuruların hazırlanmasında etkili bir yol gösterme niteliğinde sayılmıştır.

¹⁰⁰ Kavalalı, **A.g.e.**, s. 19

¹⁰¹ Heather Grabbe, Kirsty Hughes, **A.g.e.**, s. 37

¹⁰² Kavalalı, **A.g.e.**, s. 18

2.BULGARİSTAN'IN TAM ÜYELİK BAŞVURUSU

1993- 1996 yılları arasında ülkede reformlarda durgunluk ve hükümetlerin sık sık yıkılması ile yolsuzluklarda bir artış yaşanmıştır. Bu politik kargaşa içerisinde Bulgaristan 14 Aralık 1995 tarihinde AB'ye üyelik için resmen başvurmuştur. Başvuru Zhan Videnov liderliğindeki Bulgaristan Sosyalist Partisi tarafından yapılmıştır. Philip Dimitrov başkanlığındaki ilk komünist olmayan hükümet zamanında yapılan radikal ekonomik reformlar sonrasında gelen hükümetler yapısal reformları ve özelleştirmeyi ertelemişlerdir. Ekonomik dönüş gerçekleşen 1996 yılı sonrasında bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Enflasyon üç kat artmış, bankacılık sistemi neredeyse durmuş ve sosyalist hükümetin buğdayı gereğinden fazla ihraç etmesi nedeniyle ülke neredeyse ekmeksiz kalmıştır. Bu durum yeni kurulan tüm demokratik kurumları test etmiş ve tabi ki Bulgaristan'ın AB üyeliği isteğine ciddi bir şekilde zarar vermiştir.

Üyelik Antlaşması ve PHARE programı, bahsedilen problemlere rağmen, AB ile Bulgaristan arasında diğer Aday ülkelere benzer bir zemin yaratmıştır. Ancak Bulgaristan'ın ekonomik dönüşüm alanında gösterdiği yetersiz gelişmeler bu ilişkilerin daha da gelişmesini engellemiştir. AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa'da uyguladığı politik araçlardan olan PHARE programı, zamanla daha az problemle uygulanmış ve iyileşmiştir. Başlangıçta Bulgaristan'ın PHARE fonlarını kullanma kapasitesi, politik engeller kaldırıldıkça ve kamu yönetim reformu 1996-1997 yılında yürürlüğe girdiğinde azalmıştır. PHARE programı kapsamında AB'den Bulgaristan'a 1990-1998 periyodu arasında yapılan destek 747 milyon Euro'ya yükselmiştir.¹⁰³

2.1 Gündem 2000

Kopenhag Kriterleri'nin ortaya konmasının ardından Avrupa Birliği kendi içine dönmüş ve genişleme için hazırlanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Avrupa Konseyi, Komisyon'a en kısa zamanda adayların üyelik başvurularıyla ilgili değerlendirmesini sunması ve genişlemenin Birlik için ne

¹⁰³ European Commission, **Enlargement as a Historic Opportunity**, Brüksel, 1999, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/press_corner/publications/corpus_en.pdf

anlama geldiği konusunda ayrıntılı bir inceleme yapması için çağrıda bulunmuştur. Bunun üzerine Avrupa Komisyonu aday ülkeler ile ilişkilerin nasıl ve ne şekilde gelişeceğini saptandığı, genişlemiş bir Birlik olasılığının dikkate alındığı, gelecekteki mali çerçevenin ana hatlarıyla belirtildiği, 16 Temmuz 1997 tarihli “Gündem 2000” ismini taşıyan geniş kapsamlı bir rapor hazırlamıştır¹⁰⁴. “Daha Güçlü ve Geniş Avrupa” yaratma adına ortaya çıkan bu rapor Birliğin gelişimi için genel bir bakış açısı sunmuştur.¹⁰⁵ AB Komisyonu bu raporun hazırlanmasında, aday devletlerin sağladığı bilgilere ek olarak uluslararası örgütler gibi çeşitli kaynaklardan elde edilen verilerden yararlanmıştır. Gündem 2000’de aday devletlerin mevcut durumlarının yanı sıra göstermeleri beklenen ilerlemelere de yer verilmiştir. Gündem 2000 AB’ye tam üyelik için aday olan devletlere yönelik belirlediği katılım öncesi stratejisinin, güçlendirilerek uygulanmasına hız verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu amaçla Komisyon, aday devletlere yönelik Katılım Ortaklığı Belgeleri düzenleyerek tam üyeliğe geçiş dönemindeki gereksinimleri daha somut bir temele oturarak ilişkilerin güçlendirilmesini amaçlamıştır¹⁰⁶. Gündem 2000’de AB’nin genişlemeye ne kadar hazır olduğuna ve gelecekteki politikaların nasıl şekillenmesi gerektiğine ilişkin önerilere de yer verilmiştir. Bu çerçevede, genişlemenin gerektirdiği maliyetin karşılanabilmesi için başta Ortak Tarım Politikası ve Yapısal Politikalar olmak üzere, birçok Topluluk Politikasında 2006 yılına kadar geniş kapsamlı reformun gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kısacası, AB genişlemeden sonra sorunlarla karşılaşmamak için yapılması gereken düzenlemeleri ve yapısını gözden geçirmesi gereği anlaşılmıştır.

Gündem 2000, tamamen Kopenhag Kriterleri’nden hareket ederek, tam üyeliğin koşullarını yeniden tanımlamış ve tam üyeliğin artık sadece “Topluluk müktesebatı” ile sınırlı kalmayacağını belirtmiştir. Gerek Topluluk müktesebatının zaman içinde alacağı boyut, gerekse AT’den AB’ye geçişle

¹⁰⁴ Rana Birden, “Genişlemenin Araçları”, **Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci**, Der. Cengiz Aktar, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1.Baskı, 2002, s. 28.

¹⁰⁵ Marc Maresceau, “Pre-accession”, **The Enlargement of the European Union**, Ed.by. Marise Cremona, Oxford University Press, New York, 2003, s. 23.

¹⁰⁶ Karluk, S. R., (1999) **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul,s.110.

birlikte ortaya çıkan siyasi ve ekonomik yeni hedefler, yeni tam üyelik sürecinin eskiyle kıyaslanabilirliğini ortadan kaldırmıştır.¹⁰⁷ Ayrıca rapor, Ortak Tarım Politikası ve adaylara yapılan mali yardımlarla birleşen Uyum Fonu gibi reformlar tasarlayarak 21. yüzyıla girerken aydınlık ve uyumlu bir AB vizyonu oluşturmayı amaçlamıştır.¹⁰⁸

Belge sadece aday ülkelerin AB üyeliği için uygunluğunu içeren raporlardan oluşmamış; aynı zamanda Komisyon'un başvurulara ilişkin görüşlerini, Birliğin gelişimini ve siyasal reformları da incelemiştir.¹⁰⁹ Komisyon, adayların başvuruları ile ilgili görüşlerini sunarken üye devletlerce yapılan değerlendirmeleri, Parlamento raporlarını ve kararlarını, diğer uluslararası örgütlerin çalışmalarını ve Avrupa Antlaşmaları çerçevesinde sağlanan gelişmeleri de dikkate almıştır.¹¹⁰

Raporda Komisyon, AB'nin genişlemesi için teklifler oluşturarak katılım öncesi stratejiyi destekler bir görüntü çizmiş ve gerekli olan teknik ve mali yardımlar doğrultusunda adayların AB norm ve vasıflarına yaklaşacağını belirtmiştir. Komisyon özellikle görüş bildirdiği tarihte hiçbir aday ülkenin Kopenhag AB Konseyi katılım kriterlerini tam olarak yerine getiremediğinin altını çizmiştir. Avrupa Konseyi, Komisyon'un tavsiyesini 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde kabul etmiş ve "5+1; ilk dalga" olarak işaret edilen ülkeler (Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Estonya, GKRY ve Slovenya) için Mart 1998'de usule uygun olarak müzakerelerin başlamasını tavsiye etmiştir.¹¹¹

¹⁰⁷ İ. Kaya Ülger, **A.g.m.**, s. 47.

¹⁰⁸ Jan Zielonka, Peter Mair, "Diversity and Adaptation in the Enlarged European Union", **The Enlarged European Union**, Ed. Jan Zielonka, Peter Mair, England, Frank Cass Publishers, 2002, s. 7.

¹⁰⁹ Heather Grabbe, Kirsty Hughes, **a.g.e.**, s. 55.

¹¹⁰ Avrupa Komisyonu, **Genişleme Strateji Belgesi**, 2001, <http://www.deltur.cec.eu.int/EnlargementStrategy2001.pdf>.

¹¹¹ Anneli Albi, **EU Enlargement and the Constitutions of Central and Eastern Europe**, Cambridge University Press., Cambridge, 2005, s. 7.

2.2.Lüksemburg Zirvesi

Lüksemburg Zirvesi, Hükümetlerarası Konferans'ın tamamlanmasından sonra, Gündem 2000 doğrultusunda AB bütünleşme sürecine hız kazandıran ve genişlemeye yönelik önemli kararların alındığı bir toplantıdır.¹¹² 12–13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Lüksemburg Avrupa Konseyi “Birliğin genişlemesinin ön koşulu olarak, Amsterdam Antlaşması'nın kurumsal hükümlerine uymak için kurumların işleyişinin güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi gerektiği”nin altını çizmiştir.¹¹³ Zirvede demokratikleşme ve liberalleşme yönünde önemli yol almış olan Bulgaristan, Romanya , Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Estonya, Slovenya, Litvanya, Letonya ve Güney Kıbrıs'ın tam üyelik için aday ülkeler olduğu ilan edilmiştir.

Zirve ayrıca söz konusu ülkeleri üç ayrı kategoriye ayırmıştır. Bu çerçevede 1998 yılı içinde tam üyelik müzakerelerine başlanacak Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya ve Kıbrıs birinci kategoriye, tam üyelik adaylıkları kabul edilmekle birlikte müzakerelere ileri bir tarihte başlanması öngörülen Slovakya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya ve 10 Eylül 1998 tarihinde tekrardan tam üyelik başvurusunda bulunan Malta ise ikinci kategoriye oluşturmıştır. İlk kategori içinde yer alan Güney Kıbrıs'ın durumu siyasi sorun ipoteği altında olduğundan, birinci grup içi bir alt gruptandırmadan da bahsetmek gerekli olmuştur. Söz konusu zirvede adaylığı kabul edilmeyen fakat daha sonra 10–11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi sonucu ile aday olan Türkiye ise üçüncü kategori içinde yer almıştır.

Zirve'de Komisyon Bulgaristan'ın ekonomik durumunun kriz sonrası daha yeni olarak gelişmeye başladığını belirtse de Bulgaristan'ı üyelik müzakerelerine başlamaya henüz yeterli olarak görmemiştir. Ekonomik kriz çözümlene kadar AB üyeliği yolunda ciddi bir gelişme yaşanmamıştır. AB kararlılığı beklenmedik popüler bir hareketlilik ve Videnov hükümetine karşı

¹¹² A.g.e., s. 21.

¹¹³ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi Tarihi Bir Fırsat*, <http://www.deltur.cec.eu.int/genisleme.pdf>.

yapılan bir seri ciddi protesto sonrası ortaya çıkmıştır. Videnov Hükümeti 1997 yılında ülkeye ciddi zararlar vermiştir.

Protestocular ekonomik krizi sonlandırmak için acil önlemler alınmasını ve seçime gidilmesini istemişlerdir. Büyük katılımlı protestolar gerçekleşmesine rağmen, protestocular eylemlerini barışçıl bir şekilde gerçekleştirmişler ve olay çıkartmamışlardır. Bulgaristan böylece hem kendisine hem de dünyaya demokratik kurumlarının en sarsıntılı zamanlarda dahi istikrarı sağlayabildiğini göstermiştir. Komşu Sırbistan'ın tersine hükümeti oluşturan Bulgar Sosyalistleri gösterilere aldırış etmeden halk desteği olmadan Bulgaristan'ı yönetmeye devam etmek istemişlerdir. Ancak günlerce süren sokak gösterilerinden sonra en sonunda erken seçime gitmeyi kabul etmişlerdir. Bu kritik süreçte onları etkileyen etkenlerden biri eski Avrupalılık uyumlarıdır.¹¹⁴

En önemlisi de güç kaybetmek istemeyen ancak asla gayri kanuni yollar kullanmayan sosyalistlerin de dahil olduğu bütün tarafların bile Temmuz 1991'de kabul edilen yeni anayasaya gösterdiği saygıdır. Haziran 1997'de yapılan erken seçimleri Demokratik Güçler Birliği adlı parti kazanmıştır. Bu parti Bulgaristan'da tam olarak yönetimi sürdüren ilk demokratik hükümeti kurmuştur.

Bulgaristan çoğunlukla ekonomik performansındaki zayıflıklardan dolayı ikinci gruptaki aday ülkeler arasına konmuştur. Komisyon' un düşünceleri yerli çabaların artmasına yol açmış ve açık belirgin bir referans sağlamıştır. Bunun karşılığında Bulgaristan Mart 1998'de AB'ye üyelik için ulusal bir strateji belgesi oluşturmuştur.¹¹⁵

¹¹⁴ Antoaneta Dimitrova, **The Role of the European Union in The Process of Democratization in Central and Eastern Europe: Lessons from Bulgaria and Slovakia**, University of Limerick, 1998, s. 222.

¹¹⁵ Ulusal Strateji'ye <http://www.government.bg/eng/index.html> web adresinden ulaşılabilir.

2.3. Katılım Ortaklığı Belgesi

Ulusal Strateji oluşturduktan sonra ülkenin hazırlıkları Bulgaristan ve AB arasında 1999'da kabul edilen Giriş Ortaklığı Belgesi ile desteklenmiştir. Bu yeni belge yoğun üyelik hazırlıklarıyla ilgili bütünsel bir çerçeve oluşturmayı hedeflemiştir. Komisyon' un ilerleme raporu göz önüne alınarak, Ortaklık için kısa ve orta vadeli öncelikler saptanarak bunlar finansal ve yapısal yardımlarla birleştirilmiştir.¹¹⁶

Ortaklık belgesinde belirtilen kısa dönem öncelikler içerisinde; Roma azınlıklarının entegrasyonu, Kozloduy Nükleer Santrali'nin yeniden iyileştirilmesi, ekonominin yeniden yapılanmasını geliştirme ve özelleştirme sürecini hızlandırma, adli ve yönetsel reformlar, yolsuzlukla mücadele düzenlemeleri ve yasadışı göçmenlerle ilgili düzenlemeler sayılabilir. Bunun karşılığında Bulgaristan katılımı ile ilgili Ulusal programını geliştirmiştir. Aşağıda belirtilen kısa ve orta vadeli önceliklerle ilgili alanlarda bazı önlemleri belirlemiştir.

Süreçte kurumsal alandaki konuların yanı sıra Kosova Krizi ve Bulgaristan'ın krize yaklaşımı genişleme sürecinde Bulgaristan'ın aldığı pozisyonun belirlenmesinde önemli bir yer tutmuştur. Bulgaristan NATO'nun 1999'daki müdahalelerini kendi toplumu ve komşu Sırbistan ile düşman olma riski olmasına rağmen desteklemiştir. Bulgar Parlamentosu hükümeti NATO'nun bölgedeki barışı koruma çabaları ile ilgili özel düzenlemeler yapabilmesi konusunda yetkilendirmiştir.¹¹⁷ Nisan 1999'da hükümet NATO'nun Bulgar hava sahası ve radyo sahasını kullanabilmesi konusunda bir düzenlemeyi kabul etmiştir. Bu düzenleme Anayasa Mahkemesi önünde bir grup avukat tarafından tartışılmış ancak mahkeme Bulgaristan'ın Avrupa – Atlantik bütünleşmesini tercih etmiştir.¹¹⁸ Hükümet Bulgar sınırlarına dayanan bir grup olayla ilgili olarak yönelimler ortaya çıkarmamıştır. NATO ile

¹¹⁶ Sedelmeier, U and H. Wallace, 'Eastern Enlargement: Strategy or Second Thoughts?', Ed. H. and W. Wallace, **Policy Making in the European Union**, 4.Baskı, Oxford University Press, İngiltere, s.452.

¹¹⁷ 23 Ekim 1998'de 125 numaralı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

¹¹⁸ 3 Mayıs 1999'da 41 numaralı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

olan ilişkilerinin düzeyi, hükümetin Rus uçaklarının Bulgar hava sahasını aşarak Priştine Havaalanına ulaşma isteğini reddetmeleri ile daha iyi bir seviyeye yükselmiştir.

Kostov Hükümeti, batı yanlısı duruşundan dolayı politik alanda ödeyeceği bedeli bilerek, Rusya karşıtı duruşuna devam etmiş ve Avrupa - Atlantik birlikteliğini daha gür bir sesle seslendirerek Bulgaristan'ın AB üyelik perspektifinin daha sağlam temellere oturması yolunda çabalarda bulunmuştur. AB Komisyonu Aralık 1999'da Helsinki'deki Zirvesinde ikinci gruptaki tüm aday ülkelerle üyelik müzakerelerine başlama kararını yeni perspektif olarak önermiştir. Bu sadece NATO'nun Kosova'daki müdahalelerini destekleyen Bulgaristan temelindeki bir politik davet olarak değil aynı zamanda ülkelerin süreç için yaptıklarının onaylanması olarak da yorumlanmıştır. 15 Şubat 2000'de müzakerelere başlanmasına karar verilmiştir. Ancak gerçek müzakereler müktesebatın altı bölümü açıldığı zaman Mart 2000'de başlamıştır.

3.TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİNİN BAŞLAMASI (ŞUBAT 2000)

2006 yılında üye olmayı hedefleyen Bulgaristan üyeliğe daha çok yaklaştığında, sürecin en çok savunucusu olan politik seçkinler ve UDF hükümeti aslında aynı zamanda AB'ye en çok itirazlar ve eleştiride bulunanlardı. Bu açık görünen çelişki hükümetin hareketlerini iki aşamalı bir oyun olarak düşündüğümüzde anlaşılabilir. ¹¹⁹ AB'ye üye devletlerdeki politikacılarda olduğu gibi hükümet yerel olarak çok popüler olmayan AB'ye uyum reformlarını desteklerken Brüksel'de AB'nin reform için gerekli gördüğü, üyelik için gereken yerel politik zorluklardan bahsetmektedir. Bu strateji, AB'nin koşullara bağlı olarak büyümeyle demokrasiyi ilerletme stratejisine yeterli bir tepkidir. ¹²⁰ Reformların ve büyümenin başarısı hakkında sabit bir bağlantı kurduğumuzda, üyelik için her iki strateji de üyelikte sonu gelmez ertelemeler olduğunda geri tepecektir. AB'yi üyelik için belli bir zaman çizelgesinde ısrarcı olmaya itenler bu tehlikeyi ve üye ülkelerden biri ya da diğerinin teklifiyle daha başka şartların eklenmesiyle bu hedeflerin ertelenebileceğini hatırlattılar. Bulgaristan'ın gizliden üyelik sürecinin geciktiğini varsaydığımızda, bu durum Bulgaristan açısından oldukça açık ve gerçekçi olarak hissedilmektedir.

Şimdiye kadar, seçmenler ve siyasi partiler için AB üyeliğini desteklemek yeterince güçlü bir yoldu. Ivan Kostov yönetimindeki UDF hükümeti üyelik konuşmalarında ülkeyi şu anki bulunduğu konuma getirmek için kararlı çaba göstermişlerdi ve Bulgaristan'da Avrupa entegrasyonuna karşıt bir ana siyasi parti olmadığını bildirmişlerdi. Bulgar Sosyalist Partisinin liderliği, şu anki en azından resmi olarak temel muhalif parti eskiden Rusya'nın yönlendirmesindeydi ve AB ve NATO'nun destekçisi konumunda olan bu parti parçalandı. Bulgaristan'ın AB'ye katılım için resmi başvurularını yollayan bir Sosyalist hükümetti.

¹¹⁹ R. Putnam, 'Diplomacy and Domestic Politics: the Logic of Two Level Games', **International Organization**, 42 (3), Yaz 1988, ss. 427-460.

¹²⁰ L. Whitehead, 'The Enlargement of the European Union: A "Risky" Form of Democracy Promotion', **Central European Political Science Review**, 1 (1), Eylül 2000, s. 17.

Kamu arasında, AB'ye üyelik için Bulgaristan'da destek düzeyi her zaman yüksek olmuştur ama bu destek daha çok yüzeysel ve AB hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan verilen bir destektir. 10 Aralık 1999'da Ulusa Kamu Görüşü Araştırması Merkezi (NCPO) tarafından yürütülen ulusal temsili bir araştırmaya göre, Bulgarların %77'si AB'ye katılmaya 'evet' derken sadece %7'si 'hayır' demektedir ama aynı zamanda %30'u kendilerini Avrupalı gibi hissetmeyip onlar gibi davranmadıklarını belirtmiştir.

Üyelik sürecinde AB için gereken koşullara bağlantılı iki konu, kamu desteğini ve siyasi seçkinlerin taahhütlerini test etmiştir. Bunlardan ilki, Bulgaristan AB arasındaki antlaşma gereğince eski 1-4 reaktörlerinin 2003-2006 döneminde kapatılması hedeflenen Kozloduy nükleer santralidir.¹²¹ Santralin, Çernobil tipi reaktörlerinden başlayarak, aşamalı kapanması için gereken zaman çizelgesinin uyarlanması, Helsinki davetiyle görüşmelerin başlamasının öncesinde AB tarafından Bulgaristan'dan istenen temel koşullardan biriydi. Bu nedenle 2006 yılında Bulgaristan Hükümeti tarafından kapatılmıştı.

Nükleer güvenlik ve standartlar mevcut AB üyesi devletlerin temel ulusal politikaları olduğu için, böylesine bir koşulun istenmesi Bulgaristan ve diğer aday ülkeler için¹²² büyüme sürecinde ek bir ölçüt olarak görülebilir. Bununla beraber, Viyana Avrupa Meclisi'nin komisyondan standart bir ölçüt geliştirmelerini istemesine rağmen, AB'ye başvuran ülkelerin uyması gereken düzenli AB standartları yoktur.¹²³ Yine de, önemli enerji üretim kaynaklarını kapatma istemi aday ülkeler için fark gözetici bir unsur olarak görülebilir. Bulgaristan, isteksizce, tekrar santral yapmak için gerekli kaynak araştırmalarına başlayarak, ülkedeki temel elektrik üretim kaynaklarından birinin kapanması için gereken zaman çizelgesini uyarlamayı kabul etmiştir.

İkincil amaç AB için bugüne kadar belki de en çok siyasileştirilen konu, AB üyesi devletlerde ve özellikle Schengen grubu üyesi devletlerde özgürce

¹²¹ European Parliament, Committee on the Environment, **Public Health and Consumer Policy**, 2000

¹²² Benzer koşullar Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Litvanya ve Slovenya için de koyulmuştur.

¹²³ Bu durum 'Çok Vitesli Avrupa' terimi ile açıklanmaktadır.

hareket etmeyi engelleyen Bulgarlardan (ve ayrıca Romanlardan) istenen vize uygulamasıdır. AB ile birleşme antlaşmasını imzaladıktan hemen sonra vatandaşları için vizesiz seyahat olanağı sağlanan Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'ya karşılık, Bulgaristan ve Romanya bu sınırlamanın kaldırılması için çok geç kaldılar ve göç korkularının odak noktası haline geldiler. Bu oldukça siyasileştirilen bir konu oldu. AB elçilikleri önünde günlerce kuyrukta beklemek ve AB'ye gidebilmek için vize alım sürecinin yavaş ve fazlasıyla bürokratik olması Bulgarlar için hem zorlu hem de küçültücü bir süreç oldu. 1997 - 2000 yılları arasında, AB Adalet Meclisi ve İçişleri Bakanlığı'nı Bulgarlar için vize uygulamasını kaldırmak yönünde etkilemek ve diğer adaylarla uyum halinde olmak için Kostov hükümeti yoğun diplomatik kampanyalar yürütmüştür. Kostov hükümeti ve başbakan Bulgaristan'ın AB tarafından belirlenen ve gereken koşulları yerine getirdiğini öne sürmüşler ve AB'nin bu anlayışı reddetmesi durumunda bunun ayrımcı ve Bulgaristan'ı Avrupa'nın jeopolitik konumun bir parçası olarak görmedikleri anlamına geleceğini iddia etmişlerdir.¹²⁴

Benzer bir şekilde, başkentte yürütülen kamu görüşü anketleri de göstermiştir ki Sofya halkının üçte ikisi AB tarafından ayrımcılığa uğramıştır. Aynı zamanda anketi yanıtlayanların %62'si Bulgaristan'ın üyelik için AB kriterlerini tamamlamaya devam etmesi yönünde ikna olmuştur. AB'nin vize uygulaması kaldırıldığında büyük göç dalgaları yaşanacağı yönündeki korkusunun yersiz olduğu ankete katılanların %61'inin göç etmek istemediği ve yurtdışında yaşamak ve çalışmak niyetinde olmadıklarını belirtmesiyle açıklığa kavuşmuştur.

AB Adalet Meclisi ve İçişleri Bakanlığı 30 Kasım 2000'de Bulgarlar için vize uygulamasını kaldırmaya karar vermiştir.¹²⁵ Bu karar, ülkedeki siyasi partiler tarafından Bulgaristan'ın çabalarının karşılık bulduğu yönünde anlaşılmıştır. Ama ne var ki, AB müzakerelerinin bazı kaygı verici durumlarından ötürü, bazı üye ülkeler AB gereksinimlerinin

¹²⁴ I. Kostov, 'Meclis Konuşması' 10 Kasım 2000, <http://www.government.bg/bg/cm/index.html>; <http://www.government.bg/eng/primeminister/index.html>

¹²⁵ Karar hala Avrupa Parlamentosunun onaylaması gereken bir konu olmaya devam etmektedir.

tamamlanmasındaki iki ülkenin de gösterdiği ilerlemelere bakmaksızın vize probleminin Bulgaristan ve Romanya için aynı anda çözümlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu tür problemler, AB'nin geleneksel olarak ülkelerle uyum sürecinde grup olarak ilgilenmesinden kaynaklandığını göstermektedir. Sadece bu konuya değil tüm büyüme sürecine bakıldığında, başbakan Kostov ilgi çeken konuşmasında Bulgaristan'ın gelişmesinin bölgedeki ülkelerin bütünleşme çabasının en düşük ortak paydasına göre değerlendirilmesi gerektiğini bildirmiştir.¹²⁶

Bu nedenlerle, Bulgaristan'ın AB'ye giriş sürecinde kendi denetiminin dışında engellenmesi tehlikesi söz konusuydu. Bütün genişleme süreci, ilk aday grup ülkelerin girişinden sonra gözle görülür biçimde yavaşlayabilirdi. Bu tür risklerle karşılaşıldığında, AB'nin özellikle genişleme ve genişlemenin başlangıç gerekçesi olan istikrara etki eden ölçütler ve etkenlerin göreceli etkileri üzerine odaklanmayı sürdürmesi önemlidir. Bulgaristan'ın AB Yolunda ilerlemesinde en önemli dönemi oluşturan müzakereler başladıktan sonraki süreçte yaşanan sorunlara çalışmanın aşağıdaki bölümünde değinilecektir.

¹²⁶ Kostov, A.g. m.

III.BÖLÜM

TAM ÜYELİK MÜZAKERELERİ VE KATILIM

Katılım müzakereleri sürecinde AB müktesebatı ile aday ülke mevzuatı arasındaki farklılıkların giderilmesi ve Birlik müktesebatının aday ülkeler tarafından uygulanabilir hale gelmesi amaçlanmıştır.¹²⁷ Bu müzakerelerde bir aday ülkenin AB müktesebatının hangi kısımlarına uyacağı veya uymayacağı gibi bir tartışma gerçekleşmemektedir. Aksine birinci genişlemeden bugüne kadar olan sürede tüm aday ülkelerin müktesebatın tamamına uyum sağlaması kuralı benimsenmiştir.¹²⁸

Müzakerelere fiilen başlamadan önce, aday ülkenin ulusal mevzuatının AB müktesebatına uyumu açısından değerlendirmek amacıyla aday ülke ile Komisyon'un beraber yürüttüğü "tarama (screening)" süreci gerçekleştirilmiştir.¹²⁹ Tam üyelik müzakereleri esnasında müktesebatı daha iyi anlamak ve problemleri çözmek ve süreci hızlandırmak amacıyla gerçekleştirilen tarama süreci, mevzuatların 31 ana başlık altında incelenmesi için kurulmuş olan bir diyalog mekanizmasıdır.¹³⁰ Aday ülke mevzuatları ile AB müktesebatını analitik olarak karşılaştıran Tarama (screening) süreci, 3 Nisan 1998'de Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovak Cumhuriyeti ile başlamış, Aralık 1999'da tamamlanmıştır. Bu süreç müzakerelerin ilk ve ön ayağıdır.

Müzakereler Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya (Lüksemburg Grubu) ile 31 Mart 1998'de, Malta, Romanya, Slovakya, Letonya ve Bulgaristan (Helsinki Grubu) ile 15 Şubat 2000'de

¹²⁷ Erçin, A.g.e., s. 24.

¹²⁸ Murat Kavalalı, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Beşinci Genişlemesine İlişkin Katılım Antlaşmalarında Yer Alan Geçiş Düzenlemeleri**, TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, AB İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat 2006, s. 1.

¹²⁹ Murat Kavalalı, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri**, s. 31, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf>, s.26.

¹³⁰ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, **Avrupa Birliği'nin Genişlemesi Tarihi Bir Fırsat**, <http://www.deltur.cec.eu.int/genisleme.pdf>

başlamıştır.¹³¹ Müzakereler boyunca üye ve aday ülkeler arasında birçok farklılık ortaya çıkmış, tam üyelikle birlikte ekonomik kalkınmanın daha da hızlanacağı düşünüülerek söz konusu sıkıntıların uzlaşma yoluyla giderileceği varsayılmıştır.¹³² Komisyon, genişlemenin getireceği önemli değişikliklerin üye ve aday ülkelerin vatandaşlarını birçok bakımdan etkileyeceği öngörüsüyle, topluma genişlemenin olumlu ve olumsuz yanlarını tam olarak anlatmak için, PHARE bütçesinden finansa edilmek üzere, “Genişlemeye İlişkin İletişim Stratejisi (Communication Strategy for Enlargement)” adlı Strateji Dokümanını 2000 yılı Mayıs ayında kabul etmiştir.¹³³ Bu strateji müzakereler için bir yol haritası belirlemiş, süreci destekleyen ve genişlemeyi ileriye götürecek iddialı planlar ve faaliyetler geliştirmiştir.¹³⁴

1.BULGARİSTAN’IN YAŞADIĞI SORUNLAR

Kostov hükümeti komünizmin çöküşünden sonra dört yıllık anayasal görev süresini ilk defa sonuna kadar kullanan hükümet olma özelliğini kazanmıştır.¹³⁵ Kostov hükümeti aralık 1999’da Helsinki Zirvesinde Bulgaristan’ı AB ile katılım görüşmelerine başlayacak ülkeler arasına sokmayı başarmıştır. Bu sayede Mart 2000’den itibaren Bulgaristan’ın gerçek geçiş dönemi başlamış olmaktadır. Müzakere süreci 14 Aralık 2004 gününde kapatılmıştır.

Üyelik görüşmelerde başlıca üç başlık ön plana çıkmıştır. İlki ekonomik istikrarın sağlanması ve ekonomik reformlar yapılmasıdır. İkinci olarak AB ve NATO’nun ekonomik alan dışındaki isteklerinin gerçekleştirilmesi. Son olarak da yolsuzluk ve suç kontrol altına alınmalıydı. Ayrıca Bulgaristan’ın üyeliğini

¹³¹ Milada Anna Vachudova, “Strategies for Democratization and European Integration in the Balkans”, **The Enlargement of the European Union**, Ed.by. Marise Cremona, Oxford University Press, New York, 2003, s. 141.

¹³² Erçin, A.g.e., s. 25.

¹³³ Murat Kavalalı, **Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci: AB’nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri**, s. 27.

¹³⁴ Andras Inotai, “The ‘Eastern Enlargements’ of the European Union”, **The Enlargement Of The European Union**, Ed. Marise Cremenon, New York, Oxford University Press, 2003, s. 89.

¹³⁵ Crampton, A.g.e., s. 219.

kolaylaştıran bir diğer etken de dış politikada AB ve NATO yanlısı tutumun devam ettirilmesi idi.

2000'deki Bulgaristan'la ilgili komisyon raporunda 1999'daki gelişmelere atıf yapılmış ve örneğin 1999'da Bulgaristan'da yapılan yerel seçimlerin örgütlü ve tatmin edici olduğu belirtilmiştir. Bu Bulgaristan'da demokratikleşme adına pozitif bir işarettir. 17 Haziran 2001'de yapılan seçimlere değinen 2001 Komisyon raporu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın seçimler ile ilgili raporuna atıfta bulunmuştur. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın raporunda seçimlerle ilgili olarak medya düzenlemelerinin çok katı olduğuna ve seçim kanununda ulusal ve uluslararası gözlemcilerin haklarına referans yapılmadığını belirtilmiştir. Rapor devlet idaresi ve Devlet Hizmeti ile ilgili kanunun uygulanması ile ilgili gelişmelerin olduğunu belirtmiştir. Kamu ile ilgili bilgi edinme yasasının çıkarılmasını olumlu karşılayan rapor, kanunun bazı karmaşık yasal tanımları kapsadığını belirtmiştir ve bu konuda daha açık olunması gerekliliğinden bahsetmektedir.

Kostov hükümeti ekonomi alanında önemli politikalar uygulamıştır. Para Kurulu politikası izlemekle ve Leva'yı Euro'ya endekslemekle ekonomik istikrarı sağlamıştır. Bunun yanı sıra Özelleştirme çalışmaları ile de uluslararası ortamda memnuniyet kazanmıştır. Bu memnuniyetler Bulgaristan'a dış finansman olarak geri dönmüştür. AB'nin direktifleri sadece ekonomik alanda olmamıştır. Örneğin ana dili Bulgarca olmayan Bulgar vatandaşları için kendi dillerinde yayınlar yapılmaya ve okullarda o dillerde dersler okutulmaya başlanmıştır. Bulgaristan'ın dışarıdaki olumlu imajını etkileyen bir diğer gelişme Gizli Servis dosyalarının halka açılması olmuştur. Bu reformlar AB'nin isteği olmasından daha ziyade Bulgar hükümeti tarafından gönüllü olarak yapılmıştır.¹³⁶ Ancak AB'nin birkaç isteği vardır ki sadece Kostov hükümetini değil ardından gelecek hükümetleri de zor

¹³⁶ A.g.e., s. 223

durumda bırakmıştır; Kozloduy Nükleer Santrali'nin yeniden yapılandırılması ve yolsuzluğun önlenmesi.

Dış politika alanında uygulanan Euro Atlantik siyaseti başarıyla uygulanmıştır. Sofya'nın NATO üyesi olmak istemesi ordusunun da etkilemiştir. Plan 2004 adı verilen bir karar ile Bulgar ordusu küçültülüp verimliliği arttırılmıştır.¹³⁷

2001 seçimlerine yaklaşırken Birleşik Demokratik Güçler (BDG) destek kaybetmeye başlamıştır. Ekonomik durgunluk, düşen hayat standartları, artan ekonomik yolsuzluk ve suç oranları başlıca nedenlerdir. Ayrıca Bulgaristan eski kralı II. Simeon ülkeye dönerek parlamento seçimlerine katılmak üzere 2001 Nisan ayında II. Simeon Ulusal Hareketi (Natsionalno Dvijenie SimeonVtori) (NDSV) adıyla bir örgüt kurmuştur. NDSV Popülist bir program uygulamış ve halkın güvenini kazanmayı başarmıştır. 17 Haziran 2001'de yapılan seçimlerden % 42.47 lik bir oy alarak büyük bir zafer elde etmiştir. Bu başarı II. Simeon'a halkın duyduğu güven kaynaklıdır. Eski kral 89 öncesi sistemin bir parçası olmamış ve hiçbir şekilde adı yolsuzluklara karışmamıştır.¹³⁸

Yeni hükümetin temel amaçları da Kostov hükümetininkinden çok az farklılık göstermekteydi. AB yolunda ilerlemek, NATO'ya üye olmak, ekonomik reformlara hız vermek, hayat standartlarını yükseltmek, suç oranlarını azaltmak ve yolsuzluğu önlemek temel hedeflerdi. Ancak liberalleştirme ve yolsuzlukla mücadeleye yönelik çalışmalar yeterli gelmemiştir. Ekim 2001'de AB Bulgaristan'ın hala işleyen bir Pazar ekonomisine sahip olmadığını belirtmiştir. 1 ay sonra Laeken Zirvesinde Bulgaristan'ı genişleme sürecinin ilk dalgasının dışında bırakmıştır. Yolsuzluğun önlenmesi için daha fazla çaba harcanmasını, Çingenelere yönelik ayrımcılığın azaltılmasını ve adalet sisteminin yeniden yapılandırılmasını talep etmiştir

¹³⁷ A.g.e., s. 224

¹³⁸ http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/01/040109_bulgaristan_rehber.shtml

Bu dönemde hükümet için yaşanan bir diğer kötü gelişme cumhurbaşkanlığı seçimlerini Bulgaristan Sosyalist Partisi (BSP) Lideri Georgi Pırvanov'un kazanmasıdır. Göreve gelen Pırvanov, içte ekonomik reform programının vurduğu kesimi savunacağını, dışta ise Rusya ile iyi ilişkiler kurmak istediğini belli etmiştir. Bu ortam içerisinde NDSV içerisinde de ayrılıklar yaşanmıştır ve hükümet meclisteki çoğunluğunu kaybetmiştir. Ayrıca hükümet Kozloduy Nükleer reaktörlerin kapatılması konusunda içte yargı ile itilafa düşmüştür. 2003 Mart ayında Yüksek İdare Mahkemesi üç ve dört numaralı reaktörlerin kapatılmasını anayasaya aykırı bulmuştur. Özelleştirme ile ilgili konularda da yargı ile anlaşmazlığa düşen hükümet çareyi özelleştirme ile ilgili konularda yargının yetkisini kısıtlamakta bulmuştur. Ancak bu gerginliği iyice arttırmıştır. Bunun üzerine Eylül 2003'de yargının yetkilerinin daha da kısıtlandığı bir karar meclisten çıkarılmıştır. Yine Çingeneler meselesi ile ilgili de yasalar çıkarılmıştır ve 2003'de ayrımcılığa karşı genel bir yasa kabul edilmiştir.

II.Simeon Hükümetinin çalışmaları netice göstermiş ve 2002 Aralık ayındaki Kopenhag Zirvesi'nde Bulgaristan ve Romanya için katılım tarihi olarak 1 Ocak 2007 tarihi açıklanmıştır.Eylül 2003'deki yasa çalışmalarının ardından Kasım 2003'de AB Bulgaristan'ın artık "işleyen bir pazar ekonomisine" sahip hale geldiğini açıklamıştır.¹³⁹ Yine bu tarihte topluluk müktesebatının 31 başlığından 26'sının başarıyla tamamlandığı belirtilmiştir. Sofya 14 Haziran 2004'de Lüksemburg'da üyelik görüşmelerini tamamlamış ve 1 Ocak 2007 tarihini beklemeye başlamıştır. Sadece Komisyon kalan reformların zamanında tamamlanması riskiyle karşı karşıya kalınması durumunda, ülkenin AB'ye girişini bir yıl erteleyebilecekti. Bu hem reformların tamamlanması için hem de Kozloduy Santralinin kapatılması için bir gözdağıydı. Bulgaristan 2006 yılında kalan reaktörleri kapatmıştır ve üyelik tarihinde herhangi bir sürpriz ile karşılaşılmamıştır.

¹³⁹ Ömer Şanlıoğlu, "Ekonomik ve Siyasal Kriterleri Gerçekleştirmeleri Bakımından, Avrupa Birliği'ne Yeni Katılacak Ülkeler ile Türkiye'nin Karşılaştırılması", <http://www.e-akademi.org/makaleler/osanlioglu-2.htm>

II.Simeon hükümeti NATO'ya giden yolda önemli adımlar atmıştır.Yapılması gerekli tüm düzenlemeler yapılmıştır. Gerekli yasalar çıkarılmıştır. Üyelik protokollerinin kabul edildiği sırada Mart 2003'de Bulgaristan Irak Savaşı nedeniyle uluslararası arenada son derece önemli bir ülke haline gelmiştir. Sofya, Burgas yakınlarındaki Sarafovo üssünü NATO güçlerine kullanma iznini vermiştir. Bulgaristan'ın bu işbirliği, Türkiye'nin ABD askerlerine topraklarından geçiş yapma izni vermemesiyle daha da önem kazanmıştır.¹⁴⁰ Nisan 2004'de Bulgaristan verdiği desteğin karşılığını almış ve NATO üyesi olmuştur. Ülkenin NATO'ya üye olması ile birlikte ülkenin silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu ve yeniden teçhizini; NATO'ya üyeliğin gerekliliklerinin karşılanması sağlayacak projeler başlatılmıştır. Bu projelerin amacı silahlı kuvvetlere yeni ulaşım araçları, helikopterler ve yedek parça alımı, NATO standartlarına uygun silah alımı, taşıma amaçlı yeni uçak alımı, navigasyon kontrol sistemleri edinimi, yürüyüş-kamp ekipmanı alımıdır. ¹⁴¹

Bulgaristan'ın AB üyeliği önündeki diğer engeller olan yolsuzluk ve organize suçlar konusunda hükümet önemli adımlar atmıştır. Ekim 2001'de Yolsuzlukla Mücadele Stratejisi kabul edilmiş, Şubat 2002'de de organize suçlarla mücadele için bir merkez kurulmuştur. 2004 yılında Yolsuzluk ve Şeffaflık endeksi açıklandığında Bulgaristan 113 ülke arasında 54.sırada yer almıştır. Bulgaristan'daki yolsuzluğun en vahim tarafı suç örgütleri ile iş dünyası arasında bağ olmasıydı. Zengin iş adamı İliya Pavlov'un öldürülmesi yargıyı zor durumda bırakan vakalardan biri olmuştur.¹⁴² Suikastlerin artması üzerine İçişleri Bakanlığı bir rapor hazırlamıştır. İlgili raporda politikacılar ile yer altı dünyasının önde gelenlerinin birlikte çekilmiş fotoğrafları olduğu kamuoyuna duyurulmuştur. Bu açıklamalar ve söylentiler hükümeti iyice zor duruma düşürmüştür ve 2005 yazında yapılan seçimlerde seçimi BSP kazanmıştır.

¹⁴⁰ Crampton, A.g.e., s. 237.

¹⁴¹ Söz konusu projeler ile ilgili ayrıntılı bilgiye Bulgaristan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı web sayfasından ulaşılması mümkündür. <http://www.md.government.bg>

¹⁴² <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/14/261321.asp>

2005 yılında yeni hükümetin kurulmasından sonra da cinayetler devam etmiştir. 2005 sonu itibariyle son 15 yılda işlenen mafya cinayetlerinin sayısı 140'ı bulmuştur.¹⁴³ AB'nin yayınladığı Mayıs 2006 raporunda Bulgaristan son 6 ay için yeni bir denetime tabi tutulmuştur. Planlanan zamanda AB'ye girmek için Bulgaristan, Brüksel'e verdiği sözleri yerine getirecek yeterli güce ve iradeye sahip olduğunu göstermeliydi. AB'nin Sofya'dan isteklerini şöyle sıralamak mümkündür; Yargının suç unsurlarından arındırılması, yolsuzluk ve suçla mücadelede etkin yöntemler geliştirilmesi, uyuşturucu trafiği ve insan kaçakçılığı gibi yasa dışı faaliyetlerin önlenmesi istenmekteydi.

Açıklamaların sertliğine, devam eden cinayetlere ve görülen suç olaylarına rağmen AB, Eylül ayında Bulgaristan'ın yeterli ilerlemeyi kaydettiğini açıklamıştır. Planlandığı gibi 3 ay sonrasında ise Bulgaristan 1 Ocak 2007 tarihinde AB üyesi olmuştur. Birçok Bulgara göre AB üyeliği Bulgaristan'ın Avrupa'daki izolasyonuna son vermiş ve "Doğu mu, Batı mı?" meselesini de çözüme kavuşturmuştur.¹⁴⁴ Bulgaristan dünyanın en büyük ticaret bloğuna katılmakla kalmayıp demokrasi ve toplumsal adalet temelindeki bir oluşuma da girmiş oluyordu.

2007 başından yani Bulgaristan'ın AB'ye üye olduğu tarihten günümüze kadar geçen 1,5 yıllık süreçte ise Bulgaristan ilerlemesine devam etmiş ve Balkanlarda istikrar faktörü olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

1.1.Demokratikleşme Sorunları

Bulgaristan Avrupa Birliği açısından en çok soru işareti ile karşılanan ülkelerden olmuştur. Öncelikle Bulgaristan ile birlikte Avrupa Anlaşmalarına Bulgar maddesi eklenmiştir. Bu madde Bulgaristan tarafından insan hakları ve demokratik prensiplerin ihlal edilmesi halinde anlaşmanın askıya alınmasını öngörmektedir. Daha sonra bu madde standart olarak Avrupa

¹⁴³ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=252739>

¹⁴⁴ Crampton, A.g.e., s. 240

Anlaşmalarına eklenmiştir. Örneğin Çekoslovakya'nın dağılmasından sonra Çek Cumhuriyeti ve Slovakya ile yapılan ve tekrar müzakere edilen anlaşmalarda bu madde kullanılmıştır.¹⁴⁵

İlerlemede yavaş seyreden bir ülke olması bir yana; Bulgaristan ile ilgili bu maddenin konması ve Başkan Zhelev'in de belirttiği üzere Bulgaristan'ın Birlik içinde Liberaller ve Korumacılar (Muhafazakarlar) arasındaki tartışmada sıkışıp kalması Avrupa Birliği'nin eleştirildiği alanlar olmuştur. Dimitrova Bulgaristan'ın AB'ye entegrasyonu çerçevesinde demokratikleşme sorununun temelinde Bulgaristan'ın demokratikleşme çabalarındaki aksaklıklardan önce Avrupa Birliği'nin Bulgaristan'a bir Balkan ülkesi olarak görmesinin yattığını öne sürmektedir çünkü Balkan ülkeleri olarak tarihsel açıdan yoksul ve barbar bir ülke imajı sergilemektedirler.¹⁴⁶

Bu kapsamda sergilenen demokratik imajın önemi de bir anlamda ortaya çıkmaktadır. Demokratikleşme adına ne kadar tedbirler alınırsa alınsın, yapılan reformlar ortaya konmadıkça, açıkça sergilenmedikçe ve uygulamaya geçildiği gösterilemedikçe Avrupa Birliği'nin önyargılarını silmek kolay olmayacaktır. Bu sadece Bulgaristan için değil, Romanya ve Türkiye için de geçerlidir.. Bulgaristan'da demokratikleşme bağlamında sorun olarak görülebilecek pek çok konu vardır. Bunlardan birincisi azınlık haklarıdır. Özellikle Türkler ve Roman azınlıklarla ilgili olarak Bulgaristan çok istikrarlı ve barışçıl bir tutum sergilememiştir. Örneğin, Dimitrova'ya göre azınlıklar arasında en çok dezavantaja sahip halk Romanlar olmuştur çünkü bu azınlık grubu yoksulluk, sosyal dışlanma ve polis tarafından kötü muamele ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁴⁷ Oysa, Avrupa Birliği azınlık haklarına önem vermektedir. Örneğin, aday ülkelerde etnik gruplara sıcak bakan politik aktörler arasındaki güç paylaşım anlaşmalarını desteklemiştir.¹⁴⁸ Bu bağlamda Bulgaristan'da pozitif gelişmeler de yer almıştır. DPS (Haklar ve Özgürlükler Hareketi

¹⁴⁵ Antoaneta Dimitrova ,Rika Dragneva, **A.g.m.**, s. 82.

¹⁴⁶ **A.g.m.** s. 84.

¹⁴⁷ **A.g.m.** s. 88.

¹⁴⁸ Martin Brusi, "EU & Interethnic Power Sharing Agreements in Accession Countries", **Center of Applied Policy Research**, 1,2003, s. 71.

Partisi), Bulgaristan'daki %9.4 'lük etnik Türk vatandaşını temsil etmeyi amaçlamaktadır, 2001'deki parlamento seçimlerinde NDSV (Simeon II Ulusal Hareketi) partisi ile koalisyonu girmiştir ve daha önceki hükümetlerin varlıklarını sürdürmelerinde de önemli roller oynamıştır. Yine benzer şekilde Brusi'nin de belirttiği üzere parti ulusal azınlıklar adına bazı iyileştirmeler elde etmede başarılı olmuştur. ¹⁴⁹ Türk adlarının konulması ile ilgili işleyiş daha basitleştirilmiştir. Yine hükümet, ulusal azınlıklar için "etnik ve demografik konular için Ulusal Konsey'i" desteklemek adına bir ulusal ajans kuracağını belirtmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen Bulgaristan'da azınlıklarla ilgili sorunlar devam etmektedir.

İkinci bir konu ise yargının bağımsızlığıdır. Yargının bağımsız olması ve insanların seslerini eşit olarak duyurabilmesi ve hukukun üstünlüğü demokrasinin işlemesi açısından çok önemlidir. Ne yazık ki Kopenhag kriterleri ve demokratikleşme açısından Bulgaristan en çok yargının yetersiz reformu ile bağlantılı olarak eleştirilmiştir. Bu eleştirilere ise daha sonra Komisyon raporları ile ilgili bölümde değinilecek ve demokratikleşme adına Bulgaristan'ın önünde nasıl engel olduğu anlatılacaktır. Bulgaristan bu alandaki reformlarında oldukça yavaş davranmıştır. Burada yine geçiş sürecinde liberalleşme ve özelleştirmeye önem verilmesi ve yargı kurumların rolüne yeteri kadar dikkat çekilmemesi yatmaktadır. ¹⁵⁰

Bulgaristan kanunları çıkarmada büyük çapta başarılı olmuştur, fakat bunların uygulanması ile ilgili anlayışı ortaya çıkarmak çok daha zor olmuştur ve halen de bu konu ile ilgili sıkıntı çekilmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri Aralık 1999'da Kamuoyu Araştırması Ulusal Merkezi tarafından yapılan bir araştırma sonucu Bulgarların %30'unun kendini Avrupalı gibi hissedip, Avrupalı gibi davranmadıklarını ifade etmelerinde yatmaktadır.¹⁵¹ Burada söz konusu olan Avrupa kültürünü ve kimliğini benimseyememektir çünkü bir kültürü ve kimliği benimsemenin en açık

¹⁴⁹ A.g.m. s. 75.

¹⁵⁰ Dimitrova, Dragneva, Agm, s. 82.

¹⁵¹ A.g.m, s. 82.

göstergelerinden biri, aynı zamanda o kültürü uygulamaya yansıtmakla gerçekleşir.

Diğer yandan Kasım 2001’de Bulgaristan Cumhurbaşkanı seçilen Georgi Parvanov’a göre bütün Bulgar hükümetleri ve cumhurbaşkanları demokrasiye geçiş sürecinde Avrupa Birliği’ne katılım amacına katkıda bulunmuşlardır. Hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygı kurallarına ulaşılmıştır. Ona göre Bulgaristan da dahil olmak üzere Güneydoğu Avrupa ülkeleri Avrupa politikalarını yansıtan bir dış politika izlemelidirler ki bu da demokratik kurumları insan haklarına saygıyı azınlıkların toplum hayatında yer bulmasını ve hukukun üstünlüğüne bağlılığı gerektirir.¹⁵² Ancak ne yazık ki Komisyon raporları bu politikaların izlenmesinde ne kadar yavaş davranıldığını ve Bulgaristan’ın önünde demokratikleşme engellerini göstermektedir.

Bulgaristan 1908’de Osmanlı İmparatorluğundan ayrıldıktan sonra bir krallık olarak varlığını sürdürmüştür. 1912’de Balkan Savaşında yer alan Bulgaristan savaş yıllarını sosyal sorunlar ve ekonomik krizlerle geçirmiştir. II. Dünya Savaşı başlangıcında Almanya ile saf tutan Bulgaristan savaşın sonlarına doğru Sovyetler Birliği ile ittifak içinde bulunmuştur. 1944 Sovyet ordusu Bulgaristan’a girmiş ve Babavatan Cephe hükümeti- Fatherland Front Government iktidara gelmiştir. 1946’da Bulgaristan bir Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Todor Zhivkov 1954’te Komünist Parti’nin genel sekreteri olmuş ve 1989’a kadar Sovyet Bloğu içinde en uzun başta kalan lider olarak tarihe geçmiştir.¹⁵³ 10 Kasım 1989 ise Bulgaristan için demokrasiye geçişin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Diğer eski Doğu Bloğu ülkelerinde olduğu gibi Bulgaristan’da Berlin Duvarının çöküşü ile birlikte önemli değişimler yaşanmıştır. Özellikle Avrupa’nın da önemli diktatörlerinden Todor Zhivkov’un çekilmesinin önemi büyüktür. Ondan sonra gelen hükümetler büyük reform paketleri düzenlemiştir ama bunlar şok terapi olmaktan ileri gidememiştir ve Bulgaristan eski komünist ülkeler arasında ilerlemede yavaş seyreden

¹⁵² Georgi Parvanov, “Bulgaria in a Changing World”. **Mediterranean Quarterly**, Sonbahar 2002, ss.4-9

¹⁵³ www.eu.int/comm/enlargement/bulgaria/political_profile.htm

lkelerden olmuştur.¹⁵⁴ öncelikle 1991 itibariyle Bulgaristan anayasasında önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir ve Bulgaristan parlamentoya sahip demokrasinin işlemeye başladığı bir cumhuriyet haline gelmiştir ¹⁵⁵ Ancak Bulgar anayasası pek çok yönden eleştirilmiştir. Özellikle azınlık hakları ile ilgili kısım dikkat çekicidir. Örneğin etnik grupların siyasal parti kurmasına ve kendi dillerini çalışmalarına izin verilmemiştir. Ancak buna rağmen Bulgaristan açısından bir demokratik sistemin işlediğini söylemek mümkündür. Anayasanın kabul edilmesi ile birlikte bile bir istikrar ortamı doğmuştur. Yine aynı şekilde kuvvetler ayrılığı ve yargı bağımsızlığı demokrasi açısından çok katkıda bulunmuştur.¹⁵⁶ Bu değişimlerin bir parçası olarak bağımsız medyada bir patlama yaşanmıştır Benzer şekilde sendikalar ve sivil toplum kuruluşları seslerini daha zgr biçimde yükseltmeye başlamışlardır. 1989 sonrası Bulgaristan incelendiğinde üç tane bağımsız politik grup görülmektedir. Bunlardan birincisi Podkrepa'dır ve işçilerin kurduğu bir sendikadır. Diğeri ise entellektüellerin ve orta sınıfın kurduğu Ecoglasnost'dur. nc olarak orada yaşayan Türkler kendi partilerini kurmuşlardır: Haklar ve zgrlkler Partisi. Bunlar Bulgaristan'da demokratikleşme adına ismi anılması gereken bağımsız politik kuruluşlardır.

157

Genel olarak Bulgaristan'da demokratikleşme Balkan tipi demokratikleşmenin tipik bir örneğidir. Buna göre yöneten üst tabaka grubu inisiyatifi ele almış ve kalabalıkları yönlendirmeye çalışmıştır. Zhivkov'u görevinden eden Mladenov, rejimin tamamen çöküşünü önlemek için değişimleri tepeden indirme gerçekleştirme yanlısı olmuştur. Diğer yandan bakıldığında muhalefet Bulgaristan'daki değişim için yumuşak bir geçiş istemiş ve Doğu Avrupa lkelerindeki gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. ¹⁵⁸ Bütün bunlarla beraber Bulgaristan ile ilgili temel problemlerden biri liberal demokrasinin eksikliği olarak belirtilebilir. Bu Pazar ekonomisine geçişte, kriz

¹⁵⁴ Elbasanı, A, **The impact of Constitutions on Democratization: Cases of Hungary & Bulgaria**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent. 2002, s. 53.

¹⁵⁵ A.g.e. s. 55

¹⁵⁶ A.g.e., s. 55

¹⁵⁷ Atilla Agh, **The Politics of Central Europe**, (London: Sage Publications, 1998) s. 180-181

¹⁵⁸ A.g.e. s. 181

yönetiminde ve özelleştirmede geç kalınmasından kaynaklanmaktadır. Ulusal demokraside yol alınmıştır ancak refah devletine giden yolda sosyal eşitlik demokrasisi kavramı tam olarak yerini bulamamıştır.¹⁵⁹

Uluslararası alanda 1990'lerden sonra Bulgaristan sesini yükseltmeye başlamıştır. 1994'te Avrupa Topluluğunun ortak üyesi olmuştur, 1995'te NATO'nun Barış İnisiyatifi için Ortaklık programında yer almıştır ve Bulgar kuvvetleri uluslararası barış hareketlerinde bulunmuştur. 1995'te Avrupa Birliği'ne başvurusunu yapmıştır. Ancak yıllar Bulgaristan'ın yavaş hareket eden ve kısmen muhafazakar bir toplum olduğunu göstermiştir.¹⁶⁰ Bu toplum yapısı ve işleyiş ister istemez Birliğe entegrasyon sürecine de yansımıştır. Bunun bir sonucu olarak birliğe adapte olmada yavaş kalmış ve diğer Doğu Avrupa Ülkeleri ile birlikte 2004'de üye olamamıştır.

Bulgaristan ile ilgili müzakerelerin açılması kararı Aralık 1999'da Helsinki'de alınmıştır ve müzakerelere 15 Şubat 2000'da başlanmıştır. 2003'te Selanik'teki Avrupa Konseyi Zirvesi Bulgaristan ve Romanya'nın genişlemenin geri dönülmez bir parçası olduklarını belirtmiştir. Amacın 2007 itibariyle Bulgaristan ve Romanya'yı üye olarak görmek olduğunu ifade etmiştir. Bulgaristan'da temel değişimlere 2000'den bu yana devam edilmiştir. Kamu yönetimi reformu yapılmıştır. Bunun yanında hükümetin diğer politikası Hukuksal reform ve yolsuzlukla mücadeledir. Bulgaristan hukuksal reformlarla ilgili çoğu zaman eleştirilmiştir. Önemli adımlar atılmasına rağmen örneğin polis davranışları ve kötü muamele ilgili yeni tedbirlerin alınması gerekmektedir.¹⁶¹ Komisyon raporları Bulgaristan'da demokratikleşme adına gelişmenin oldukça yavaş olduğunu göstermektedir. Her komisyon raporunda benzer konularda eleştirilmesi bunun en önemli göstergesidir. Ancak yine raporlarda olumlu gelişmelere de değinilmiştir ve Bulgaristan'ın yavaş da olsa kat ettiği yol sergilenmiştir. Bütün bunlar göstermektedir ki olumlu gelişmeler

¹⁵⁹ Atilla Agh, **Emerging Democracies in East Central Europe and the Balkans**, MA:Edward Elgar Publishing Limited., Northampton, 1998, s. 250

¹⁶⁰ Wojciech Kostecki & Katarzyna Zukrowska & Bogdan Goralczyk: **Transformations of Post-Communist States**, Mcmillan Press Ltd., ; Hampshire, 2000, s. 97

¹⁶¹ Caner Önkol, **Eastern Enlargement of the European Union: "Historically Unique" or "Heavy Burden"?**, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, 2002, s. 37-38.

yanında demokratikleşme adına daha yapılması gereken değişiklikler bulunmaktadır. Örneğin insan kaçakçılığı, çocuk hakları, Bulgar hapishanelerindeki olumsuz koşullar düzenleme gerektiren alanlar arasında sayılabilir. Daha demokratik ve Avrupa Birliği standartlarını bünyesine yerleştirmiş bir Bulgaristan için çıkarılan kanunların yanında uygulamanın gerekliliği ortadır.

Bulgaristan ile 1998 Martında imzalanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 1999 ve 2002’de Bulgaristan’daki gelişmelere bağlı olarak 26.3.2003’te tekrar yenilenmiştir. 2003’teki Katılım Ortaklığı belgesinde öncelikler olarak siyasi kriterler bölümünde demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile ilgili bir bölüm ayrılmıştır. Bu bölümde kamu hizmetinin şeffaflaştırılması ve güvenilir hale getirilmesi için daha fazla çaba gösterilmesi istenmiş ve kanunlar yapılırken ilgili taraflara (ekonomik ortaklara, özel sektöre ve sivil toplum örgütlerine) daha fazla danışılması gerektiği belgede ifadesini bulmuştur. Yargı reformlarına da önem verilmiş ve örneğin bu konudaki bütçenin yeterli olduğundan emin olunması istenmiştir. Demokrasinin temeli olan insan haklarına ve azınlık haklarına saygıya da değinilmiştir. Bu alanda insan kaçakçılığı ile ilgili gerekli tedbirlerin alınması ve ayrımcılık karşıtı kanunların etkin bir şekilde uygulanması bir anlamda demokrasinin temeli olarak görülmüştür. Bütün bunlara rağmen Avrupa Komisyonu 2004’te, Bulgaristan’ın demokrasiyi garanti eden kurumların istikrarını sağlamayı başardığını belirtmiştir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, aslında 1990 sonrası Bulgaristan, demokratikleşme sürecine yeni anayasasını kabul ederek başlamıştır. Sonuçta Anayasanın demokratikleşmede önemi yadsınamaz çünkü demokrasiyi destekleyen ve özgürlükçü bir anayasa toplumda demokrasinin gelişmesini büyük ölçüde destekleyecektir. Günümüz toplumları anayasal çerçevede hareket etmekte ve hukukun üstünlüğünde önemli yeri olan anayasa ve kanunlar demokrasinin temelini oluşturarak toplumların pozitif yönünde ilerlemesine katkıda bulunmaktadır. Bulgaristan’da anayasa ile ilgili olarak atılan bu adımlar Bulgaristan’ın demokratikleşme ve Avrupa’ya dahil

olma yolundaki çabalarını en iyi şekilde göstermektedir. Öncelikle daha önceki komünist ortamla kıyaslandığında Bulgaristan için çok daha istikrarlı bir ortam sağlamıştır. Yine aynı şekilde büyük çapta elit ve demokratik tavrın artmasını sağlamıştır. Pek çok kişisel ve azınlık hakkını öngörmüştür. Bu anayasa ile Bulgarlara klasik haklar yanında pek çok yeni sosyal haklar tanınmıştır ve ilerideki bölümlerde bu haklara da değinilecektir.

1.2.AB Sürecinde Ekonomik Dönüşüm

Bulgaristan Haziran 1990'da yapılan çok partili demokratik seçimlerin ardından demokratik, liberal bir siyasal ve ekonomik yapıya geçiş sürecine girmiştir. Merkezi planlı ekonomiden, serbest rekabete dayalı piyasa ekonomisine geçiş yönünde önemli düzenlemeler yapılmıştır.¹⁶²

Bulgaristan Anayasası'na göre; yabancı sermaye, ulusal sermaye ile aynı şartlarda koruma altına alınmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları genel olarak serbest bırakılmakla birlikte, hassas kabul edilen bazı sektörlerde yabancı sermaye yatırımları için izin zorunluluğu getirilmiştir. Bulgar kanunları uyarınca, özelleştirmelerde Bulgar yatırımcıları ve yabancı yatırımcılar arasında ayırım yapılmamaktadır. Yabancı yatırımcılar da, Bulgar yatırımcılar da özelleştirme sırasında aynı koşulları yerine getirmekle yükümlü olup, aynı haklardan yararlanmaktadır.

Özelleştirmeler, kamu işletmelerinin tamamının satılmasının yanı sıra işletmelerin belirli parçalarının (tesislerin) satılması şeklinde de gerçekleştirilmektedir. Tesislerin satışı, bina ve alan satışını kapsamaktadır. Dolayısı ile gayrimenkul satışı ya da faaliyetteki işletmenin bağımsız özel bölümlerinin satışı biçiminde olmaktadır. Kamu kurumlarının tamamının özelleştirmesi kurumlardaki pay ya da hisselerin satışı şeklinde olmaktadır. Tesislerin (özel bölümlerin) satışı ise gayrimenkul satışı gibi olduğu için yabancı yatırımcıların firma kurmak sureti ile sürece katılması gerekmektedir;

¹⁶² Crampton. A.g.e., s. 209

Çünkü yabancıların Bulgaristan'da gayrimenkul satın alabilmeleri için Bulgaristan'da kurulu firma sahibi ya da ortağı olmaları gerekmektedir.¹⁶³ zelleştirme süreci neredeyse tamamlanmış durumdadır.

Ekonomik başarım ve reform modeli Bulgaristan'ın üyelik beklentisini önemli ölçüde etkilemiştir. 1996 yılındaki düşme noktasından bu zamana ekonomide olumlu gelişmelerin sayısı artmıştır. Ivan Kostov'un UDF hükümetinin temel öncelikli politikası, ekonomideki olumsuz eğilimleri tersine çevirmeyi başarmak ve daha sonra artan ekonomik büyüme için koşullar yaratmaktı. 1997'nin ortalarında IMF desteğiyle oluşturulan para kurulunun Bulgaristan para birimini Alman markıyla ve daha sonraları Euro ile dengelemesi makroekonomik istikrarın sağlanmasında en önemli unsurdu. Para kurulunun içsel düzenine bağlı devlet maliyesindeki bağımsızlığın yok oluşunun politik kabul edilebilirliği yönündeki bazı muhalif seslere karşın, hükümet bu uygulamayı yürürlüğe koymayı başardı. Kurul daha düşük enflasyon yaratılmasında ve bte açığının ve kamu borcunun azaltılmasında başarılıydı. Bu uygulama, en az bu uygulama kadar önemli olan finansal ve bankacılık disiplin standartlarının sağlanmasına, ihtiyatlı maliye politikalarına bağlanılmasına ve para rezervinin artmasına yardımcı oldu. Banka özelleştirmesi ilerledi ve bazı yabancı banka girişimlerine bağlı olarak bu alanda rekabet arttı. Güvenilir sermaye piyasalarının oluşturulması, şeffaflık ve bilgilendirme standartlarının geliştirilmesi için uğraşıldı.

Finansal istikrarın sağlanması, özel sektör gelişimini destekleyen kapsamlı yeniden düzenlemeyi, özelleştirmeyi ve diğer önlemleri de içeren bir programla beraber yürütüldü. En önemlisi, olumlu büyüme eğilimi gözlemlenebilmektedir. Özel sektör tarafından sağlanan değer bu gelişmenin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Sermaye teçhizatına olan yatırım artmakta ve bunun yanında doğrudan yabancı sermaye girişi büyümektedir.

¹⁶³ A.g.e., s. 209

Avrupa Birliği'nin 2000 yılındaki gelişme raporunda, Bulgaristan'ın piyasa ekonomisinin niteliklerinin tümünü henüz sağlamadığı değerlendirilmesine karşın, ekonomideki genel yenilikler Avrupa Birliği'nin yıllık Gelişme Raporlarında bildirilmiştir. Yine de, genel görünüm, yapısal reformların devamında iyi olarak nitelendirilmiştir. Bu konuya IMF gibi diğer dış kaynaklar dikkatlice iyimser yaklaşmışlardır. IMF'nin 2000 Eylül'ündeki 4. Bulgaristan Değerlendirmesinin tamamlanmasının ardından, IMF başkanı Stanley Fischer, Bulgar yetkililerinin yapısal reform sürecinin ilerlemesinde ihtiyatlı maliye ve gelirler politikalarını izlemeyi sürdürdüklerini bildirmiştir. 2000-01 döneminde Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) on yıldaki en yüksek oranlarına ulaşması beklenmiştir. Hem hızlı büyüme sağlamak için hem de tam piyasa ekonomisine geçebilmek adına yetkililer güçlü politika çabalarını geniş cephede sürdürmeleri gerektiğini bildirmişlerdir.¹⁶⁴

Ekonomide yenilikler sağlamak için hala alınması gereken çok yol vardır. Reform başarısındaki sonuncu test, bağımsız aile yapısına kadar inen reel sektör dünyasıdır. Hükümetin çabalarını övdükten sonra Stanley Fischer, 'reel politika gelişme koşulları altında sağlanan yararların elle tutulur bir biçimde hissedilmediği anlaşılabilir bir engeldir.' demiştir.¹⁶⁵ Bu, özellikle, yaklaşık %17 gibi yüksek düzeyde işsizlik oranlarının olduğu koşullar altında geçerli bir durumdur. Ayrıca, gözlenen ekonomik gelişmelerin diğer geçiş ekonomileri ile karşılaştırıldığında çok fazla dikkate değer olmadığı da doğrudur. 1996 yılında yaşanan krizdeki büyük zorluklarla karşılaştırıldığında, bu durum sağlanan çok büyük gelişmelerle dengelenmiştir. 1998 yılında Avrupa Parlamentosu üyesi Elmar Brok gözlemini şöyle dile getirmiştir: '1997 ya da 1996 yılındaki durumları karşılaştırdığımda başarıların mucizeye yakın olduğunu söyleyebilirim.'¹⁶⁶

¹⁶⁴ IMF 4.Bulgaristan Değerlendirmesi, <http://www.imf.org/external/np/sec/nb/2000/nb0084.htm>

¹⁶⁵ Stanley Fisher, 'The Lessons of Reform - Ten Years On, Lecture at the University for National and World Economy', Mayıs 2000, <http://www.imf.org/external/np/speeches/2000/052500.htm> .

¹⁶⁶ E. Brok, 'Europe Ahead of Its Political and Economic Reorganisation', European Meetings, Centre for European Studies, bknz <http://www.cesbg.org/docs/brok.doc>.

Ekonomik performans sadece milli etmenler tarafından belirlenmemektedir. Ulusal para biriminin Euroya sabitlenmesi, ülkenin açıkladığı uzun dönemli ekonomik konularda tutum değiştirmesi ve buna eşlik eden büyüyen ticaret yapılanmasının AB'ye uyum sağlamasının en belirgin göstergesiydi. Buna karşın, IMF'nin kur riskini azaltmaya yönelik vadeli işlemlerine rağmen Euronun değerinin düşürülmesi, Bulgaristan'ın dış ticaret ve büyük kısmının Amerikan doları tarafından belirlenen borçlarının ödenmesinin finanse edilme yeteneği üzerinde etkili olmuştur. Bir başka ana olumsuz etken ise, bölgedeki ticari ilişkilere zarar veren Yugoslav ambargosuyla devam eden Kosova kriziydi.¹⁶⁷ Böylelikle, Bulgaristan şimdiden ekonomik bütünleşme ve serbestleştirme risklerini paylaşmaya başlamıştır.

Kararlı reform programına yönelik taahhütlere karşın, Bulgaristan'daki iş çevrelerinin gözlenebilir gelişmesinin geriye kaldığı söylenebilir. Ülke ekonomisinin başarılı piyasa ekonomisine dönüştürülmesindeki kararlılık 2002'de AB'den gelen uyarı ile daha da ateşlenmiştir. Eylül 2003'de yasa çalışmaları hızlandırılmıştır. Neticesi de Kasım 2003'de alınmıştır ve AB Bulgaristan'ın artık "işleyen bir pazar ekonomisine" sahip hale geldiğini teyit etmiştir. Ekonomik dönüşüme karşılık, kararlı ekonomik kurumların kuruluşu beklenenden daha rahat gerçekleşmiştir

Avrupa Birliği ile Bulgaristan arasında ikili ticaretin düzenlenmesiyle Bulgaristan'ın AB'ye olan ihracatı artış göstermiştir. AB Bulgaristan ticari ilişkilerindeki AB'nin payı 1999 yılından itibaren her yıl artmıştır. 2004 yılında AB'nin payı 1.627 Bilyon Euroya ulaşmıştır. Böylece 2003 yılına nazaran %24.5 artış yaşanmıştır. AB uyum çalışmaları sonucu Bulgaristan AB'ye üye olana kadar çeşitli reformlar yapmıştır ve bugün itibarıyla liberal bir ekonomiye sahiptir.

¹⁶⁷ U.Sedelmeier and H. Wallace , 'Eastern Enlargement: Strategy', s. 455.

1.3.AB Sürecinde Azınlık Hakları

2000’li yıllarda, uluslararası alanda Bulgaristan denince azınlıklara yapılan kültürel baskılar değil, bunların sürekli iyileşen durumu, hatta etnik hoşgörüye dayanan “Bulgar Etnik Modeli” akla gelir olmuştur. Bu günlere kolay gelinmemiş ve Bulgaristan’da özellikle 1990-1997 yılları arasında geçiş dönemi için tipik olan birçok siyasi ve ekonomik sancı yaşanmıştır. Fakat bu süreçte Bulgaristan’da devlet ve toplumun Avrupa’ya entegrasyon hedefi de netleşmiş ve bu konuda ulusal bir konsensüs oluştuktan sonra ülkedeki her şey değişmeye başlamıştır. Bu değişimin sebebi ise Avrupa Birliği’nin üyelerinden ve üye adaylarından “devlet”, “millet”, “ülke” ve “egemenlik” kavramlarında ulus-devlet anlayışından farklı yorumlar talep etmesidir. Tamamen hukuki ilkeler üzerine kurulmuş bir yapı olan AB her türlü ayrımcılığı reddetmekte ve “çok kültürlülüğün korunduğu ulusal bütünlük” üzerinde ısrarla durmaktadır. Bu çerçevede üye ve aday ülkelerin azınlık politikaları önem kazanmakta, bunların sürekli geliştirilmesi için çabalar harcanmaktadır. Bulgaristan AB’ye tam üyelik başvurusunu 14 Aralık 1995’te yapmış, 16 Temmuz 1997’de ise bu başvuru Birlik tarafından kabul edilmiştir. 15 Şubat 2000’den itibaren başlayan müzakere süreci 14 Aralık 2004 gününde kapatılmıştır. 17 Aralık 2004 tarihinde AB liderleri Bulgaristan’ın gereken kriterlere zamanında uyum sağladığı takdirde Birliğe 1 Ocak 2007’de tam üye olacağı kararını açıklamıştır.¹⁶⁸

2000 yılından itibaren AB üyeliği hedefi çerçevesinde Bulgar hükümetinin gerçekleştirdiği hızlı reform süreci ve azınlıklara verilen geniş çaplı haklardan rahatsız olan milliyetçi çevreler harekete geçmiş ve ülkedeki etnik barışı tehlike altına sokacak gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Bulgaristan Helsinki Komitesi’nin 2005 yılı için yayınladığı insan hakları raporunda ülkede azınlıkların lehine yapılan düzenlemelerin gerçekleşmesiyle beraber uygulamada bazı sorunların yaşandığına da dikkat çekilmiştir. Örneğin raporda Bulgar Ulusal Televizyonu’nda 10 dakikalık

¹⁶⁸ European Parliament Resolution on the Application by the Republic of Bulgaria to Become a Member of the EU (2005), <http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+PA-TA-2005-0117+0+DOC+XML+V0//EN&LEVEL=3&NAV=S&LSTDOC=Y>

Türkçe haber olduğu vurgulanmış, fakat bunun akşam 17.00 gibi az izlenen bir saatte yayınlanması eleştirilmiştir. Aynı şekilde Bulgar Ulusal Radyosu'nda Türkçe programların kısa ve orta dalgada, kötü ses kalitesiyle yayınlandığına dikkat çekilmiştir.¹⁶⁹

Bulgar toplumunun bir kısmında aşırı milliyetçilik yanlıları artmış, bundan yararlanabilecek yeni siyasal oluşumun zemini de hazırlanmıştır. 2005 yılında Ataka'nın parlamentoya girmesiyle beraber yabancı düşmanlığı hat safhaya ulaşarak, ırkçı ve değişik azınlık gruplarını aşağılayıcı yayınlar yapan elektronik medya, gazete ve televizyon sayısı daha da artmıştır.¹⁷⁰ 2002 yılı itibariyle Bulgaristan'da bazı yayınevleri tarafından hızlı ve güçlü bir şekilde antisemitist literatür yayınlanmaya başlanmıştır. 2002 yılı boyunca aşırı milliyetçi görüşleri savunan ve etnik ve dinsel nefrete yol açabilecek nitelikte olan 50'nin üzerinde kitap piyasaya sürülmüştür.¹⁷¹

Hükümetin Avrupa'ya entegrasyon süreci çerçevesinde yürüttüğü azınlık politikalarını sürekli eleştiren Ataka üyeleri, Bulgaristan Türklerine de ağır şekilde yüklenmektedir. Siderov konuşma ve yazılarında sıklıkla Türkler'i "fanatik İslamcı", "aptal", "tembel", "insanlık değerlerini yitirmiş" bir topluluk olarak nitelendirmekte, onları bölücülükle suçlamaktadır.¹⁷² Makedonları da aynı şekilde vatan hainliği ile suçlayan Ataka lideri "Makedon dili ve ulusunun varlığı tezinin "sapkın" bir tez olduğunu savunmaktadır. Makedon azınlığın OMO İlinden, OMO İlinden-Pirin v.b politik partiler çerçevesinde

¹⁶⁹ Pravata na Çoveka v Bulgariya prez 2005 Godina, **Godişen Doklad na Bilgarskiya Helsinski Komitet** (2005 Yılında Bulgaristan'da İnsan Hakları, **Bulgar Helsinki Komitesi'nin Yıllık Raporu**), Mart 2006, s.14, http://www.bghelsinki.org/upload/resources/hr2005_bg.doc, Aktaran Semra İbryam, **AB'ye Uyum Sürecinde Bulgaristan'da Değişen Azınlık Hakları Anlayışı ve Yükselişe Geçen Milliyetçiliğin Siyasal Tezahürü: Ataka**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği A.B.D., İstanbul, 2007, s. 123.

¹⁷⁰ İbryam, **A.g.e**, s.128.

¹⁷¹ **A.g.e**, s.127.

¹⁷² Siderov'un Türk karşıtı söylemlerine örnek olarak Bkz. Bulgaristan'ın ulusal bayramı olan ve ülkenin Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluşunu simgeleyen 3 Mart gününde yaptığı konuşma: Volen Siderov, "Osvobojdenieto Prodljava" ("Kurtuluş Savaşı Devam Etmektedir"), **Ataka**, Godina I, Broy: 116, 3 Mart 2006, s. 11. Aktaran İbryam, **A.g.e**, s. 130.

örgütlenmeleri ve kültürel değerlerine sahip çıkarak haklarını siyasal alanda aramaları aşırı milliyetçilerin yoğun tepkisiyle karşılaşmaktadır.¹⁷³

Müzakere süreci esnasında Avrupa Komisyonu tarafından Bulgaristan'ın önüne sıklıkla getirilen en sorunlu konular arasında Roman azınlığın Bulgaristan toplumuna entegrasyonu, Kozloduy nükleer enerji istasyonu'nun AB standartlarına uygun şekilde yeniden yapılanması, ekonomik durumun iyileşmesi için hızlı ve etkin önlemlerin alınması, özelleştirme sürecinin hızlandırılması ve şeffaf biçimde yürütülmesi, yolsuzluklarla mücadele edilmesi, etkili, şeffaf, güvenilir kamu yönetimi oluşturulması, insan kaçakçılığı, yolsuzluk, organize suçlar ve iltica konularındaki yasal düzenlemelerin en kısa zamanda hayata geçirilmesi gibi konular olmuştur.¹⁷⁴ Bütün bu sorunlarla baş edebilmek için Bulgaristan kendi iç mevzuatını AB mevzuatına uydurmak için bir Ulusal Program kabul etmiş ve kısa ve orta vadeli sorunları çözmek için yoğun çaba içine girmiştir.

AB'ye uyum sürecinde Bulgaristan Kopenhag kriterlerini büyük ölçüde yerine getirmiş, demokrasi, hukuk, insan hakları ve azınlıkların korunması konularında çalışma yapan kurumları geliştirmek için kayda değer ilerlemeler sağlamıştır. Azınlık hakları çerçevesinde AB tarafından çok önemli sayılan Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme Bulgaristan tarafından imzalanıp onaylandıktan sonra 01 Eylül 1999 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

2000 yılındaki Komisyon raporu içerisinde azınlıkların politik ve sosyal haklarına da değinilmiştir. Özellikle halkın %5'ini temsil eden roman azınlığının bir ayrımcılığa maruz kaldığı ifade edilmiştir. Kasım 99 'daki seçimlerde Roman azınlığının önemli sonuçlar elde ettiği ve bunun da Romanlarla ilgili yeni departmanlar kurulması açısından önem taşıdığı belirtilmiştir. %9'u temsil eden Türk azınlık için ise sosyal yaşama daha çok entegre oldukları belirtilmiştir Ancak halen bazı problemler durmaktadır. Örneğin orduda ve

¹⁷³ İbryam, A.g.e, s. 129.

¹⁷⁴ Dimitrova, Dragneva, A.g.m, s. 85.

idari alanda Türklerin daha az temsil edilmesi ve ilköğretimde Türkçe dili eğitim şartlarının iyileştirilmesi yönündeki ihtiyaç bununla bağlantılıdır. Bunun yanında bir devlet televizyonunda bir Türkçe haber programının yayımlanmaya başlanması pozitif bir gelişme olarak görülmüştür.

2001'deki Komisyon Raporu'nda Romanların entegrasyonu ile ilgili çerçeve programını pozitif bir gelişme olarak görmekle birlikte, Etnik ve Demografik Konular üzerine Ulusal Konseyin idari kapasitesinin bu programı uygulamaya sokmak için yetersiz olduğu belirtilmiştir. 2001'deki raporda da tekrar Roman azınlığın eşit olarak sağlık ve kamu hizmetlerinden yararlanmadığı ortaya konulmuştur. Örneğin Roman çocukların büyük kısmı okula gitmemektedir ya da gitse de okuldan çıkmaktadır. Raporda da görülebileceği üzere bunun temelinde fakirlik yatmaktadır. Ancak bunun yanında Rapor bazı belediyelerde Romanlara ev ve iş olanağı sağlamak adına başlatılan projelerden de bahsetmiştir. Yine 2001 seçiminde Romanların artan katılımına dikkat çekilmiştir.

Her yılki raporda olduğu gibi 2002 raporunda da Roman azınlık önemli bir problem olarak gösterilmiş ve yaşam koşullarının düşüklüğünden bahsedilmiştir. Sağlık sigortası ve sağlık koşulları ile ilgili Romanların durumu endişe vericidir. Rapor Roman ve etnik Bulgar toplulukların arasındaki gerilimin de arttığına dikkat çekmiştir. Türk azınlık içinse özellikle ekonomik yönden gelişmemiş bölgelerde yaşayan Türklerin sosyo-ekonomik entegrasyonu için daha fazla çaba gerektiği belirtilmiştir. Azınlıklar ve hakları çerçevesinde Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın Nisan 2002'de "Azınlık Gruplarındaki çocuk ve okul çağı çocukların eğitimi için Danışmanlık Konseyi" kurmuştur. Bu grup, azınlık gruplarından çocukların entegrasyonu için ulusal bir eğitim projesinin hazırlanması ve uygulanmasından sorumludur. Raporun genel değerlendirme bölümünde buna rağmen roman halkı için sosyal ayrımcılığın azaltılması ve hayat şartlarının iyileştirilmesi adına çok az şey yapıldığını belirtmiştir.

2003 ilerleme raporu Roman azınlık ile ilgili olarak kaydedilen gelişmelere de değinmiştir. Bunlar arasında;

- Geleneksel roman bayramlarının resmi kültür takvimine eklenmesi
- Roman yerleşim bölgelerindeki alt yapı için projelerin başlatılması
- Romanların Bulgar toplumuna eşit entegrasyonu için Çerçeve Programı'nın uygulanması için yeni hareket planının oluşturulması

•Temmuz 2004'de ayrımcılık karşıtlığı ile ilgili pozitif bir düzenlemenin yapılması olumlu karşılanmıştır. Ancak raporda belirtildiği üzere yasal düzenlemenin getirdiği bağımsız bir komisyon kurulması halen gerçekleştirilememiştir. Ayrımcılık demokrasinin işlemesinin önündeki en önemli engellerden biridir. Bu yüzden raporda belirtildiği üzere ayrımcılığın üzerine gidilmesi gerekli her şeyin yapılması istenmiştir.

AB mevzuatında üye devletlerde etnik köken, din veya inanç, yaş veya cinsel tercih gibi konularda ayrımcılık yapılmaması için minimum ortak standartları düzenleyen Irksal Eşitlik Yönergesi ve Çalışma Eşitlik Yönergesi'nin Bulgar iç hukukuna uyarlanması zeminini 16 Eylül 2003 yılında kabul edilen Ayrımcılığa Karşı Koruma Kanunu'yla hazırlanmıştır. Söz konusu kanun Ocak 2004'te yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁵ Azınlıkların dinsel hakları çerçevesinde 2002 yılında Dinlere İlişkin Kanun (Zakon za Veroizpevadaniyata) kabul edilmiştir. Avrupa Birliği hukukuna uyum sağlamak amacıyla yenilikçi ve geniş bir Ayrımcılığa Karşı Koruma Kanunu'nun kabul edilmiş olmasına rağmen, Ataka üyelerinin sürekli olarak yabancı düşmanlığı sergilemesi ve tüm faaliyet ve gösterilerinde Roman, Türk, Ermeni, Makedon asıllı kişi veya kuruluşlara yönelik ırkçı tavırlar takınması ve toplumu etnik ve dinsel ayrımcılığa yöneltmesi, partinin kuruluşundan bu yana devam etmiştir. Bununla birlikte ülkede gerek yasaların uygulanmasından sorumlu devlet kurumları, gerek temel politik güçler tarafından, Ataka'nın agresif ve insan onurunu zedeleyici konuşma ve yayınlarını durduracak somut adımlar atılmamıştır.

¹⁷⁵ European Commission, **Equality and Non-Discrimination Annual Report 2005**, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit D.3, April 2005, s. 16.

Ataka'nın faaliyetlerine rağmen Bulgaristan'da son yıllarda etnik ve azınlık sorunlarının politik alanda yürütülen müzakere yoluyla çözülmesi AB tarafından takdirle karşılanmaktadır. Ülkedeki etnik barışın korunmasında önemli payı olan ve büyük çoğunluğu etnik Türklerden oluşan HÖH Partisi'nin azınlıkların temsilcisi olarak 1990'lardan beri mecliste bulunması da AB'yi memnun eden gelişmelerden birisidir. Bulgaristan Türkleri genellikle pozitif yönde, topluma özellikle siyasi alanda entegrasyonu ileri ölçüde sağlanmış bir topluluk olarak basında yer almıştır. Nitekim Türklerle ilgili yayınlanan haberlerin %80'i politik içerikli olmuş ve HÖH ile diğer Türk partileri, partiler arası ilişkiler, parlamento faaliyetleri, yerel yönetimler v.s gibi alanları kapsamıştır. Bununla beraber Türk azınlığın sorunları sadece Bulgar siyasi hayatına katılımıyla sınırlı değildir. Örneğin Türklerin çoğunluğu oluşturduğu veya karışık nüfuslu bölgelerde yaşayan insanların sosyoekonomik durumu ağırdır, kültürel gelişim olanakları ise kısıtlıdır. Fakat buna rağmen söz konusu problemlere basın neredeyse hiç yer ayırmamıştır.¹⁷⁶

Türk azınlığın durumunun iyileşmesinin yanında, AB kurumları tarafından Bulgaristan'a Roman azınlığın dezavantajlı durumu sürekli hatırlatılmakta; bu insanların fakirlik içinde yaşadıkları, sosyal dışlanmaya tabi tutuldukları ve polis baskılarına maruz kaldıkları Komisyon raporlarında vurgulanmaktadır. Söz konusu sorunları çözmek ve Roman topluluğunun sosyo-ekonomik ve kültürel-eğitimsel alanlarda karşılaştığı ayrımcılık uygulamalarından kurtulabilmesi için hükümet tarafından 1999 yılında "Romanların Bulgar Toplumuna Eşit Şekilde Entegrasyonu İçin Çerçeve Program" uygulamaya konulmuştur. Bu program dahilinde Çingenelerin sorunlarını çözecek olan devlet mekanizmalarının Roman topluluğu temsilcileri ile bir arada çalışarak kurulması amaçlanmıştır. 2003-2004 döneminde aynı program çerçevesinde yeni plan hazırlanmış ve buna göre ulusal ve yerel düzeyde Çingenelerin ülkedeki diğer vatandaşlarla aynı

¹⁷⁶ İbryam, A.g.e, s. 125.

haklara sahip olmaları, eğitim, sağlık, istihdam, konut edinme gibi alanlarda ayrımcılığa uğramamaları için olanaklar yaratılmıştır.¹⁷⁷

Ayrıca Avrupa Komisyonu'nun da üyesi olduğu bir Uluslararası İdari Komitenin girişimiyle Sofya'da Şubat 2005 yılında "Roman Entegrasyonu On yılı 2005-2015" programı başlatılmıştır. Bu on yıl Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Makedonya, Romanya, Sırbistan ve Slovakya hükümetlerinin işbirliği ile hayat bulmuş ve Açık Toplum Enstitüsü (Open Society Institute), Dünya Bankası ve daha birkaç uluslararası örgüt tarafından desteklenmiştir. Bu ortak çalışmanın hedefi 2015 yılına kadar yukarıda adı geçen ülkelerde yaşayan Roman toplulukları ile diğer vatandaşlar arasındaki açığın kapatılmasıdır. Hükümet görevlileri, uluslararası sponsorlar ve Roman toplulukları temsilcilerinden oluşan İdari Komite dört eylem alanı belirlemiştir, ki bunlar yine Romanların ayrımcılıkla en sık karşılaştığı eğitim, istihdam, sağlık ve konut alanlarıdır.¹⁷⁸

Bulgar hükümetinin yürüttüğü politikalar bakımından sadece Romanların değil, ülkedeki tüm azınlık gruplarının kimliklerinin korunması ve geliştirilmesi öncelikli konu haline gelmiştir. Avrupa entegrasyon modelinin temelinde kültürel farklılık ve çok etniklik değerleri yattığından Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme ve AGİT belgelerinin gereklerini yerine getirerek ülkedeki azınlıklarla ilgili bir program daha kabul edilmiştir. "İnsanlar Bulgaristan'ın Zenginliğidir" adındaki bu hükümet programı çerçevesinde azınlıkların topluma entegrasyonunun sağlanması ve Bulgar etnik modelinin geliştirilmesi için çok yönlü ve kapsamlı faaliyetler yürütülmüş, Bulgar iç hukukunda ayrımcılığı önleyen ve yasaklayan mevzuat geliştirilmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁷ **Ramkova Programa za Ravnopravno Integrirane na Romite v Bulgarskoto Obştestvo** (Romanlar'ın Bulgar Toplumuna Eşit Şekilde Entegrasyonu İçin Çerçeve Program), <http://ethnos.bg/index.php?TPL=2&MID=89&SID=89>

¹⁷⁸ European Commission, **A.g.e.**, s. 28.

¹⁷⁹ **Horata Sa Bogatstvoto na Bulgariya: Upravlenska Programa na Pravitelstvoto na RepublikaBulgariya** (İnsanlar Bulgaristan'ın Zenginliğidir: Bulgaristan Cumhuriyeti Yönetim Programı), <http://ethnos.bg/index.php?TPL=2&MID=223&SID=223>.

Bulgaristan'daki tüm öğrencilerin kaliteli bir eğitim alabilmesi için BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesine İlişkin Sözleşme, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme, Ulusal ya da Etnik, Dilsel ve Dinsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildiri ve Eğitim Alanında Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi gibi birçok uluslar arası sözleşmeye dayanılarak "Etnik Azınlıklara Üye Çocukların Eğitim Entegrasyonuna İlişkin Strateji" kabul edilmiştir.¹⁸⁰ 2004-2005 eğitim yılında uygulanmaya başlayan bu strateji çerçevesinde Çingene, Türk, Ermeni, Yahudi ve diğer azınlık grupları çocuklarının okullarda karşılaştığı sorun ve eksiklikler tespit edilmiş ve bunların Bulgar çocuklarıyla eşit seviyede ve aynı koşullarda eğitim görebilmesi için somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Stratejinin amacı 2015 yılına kadar bu alanda bütün sorun ve eşitsizlikleri gidermek ve azınlık üyesi çocuklarının özgün kültürel değerlerini zedelemekten onları Bulgar toplumunun ayrılmaz parçası haline getirmektir.

Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan'la ilgili 26 Eylül 2006 tarihinde yayınladığı son raporda azınlıklarla ilgili başlatılan tüm bu girişimlerin takdirle karşılandığı vurgulanmıştır. Mayıs 2006'da "Roman Entegrasyonu On yılı 2005- 2015" girişiminin çerçevesinde bir koordinatör atanmış ve Bulgaristan programın bir yıllık başkanlığını devralmıştır. Yine Mayıs 2006'da Romanların okur-yazarlık oranının yükseltilmesi ve işsizliğin ortadan kaldırması amacıyla "Sosyal Yardımdan Çalıştırmaya" adında bir program başlatılmış ve bunun sayesinde birçok Roman vatandaşa istihdam olanakları yaratılmıştır. Ayrımcılıktan Koruma Komisyonu'nun idari yapısı güçlendirilmiş ve bu kurum daha faal hale getirilmiştir. Etnik ve Demografik Sorunlar Merkezi'nde çalıştırılmak üzere eğitim alan kişi sayısı yükseltilmiştir.

Komisyon raporunda bütün bu olumlu gelişmeler sayıldıktan sonra ülkedeki azınlıkların entegrasyonu ile ilgili olarak eksik kalan ve yapılması

¹⁸⁰ **Strategiya za Obrazovatelna Integratsiya na Detsata i Uçenitsite ot Etničeskite Maltinstva**(Etnik Azınlıklara Üye Çocuk ve Öğrencilerin Eğitim Entegrasyonuna İlişkin Strateji), <http://ethnos.bg/index.php?TPL=2&MID=367&SID=367>

gerekenler üzerine durulmuştur. Bulgaristan'da azınlıkların özellikle toplanma ve din özgürlüklerinden tam olarak yararlanamadığı, Bulgar toplumunda azınlık üyelerine karşı önyargı ve ayrımcılığın bulunduğu ve bunlarla savaşılmaması gerektiği, özellikle Roman topluluklarının kabul edilen bütün programlara rağmen uygulamada birçok zorlukla karşılaştığı ve fakirlik içinde, sosyal ve sağlık hizmetlerinden uzak bir şekilde yaşamaya devam ettikleri açıklanmıştır. Bu sorunları aşmak için raporda ayrımcılıkla mücadele alanında kabul edilen yasaların geciktirilmeksizin uygulamaya sokulması ve ırkçılık, hoşgörüsüzlük ve düşmanlığın yok edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda genel olarak insan ve özel olarak azınlık haklarının korunup korunmadığı Bulgaristan'ın AB'ye girmesinden sonra da ırkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC) tarafından izlenmeye devam edileceği açıklanmıştır. Üye ülkelerdeki ırkçı şiddet, göçmenler, azınlıklar, Çingeneler ve bunların AB içinde karşılaştığı sorunlar gibi konuları takip ederken gelişmiş bir veri toplama sisteminden yararlanan EUMC söz konusu sisteme Bulgaristan'ı da dahil etmiş durumdadır.¹⁸¹

Avrupa Komisyonu'nun Eylül raporu Bulgar hükümetinin korkulu rüyası olan tam üyeliğin Ocak 2008'e ertelenmesi senaryosunu gerçeğe dönüştürmediği için hükümet görevlilerini büyük ölçüde rahatlatmıştır. Raporun sonucunda Bulgaristan'ın AB politik, ekonomik ve hukuki kriterlerine yeterli derecede uyum sağladığı açıklanmış ve bazı alanlarda önleyici tedbirlerin alınması yolunun açık tutulmasıyla beraber tam üyeliğin 01 Ocak 2007'de gerçekleşmesinin yolu açılmıştır.

Bulgaristan'ın üyeliğine bağlı olarak AB ve söz konusu örgütün demokrasi, insan hakları ve azınlık hakları kriterleri ile Ataka'nın söylemleri örtüşmemektedir. AB'nin aday ülkelere azınlık hakları konusunda birtakım yükümlülükler altına girmelerini talep etmektedir, hatta azınlıklara saygı bir önkoşul olarak devletlere dayatılmaktadır. Demokratik kuralları çiğneyerek radikal söylemini şiddetle sürdüren bir partiyi bünyesinde istemeyeceği

¹⁸¹ **Monitoring Report on the State of Preparedness for EU Membership of Bulgaria and Romania**, Communication from the Commission, Brussels, 26.09.2006, s.7, 20-21, [http://www.evroportal.bg/uploads/\[731043\]report_bg_ro_2006_en.pdf](http://www.evroportal.bg/uploads/[731043]report_bg_ro_2006_en.pdf)-rapor.

kesindir. Yalnızca Bulgaristan'a ait bir sorunmuş gibi algılansa da Ataka, Bulgaristan'ın üyeliği değerlendirildiğinde AB içinde de zorluklar yaratması muhtemel bir oluşumdur. Siyasi entegrasyonu amaçlayan etnik gerilimlerin artmasından endişe duyan AB'nin, aşırı milliyetçi akımları körükleme potansiyeline sahip Ataka'yı onaylaması mümkün değildir. Bu nedenle, Ataka söyleminin daha fazla zemin bulmaması için Bulgaristan'da devlet ve toplum tarafından demokratik değerlerin daha da geliştirilmesi ve içselleştirilerek güçlenmesi gerekmektedir.

1.4.Hukuk Devleti Sorunları

1.4.1. Yargının Bağımsızlığı ve Yargı Reformu

Bulgaristan açısından, yargının bağımsızlığı ve bu yolda yargı ile ilgili düzenlemelerin yapılması demokratikleşme kapsamında önem arz etmektedir. AB 2000'deki raporda, hukuk üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı alanında daha fazla çaba gerektiğini belirtmiştir. Yargı sisteminin daha iyi çalışması ile ilgili gerekenlerin yapılmasına değinmiştir.¹⁸² Bu konu Bulgaristan için demokratikleşme adına en başta engel olarak görülen konular arasında yer almıştır. Komisyonun Bulgaristan ile ilgili 2001 raporunda özellikle yargının yenilenmesi için henüz çok az şey yapıldığı belirtilmiştir 2003'teki Komisyonun Genişleme raporunun Bulgaristan ile ilgili kısmı yargı alanındaki reformlara değinmiş ve Anayasa'da sulh hakimleri ile ilgili değişimleri önemli bir adım olarak görmüştür.

2000 yılındaki Komisyon raporunda Bulgaristan'ın Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğini ama azınlık ve insan haklarının korunması alanında (özellikle "Roman" halkının) daha yapılması gerekenler olduğunu belirtmiştir. Yine aynı Komisyon raporunda Avrupa İnsan Hakları Bünyesindeki Velikova vs. Bulgaristan davasına da değinilmiştir. Bu dava

¹⁸² www.europa.eu.int

1994'de Bulgaristan polisinin gözetimi altında ölen bir Roman ile ilgilidir. Bu kişi gözetim altında yaralanmadan dolayı ölmüştür ve devlet gerekli araştırmayı yapmamıştır. Buna özellikle dikkat çekilmiş ve gerekenlerin yapılması istenmiştir. Raporda 1999 Mayısında çıkarılan mülteci kanuna değinilmiş ve iltica talebinde bulunanlar ve mültecilerin işlemleri için bir birim kurulduğundan bahsedilmiştir. Yine aynı raporda sivil toplum örgütlerine de değinilmiştir ve bunların önemine atıfta bulunulmuştur. Sivil toplum örgütlerine yapılan bağışların yurt dışından geldiği belirtilmiş ve bağış yapmanın yasal çerçevesini değiştirmenin bu örgütleri yaşatacağı belirtilmiştir. Sivil toplum örgütleri Avrupa Birliği'nin demokratikleşme adına en önem verdiği alanlardan olmuştur.

1.4.2. İnsan Hakları ve Demokratikleşme

İnsan hakları ve azınlıkların korunması alanına değinen 2001 ilerleme raporu ise Bulgaristan'ın bir çok insan hakları sözleşmesi imzaladığına işaret etmiştir. Örneğin; Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi 4 ve 7 nolu protokollerin imzalanması gibi. Bu protokoller yabancıların sınır dışı edilmesi ve onların hakları ile ilgili bazı maddeleri kapsamaktadır.

2002 'deki Bulgaristan Raporuna gelince, rapor Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korunması Sözleşmesinin, Bulgar Kanununa entegrasyonundan bahsetmiş ve bu sözleşmenin ulusal kanunun üstünde tutulmasını önemli bir gelişme olarak görmüştür. Rapor, bu bağlamda Avrupa İnsan Hakları bünyesinde görülen Anguelova vs. Bulgaristan davasına da doğrudan atıf yapmıştır. Bu dava oğlu 1996'da polis gözetimi altındayken ölen bir Bulgar vatandaşı ile ilgilidir ve raporda Mahkeme kararına referans vardır. Raporda önceki raporlarda da olduğu gibi insan kaçakçılığının devam ettiğini ve hapisane, emniyette göz altına alınan yerlerdeki kötü koşulların devam ettiğini belirtmiştir. Bu alanlarda çabalar olduğu belirten rapor- Örneğin adalet bakanlığının hapisanelerde yemeğe ayrılan bütçeyi %20 arttırması gibi- alınan tedbirlerin halen yetersiz olduğuna da dikkat çekmiştir. Rapor Bulgar Ceza Kanunun yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık ile ilgili bazı

hareketleri cezalandırdığını ama bunların uygulamasının yetersiz kaldığını belirtmiştir. Yabancı düşmanlığının cezalandırılması ve ayrımcılık olmaksızın herkesin toplumda kendini ifade demokratik bir toplum için gerekli olduğundan Komisyon raporlarında ifadesini bulmuştur. Aynı raporda Emniyet Müdürlüğü ve İç İşleri bünyesinde bulunan kadronun askerlerden arındırılması yönünde çalışmaların olduğu fakat yeterli olmadığına değinilmiştir. Temmuz 2000’de bir generalin evinde dinleme cihazlarının ortaya çıkarılmasına doğrudan atıfta bulunarak bu alandaki önlemlerin önemine dikkat çekilmiştir.

Rapor, çocuk hakları ile ilgili olarak Şubat 2002 itibariyle Bulgaristan’ın Çocuk Hakları Sözleşmesinin Ek Sözleşmelerine taraf olduğunu belirtmiştir. Yine benzer şekilde Mayıs 2002’de Çocukların Korunması ile ilgili Hague sözleşmesine taraf olduğunu da ifade etmiştir. Bu raporda zihinsel özürlü insanların yaşam koşullarından bahsedilmiş ve bu anlamda hastahanelerin yetersizliği ifade edilmiştir. Bu hastanelerde insanlara kötü davranılmasının önlenmesine de değinilmiştir. 2003’teki ilerleme raporunda göze çarpan şeylerden biri Bulgaristan’ın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 14 nolu protokolünü imzalayarak her şart altında ölüm cezasını kaldırması olmuştur. Yine Ekim 2003’te ayrımcılık karşıtı bir kanun çıkarılmıştır. Yine 2002 Aralığında çıkarılan İltica Kanunu’na da değinilmiştir. 2003’teki Komisyon Raporu Bulgaristan’ın insan hakları ve temel özgürlüklere saygı duymaya devam ettiğini ifade etmiştir. Çocukların korunması, ırkçılık karşıtlığı ve eşit haklarla ilgili politikaların geliştirildiğini belirtmekle beraber çocukların ve kurumlara yerleştirilen özürlü insanların yaşam koşullarının henüz iyileştirilmediği açıklanmıştır. Aynı zamanda polis tarafından kötü muamele ve insan kaçaklığı ile ilgili ek çabaya ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.¹⁸³

2004 İlerleme raporunda ise insan hakları ve demokratikleşme konularda belirli alanlara tekrar dikkat çekilmiştir. Bunların arasında insan kaçakçılığı (özellikle kadın ve çocukların), Bulgar hapisanelerindeki olumsuz koşullar, yasal destek (halen avukata sahip olamayan suçlular), çocuk

¹⁸³ www.europa.eu.int/bulgaria

hakları ve özürli insanları durumu bunlar arasında sayılabilir. Herkesin eşit haklara sahip olması azınlıklardan özürli insanlara herkesin demokratik haklardan yararlanması önem verilen konular arasındadır ve komisyon raporlarında bahsi sık sık geçmektedir.

1.4.3 Çeşitli Hak ve Özgürlükler

2000 yılındaki raporda ifade özgürlüğü ile ilgili olarak artık hapis cezasının olmadığına değinilmiştir ancak bununla ilgili olarak geçerli olan parasal cezanın meclis tarafından azaltılmasına rağmen halen yüksek olduğu belirtilmiştir. İfade özgürlüğü demokratik bir hak olmakla beraber önündeki her türlü engelin kaldırılmaya çalışılması görülmektedir. Raporda insan kaçakçılığına da değinilmiş ve halen bir problem olduğu belirtilmiştir. Rapor, aynı zamanda Bulgaristan Anayasasındaki vatandaşların eşitliği ve ayrımcılık karşıtlığı prensiplerini takdir etmiş fakat cinsiyet ayrımcılığına karşı bir yasal çerçevenin ve ayrımcılık karşıtı politikaların uygulanmasını takip edecek bir organın eksikliğinden bahsetmiştir. Rapor özürli insanların sosyal hayata kazandırılmasına da değinmiştir ve bu konuda haklarının yasa ile korunmasına rağmen bu insanların ekonomik ve sosyal hayata kazandırılmasında çok az ilerleme olduğunu belirtmiştir. Çocukların korunması ile ilgili Kanuna da değinilmiştir. Bu kanunun Devlet Çocuk Esirgeme Kurumunu kurduğu belirtilmiş ve kurumun da ulusal ve bölgesel seviyede de çocuk esirgeme programlarından sorumlu olacağı ifade edilmiştir. Özürli insanların da sosyal ve siyasal haklardan yararlanması ve her kesimin ihtiyaçlarının ve düşüncelerinin ifade bulması elbette ki demokratik bir toplumun temelidir. Doğaldır ki Komisyon bunun üzerinde durmuştur. Raporda sendika ve işveren temsilcilerin aktif rol oynadığına değinilirken, hükümetin onlara danışmama yönündeki tavrının devam ettiği açıklanmıştır. Sonuçta demokratik bir toplumda her türlü sendika ve sivil toplum kuruluşunun önemi yadsınamaz. bu yönüyle Bulgaristan'a dikkat çekilmek istenmiştir. 2001'deki Komisyon raporunda, dinsel özgürlükler ile ilgili olarak, Mezhepler Kanunu çıkarılırken ilgili taraflara danışılmaması ile ilgili bir önceki raporda belirtilen endişeler yüzünden kanunun

ıkarılmamasından bahsedilmiştir 2001'deki Komisyon raporunda kadın ve erkek eşit şartlarını düzenleyen kanunla ilgili herhangi bir gelişme olmadığı ama 2001 seçimlerinde kadınların meclisin %25'ini temsil edecek bir oran yakaladıklarını belirtilmektedir. Raporun da belirttiği üzere bu oran bir önceki meclisin %11'lik orana göre epey yüksek bir orandır. Demokratik hakların kullanılması açısından kadın erkek eşitliğinin sağlanmaya çalışılması Avrupa Birliği'nin üzerine vurgu yaptığı konular arasındadır

Aralık 2002 itibariyle Mezhepler Kanunu ıkarılmıştır Kanun dini mezhebi ne olursa olsun kanun önünde eşitliği amaçlamaktadır ki bu demokratikleşme açısından önemli bir adım sayılmaktadır. Haziran 2003'te de zrl insanlar için eşit şartlar adına Ulusal Strateji benimsendi ki bu eğitim, ulaşım, iş ve binaların sosyal hizmetlerin zrller göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesini kapsamaktadır. Özürlü insanların her türlü haklarının korunması ve onlara sosyal ve siyasi açıdan kendilerini ifade etmelerinin sağlanması demokratik bir toplumun temel taşlarındandır. Bu yüzden önem ile ifade edilmiştir. Bütün bunlara ek olarak ifade özgürlüğü de anayasada yerini bulmuştur.

1.4.4. İdari Reform

Bulgaristan, sürecin zor olmasına karşın idari reformlarına ilişkin de önemli ve uzun verimli adımlar atmıştır. İlk aşamalar, 1995 yılında Videnov hükümeti tarafından yürütülmüştür. 1996 yılında bir strateji geliştirilmiştir ama Videnov hükümetinin 1996 yılının ortalarında çıkan ekonomik kriz sonrası istifa etmesinden ötürü bu strateji üzerinde çok az gelişme kaydedilmiştir. Reformu destekleyen ana yasal ereve sonunda Kostov hükümeti tarafından 1998-2000 yılları arasında uyarlanmıştır.

Bulgar politik seçkinler ve dış danışmanlar, profesyonel ve politik niteliği kaybolmuş yönetimlerde temel yasal çerçevenin uyarlanmasının ertelenmesinin temel sebepleri olarak görülmüştür. Yerel olarak, 1990 ve 1997 yılları arasında görev alan çeşitli Bulgar hükümetleri yönetimdeki önemli

sayıda üst ve orta dereceli yöneticiler değiştirilmiştir. Bu genellikle açık işten çıkarma ölçütlerinin yokluğunda politik olarak yönlendirilen kararların sonucunda reform olarak sunulmuştur. Diğer taraftan, reforma ilişkin dışarıdan gelen tavsiyeler 1990'ların ortalarına değin yönetimin rolüne odaklanmamıştır.

Müzakerelerin başlamasına doğru son birkaç yıl, profesyonellik ve bağımsızlık ilkelerini tanıtmaya ilişkin yeni taahhütte bulunularak geçirilmiştir. Gerekli düzenleyici çerçeve, 1998 Kasım'ındaki Yönetim Kanunu ve birkaç ikincil belge içeren 1999'daki Sivil Hizmet Kanunu, 1999 iddianamesinden 1991'deki Yerel Özerklik ve Yerel Yönetim Kanunu uyarlanmasıyla tamamlanmıştır. Personeli çıkartma işlevi için belirgin standartlar düzenlenmiştir, disiplinsel önlemler sistem tarafından desteklenmiş ve 2000 yılında kurulan Devlet İdare Kurulu tarafından gözetilmiştir. Bu standartlar, yolsuzluk karşıtı önlemler paketi ile desteklenmiştir. Bu standartlar, yolsuzluğa sebep olan standartların yok edilmesi yani lisans rejimi haklarının geri alınması gibi örnekler içermektedir. Bunun dışında, 2000 Resmi Sicil Senedinin gereği olarak yüksek rütbeli yetkililerin mal ve gelir beyanının sağlanması ve daha sıkı yaptırımların dayatılması ve 2000 Vergi Usul Kanunu ve 2000 Ceza Yasası İddianamesi usulüne uygun teminat sağlanması gibi örneklenebilir.¹⁸⁴

Bunlardan sonuncusu, gümrük yetkililerinin ve sınır polisinin görevini yapması bakımından özellikle önemli tedbirlerdendir. Bu reformla ayrıca yasadışı göç ve mal trafiği konusunda AB'nin korkularını azaltmak amaçlanmıştır. Bu tür korkuları hafifletmek için daha kapsamlı yasama ve yönetimle ilgili kanunlar 1997'den sonra yürürlüğe konmuştur. Bulgaristan'daki yabancılar için kuralları ve yordamları belirleyen yeni bir yasa Aralık 1998'de uyarlanmış ve 1999 yılında bu alanda uluslararası kuralları içeren Sığınma Hakkı Arayanlar Yasası çıkarılmıştır. Bunun yanında, 1998 yılında Bulgaristan kimlik belgeleriyle ilgili yeni bir yasa

¹⁸⁴ Crampton, A.g.e, ss. 232-236.

uyarlanmış ve dolandırıcılık ve sahtekarlık eğilimini oldukça azaltan yeni kimlik ve pasaportlar kullanılmaya başlanmıştır.

Ocak 2000'de, Avrupa entegrasyonu için idari destek görevini de düşünerek, AB Müktesebatının uyarlanması için Ulusal Programın bir parçası olan yeni üç aşamalı kurumsal çerçeve kurulmuştur. Yeni çerçeve merkezi koordinasyon birimleri oluştururken, bakanlıklar arası daha güçlü yürütmeyi sağlamayı amaçlar ve aynı zamanda bu süreçte önemli role sahip olan Dışişleri Bakanlığı konumunu korumaktadır. Bakanlıklarda oluşturulan otuz bir çalışma grubu bu yapının temelini oluşturmaktadır. Bu çalışma, Bakanlar Kuruluna doğrudan bağlı olan, Avrupa Entegrasyonu ve Uluslararası Finansal Kurumlarla İlişkiler birimi tarafından koordine edilmektedir. Başbakan, koordinasyon kurulunun Avrupa Entegrasyonunu milletvekili düzeyinde çalışmasını denetleyen, yeni Avrupa Entegrasyonu Meclisi kuruluna yetki vermiştir. Avrupa Birliği İlişkileri için Meclis Komitesi, Meclis Kararı gözetiminden ve taslak kanunlardan sorumlu kurumdur.¹⁸⁵

2001 Komisyon raporu, bazı gelişmeler olmasına rağmen rüşvetin Bulgaristan'da halen bir problem olarak kaldığını belirtmesi açısından önemlidir. Bu anlamda aslında bir çok tedbir alınmaya çalışılmıştır. Örneğin, Siyasi partilerin finansmanı için daha açık kurallar tanıtan yeni bir siyasi partiler yasası, yukarı da bahsi geçen bilgi edinme ile ilgili yasa, Devlet Memurları için Etik Kanununun çıkarılması bunların arasında sayılabilir. Yine devlet ihalelerinin şeffaflaştırılması ve bu anlamda internette yayınlanması önemli bir gelişme sayılabilir. Bütün bunlara ek olarak raporda polis tarafından kötü muamelenin ve insan kaçakçılığının halen devam ettiğine değinilmiştir. Yine hapishanelere tıpkı 2000 raporunda olduğu gibi değinilmiş ve özellikle sağlık ve yemek açısından hapishanelerde kötü koşulların olduğu ve hapishanelerin aşırı kalabalık olduğu belirtilmiştir. Her üç suçludan birinin hakim karşısına çıkmadan önce avukata ulaşamadığı ifade edilmiştir.

¹⁸⁵ A.g.e., s.235.

İdari reform, genelindeki yapılanma ve gelişmeye rağmen, Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan raporlara göre, Bulgaristan'ın koordinasyon kapasitesi ve yürütme yeteneği hakkında kuşkular duyulmaktadır. Yürütme için gereken idari kapasiteyi yaratma yeteneği konusunda genel kuşkular olduğu için bu konuya ihtiyatla yaklaşılmıştır.

1.5.Nükleer Güvenlik Sorunu

AB, üye ülkelerdeki nükleer güvenliğin yüksek derecedeki önemini defalarca belirtmiştir. Bulgaristan da bu konu üzerinde çok fazla sorun yaşamıştır. Bir yandan ülkenin enerji ihtiyacının büyük bölümünü karşılayan Kozloduy Nükleer Güç Santralinin faaliyetine devam etmesi gereği ortadayken diğer yandan AB kesin bir dille kapatılmasını istemiştir. Bulgaristan 4 Reaktörden oluşan santrali kademeli olarak kapatmıştır. Ancak kalan son iki reaktörü Mayıs 2006 raporunda AB tarafından üyeliğe kabul edilmemekle tehdit edilene kadar kapatmamakta ısrar etmiştir. İlişkileri ve nihai hedefi riske atmak söz konusu olunca Eylül 2006 yılında Bulgaristan son reaktörleri de kapatmıştır.

Nükleer Güvenlik alanında gerekli düzenlemeleri yapmadan önce ve AB Üyeliği söz konusu değilken Bulgaristan, VVER 1000/320 tipindeki iki ünitesi ve VVER 440/230 tipindeki iki ünitesi ile birlikte Kozloduy Nükleer Güç fabrikasını çalıştırmaktaydı. Birinci ve ikinci reaktörlerin faaliyetine 2002 yılı Aralık ayında son verilmiştir. Üçüncü ve Dördüncü Reaktörler de Katılım Anlaşması gereğince 2006 yılında faaliyetine son verilerek kapanmıştır. Bu dört ünitenin kapanması için Bulgaristan tarafından sarf edilen çaba AB tarafından mali olarak da desteklenmiştir. 2002-2003 döneminde 1999'da ön müzakere sürecindeki özel PHARE programı altında 155 Milyon Euro, 2004-2006 döneminde ek ön müzakere sürecinde yine PHARE programı ile 185 Milyon Euro ve son katılım sürecinde 2007-2013 yıllarını kapsayan dönemde toplam 210 Milyon Euro destek verilmiştir ve verilmeye devam edilmektedir.

Bu fonlar geniş olarak tüm diğer bağışların da toplandığı Kozloduy Uluslararası Faaliyetlere Son Vermeyi Destekleme Fonunun (KIDSF) yanı sıra EBRD (Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası) tarafından düzenlenmiştir. Bulgaristan kapatma çalışmaları sırasında ve ortaya çıkan ekonomik sıkıntı konusunda Nükleer Güvenlik Programı gibi çok ülkeli PHARE fonlarından ve paralel programlardan yardım almıştır. KIDSF iki açıdan oluşmaktadır: Aktivitelerin sona ermesine odaklanan Nükleer Pencere ve Bulgaristan'da yenilenebilir enerji kullanımını geliştiren ve enerji verimliliğini artırmayı hedefleyen Nükleer olmayan Pencere.

Bulgaristan AB yolunda Nükleer Güvenlik alanında oldukça fazla çaba göstermiştir ancak; Tüm bu faaliyete son verme çalışmalarının aksine Bulgaristan hükümeti 2005 yılı Nisan ayında Bulgaristan'ın kuzeybatısında Belene'de yeni bir nükleer fabrika kurulması teklifini onaylamıştır. Bu gelişme de AB üyelik sürecinde nihai hedefe aykırı bir durum oluşturmuştur. AB müzakereleri çerçevesinde enerji alanıyla ilgili olarak ülke Kozloduy Atom Enerji Santralinin dört bloğunu da kapatma taahhütü altına girmiştir. Ataka bu karara ülkenin ulusal çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle şiddetle karşı çıkmış ve art arda gelen üç hükümetin de "haince" politikaları yüzünden Bulgaristan'ın Balkanlar'daki enerji pazarında sahip olduğu öncelikli yerini kaybettiği vurgulanmıştır. Aynı şekilde "Belene" Atom Enerji Santrali'nin de inşasının zamanda tamamlanmış olduğundan dolayı ülkenin enerji ihraç eden devlet konumundayken, ithalatçı durumuna düşürüleceği kaygıları dile getirilmiştir.

Milliyetçiler, enerji üretim ve ihracının Bulgar ekonomisi için stratejik bir alan ve temel gelir kaynağı olduğunu hatırlatarak Avrupa Birliği'nin dayatmasıyla daha yıllarca çalışabilecek durumda olan Kozloduy santralinin dört bloğunun da kapatılmasının büyük bir hata olduğunu vurgulamışlardır. Ataka üyeleri BSP, İSUH ve HÖH koalisyonunun Bulgaristan'ın ulusal zenginliklerini elden çıkarırken, komşu Türkiye'nin tam tersi yönde politikalar yürüttüğü ve bölgedeki en büyük enerji üreticisine dönüşmeye çalıştığı kaygılarını dile getirmişlerdir. Nitekim Başbakan Erdoğan'ın 2015 yılına kadar

Türkiye’de üç tane Atom Elektrik Enerji santrali kurmak istedikleri yönündeki açıklamalarına dikkat çekilmiş ve Bulgaristan’ın bundan zararlı çıkacağı öngörülerini yapılmıştır. Ayrıca kimsenin atom enerjisi üreten bir Türkiye’nin elindeki gücü sadece barışçıl amaçlarla kullanacağını garanti edemeyeceğinin üzerinde durulmuştur.¹⁸⁶

¹⁸⁶ “Turtsiya ste Stroi Tri Atomni Tsentrali” (“Türkiye Üç Tane Atom Elektrik Enerji Santrali İnşa Edecek”), **Ataka**, Godina I, Broy: 218, 22 Yuni 2006, s. 7. Aktaran İbryam, **A.g.e**, s. 115.

2.MALİ YARDIMLAR

AB'nin üyelik müzakereleri sırasında aday ülkelere maddi destek sağlamak amacıyla oluşturulmuş yardım programları mevcuttur. Bulgaristan'ın da faydalandığı bu Programlar üç başlık altında toplanmıştır:

PHARE: Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılması Yardımı,

ISPA: Ön Katılım İçin Yapısal Politika Araçları,

SAPARD: Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Eylem Programı

2.1. PHARE: Programı

1989 Strasburg Konseyi kararı ile Birliğin finanse ettiği PHARE yardım programı oluşturulmuştur. Önceleri sadece Polonya ve Macaristan'daki değişim süreçlerini kapsarken daha sonra aday ülkelerin tümünü ve Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'ı kapsamına dâhil etmiştir.¹⁸⁷ PHARE, bölgeler içi işbirliği yatırımlarında ekonomik ve sosyal uyumu iyileştirmek için öncelikle altyapıları geliştirmede kullanılmıştır. Bu yardım doğrultusunda aday ülkelerde serbest piyasa ekonomisini teşvik edici şartlar oluşturulmuş, özel sektör geliştirilmiş, eğitim, sağlık, gıda, altyapı, çevre, güvenlik, istihdam ve kamu kuruluşlarında reformlara gidilmiştir. PHARE kapsamına giren MDAÜ'lere 1990–1999 yılları arasında yaklaşık 6,8 milyar Euro, 2000–2003 yılları arasında 6,4 milyar Euro yardımı tahsis edilmiştir.¹⁸⁸ Ayrıca geçiş süresince bu ülkelere Almanya, Hollanda, İngiltere, Fransa gibi büyük ülkeler mali yardım yaparak bilgi transferi imkânı da sunmuşlardır. PHARE programı çerçevesinde yapılan yardımların finansmanı daha çok Avrupa Yatırım Bankası ile Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından karşılanırken, Dünya Bankası'nın sağladığı finansmanlar da PHARE bütçesine katkı sağlamıştır. Buna bağlı olarak PHARE bütçesinin %30'u aday

¹⁸⁷ Cihan Dura, Hayriye Atik, **Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Mayıs 2003, s. 224.

¹⁸⁸ Neil Nugent, **European Union Enlargement**, The European Union Series, Palgrave Macmillan, 2004, s. 44.

Ülkelerin idari ve adli sistemlerinin yeniden düzenlenmesine, %70'i ise Birlik müktesebatının uygulanması için yapılacak yatırımlara ayrılmıştır.¹⁸⁹

1994 yılı boyunca Komisyon, PHARE programının yapısını tekrar gözden geçirmiş; bunun sonucunda program, piyasa ekonomisine geçişte kullanılan bir araç olmaktan çıkıp daha geniş kapsamda bir iktisadi değişim, siyasi ve demokratik reform konularında destek sağlayan bir araç haline gelmiştir. Bu genel strateji, 1994'teki Essen Avrupa Konseyi'nde onaylanmış ve PHARE programı AB'nin katılım öncesi stratejisinin en önemli mali araçlarından biri haline gelmiştir. Bunun ardından program, AB hukukunun aday ülkelerde yürürlüğe girmesi ve uygulanması için gerekli olan desteğin sağlanması açısından Toplulukta uygulanabilir bir hal almıştır.¹⁹⁰ 2000 yılından bu yana PHARE programı artık Yapısal Fonlar için hazırlık yapan iki yeni araçla birlikte sürdürülmektedir: ISPA ve SAPARD¹⁹¹: PHARE programı 2000 yılından beri hem sınır ötesi işbirliği alanlarında finansal yatırım projeleri hem de SAPARD ve ISPA araçlarının düzenlemediği alanlarda ekonomik ve sosyal uyumu sağlar. Sonuç olarak PHARE AT Programları ve birliklerindeki katılım masraflarını karşılamaya yardım eder.

PHARE programı 1992 – 2002 süreci sırasında Bulgaristan'a toplam 1.35 Bilyon Euro bağlamıştır. Bulgaristan'ın 2003 PHARE programı, sınır ötesi işbirliği için 28 milyon Euro ile Ulusal Program için 94.9 Milyon Euro tahsisinden oluşmuştur. PHARE 2004 Ulusal Programı 172,5 Milyon Euro tahsis etmiştir. 2004 yılında, Bulgaristan için yardım programı 36 Milyon Euro toplamdan oluşmuştur. 20 Milyon Euro Bulgaristan-Yunanistan için, 8 Milyon Euro Bulgaristan-Romanya için, 3 Milyon Euro Türkiye ile 2 Milyon Euro Eski Yugoslavya Cumhuriyeti (Makedonya) ile, 3 Milyon Eurosu Sırbistan Karadağ

¹⁸⁹ Rana Birden, "Genişlemenin Araçları", **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci**, Der. Cengiz Aktar, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1.Baskı, 2002., s. 37.

¹⁹⁰ Marc Maresceau, "Pre-accesssion", **The Enlargement of the European Union**, Ed.by. Marise Cremona, Oxford University Press, New York, 2003., s. 36.

¹⁹¹ Avrupa Komisyonu, **Genişleme Strateji Belgesi**, 2001.

ile kullanılmıştır. PHARE 2005 Ulusal Programı için toplam 174.9 Milyon Euro taahhüt edilmiştir.¹⁹²

Yıllık PHARE ödeneklerine ek olarak Bulgaristan nükleer güvenlik gereği Kozloduy Nükleer Güç fabrikasının bir ila dört ünitesini kapatmak için taahhüt vermiş ve bu kapsamda ek yardımlar almıştır.

2.2. ISPA Programı

2000 yılında başlayan ISPA Programı çevre ve ulaşım altyapı projelerini destekler. Katılım öncesi dönemde 1999 yılı itibariyle AB'ye aday ülkelerinin çevre ve ulaştırma alt yapılarını geliştirmek amacıyla oluşturulan mali yardım programıdır. Kullanım alanı açısından Birliğin "Uyum Fonu"yla benzerlik taşımaktadır. Bu programla ülkelere 4,2 milyar Euro tahsis edilmiştir.¹⁹³ Ancak programın bütçesi 2003 yılı sonrasında sekiz ülkenin AB'ye üyeliği nedeniyle Bulgaristan ve Romanya'yı kapsayacak şekilde revize edilmiştir.

Bulgaristan 2000 yılında ISPA'dan 104 Milyon Euro, 2001 yılında 106.8 Milyon Euro ve 2002 yılında 10.6 Milyon Euro ödenek almıştır. 2003'te bütçe yüklenmesi 112.6 Milyon Euro iken 2004 için bu rakam 134.8 Milyon Euro olmuştur. ISPA programı çerçevesi Avrupa komisyonu karşısında Bulgaristan Hükümeti tarafından belirlenen ulaşım ve çevre stratejileri tarafından yönetilir. Ulaşım sektöründe önemli projeler 2000- 2003'te ISPA fonları için onaylanmıştır. Özellikle merkezi ulaşım yolları ıslahı ve Sofya havaalanının yeniden inşası ve genişletilmesine öncelik verilmiştir. Çevresel sektörde, ISPA, özellikle hassas Karadeniz havzasında şehirleri düzenlemek için atık su anlaşmasının olanaklarının düzeltilmesine ve kentsel atık su

¹⁹² http://ec.europa.eu/enlargement/archives/bulgaria/eu_bulgaria_relations_en.htm

¹⁹³ Nugent, A.g.e., s. 44

anlaşması bölgeleri alanında yerleşik olan projelere odaklanmıştır. 2005 yılında ISPA programı 134.8 Milyon Euro tahsis etmiştir.¹⁹⁴

2.3. SAPARD Programı

2000 yılında başlayan SAPARD Programı tarımsal ve kırsal gelişim tedbirlerini destekler. Katılım öncesi dönemde AB'ye aday ülkelerde sürdürülebilir tarımsal ve kırsal kalkınmayı finanse etmek amacıyla oluşturulan SAPARD mali programı sayesinde 2000 – 2003 yılları arasında aday ülkelere 2,8 milyar Euro yardım yapılmıştır.¹⁹⁵ 2003 sonrası sekiz ülkenin adaylığı nedeniyle program Bulgaristan ve Romanya için revize edilmiştir.¹⁹⁶

Bulgaristan'ın 2000 yılı için SAPARD ödeneği 53 Milyon Euro, 2001 için 54.1 Milyon Euro ve 2002 için 55.6 Milyon Euro idi. 2003 desteği 56.5 Milyon Euro iken 2004 için bu rakam 68 Milyon Euro olmuştur.¹⁹⁷ PHARE ve ISPA'ya karşın SAPARD çerçeve program ile belirlenmiş projeleri kendi kendine seçen Bulgar otoritelerinin altında dağıtılmış bir programdır.

SAPARD Program çerçevesi çoklu yıllık kırsal gelişim planı tarafından yönetilir. Bu plan tarımsal şirketlerin yatırımlarını, sürecin ilerlemesini, tarımsal ve balıkçılık ürünlerinin pazarlamasını ve toptan satış pazarlarının yapısını kapsar. Ayrıca bu program ormancılık, orman ürünlerinin pazarlaması ile süreçte ilerleme için yatırımları, reform ve köylerin gelişimini, korumacılığı, kültürel geleneklerin ve kırsal mirasın gözetilmesini de içerir. 2005 yılında SAPARD programı 68 Milyon Euro ödenek tahsis etmiştir.

Bulgaristan'da aktif olarak müktesebatı görüşen ve pazara dayalı ekonomiye geçişte yardımda bulunan projeler için büyük ölçekli krediler

¹⁹⁴ http://ec.europa.eu/enlargement/archives/bulgaria/eu_bulgaria_relations_en.htm

¹⁹⁵ Nugent, A.g.e., s. 44

¹⁹⁶ Kavalalı, A.g.e., s. 35

¹⁹⁷ http://ec.europa.eu/enlargement/archives/bulgaria/eu_bulgaria_relations_en.htm

tedarik eden ilgili diğer AB kurumu Avrupa Yatırım Bankası'dır. Avrupa Yatırım Bankası hareketleri PHARE programı ile eşgüdümlüdür. PHARE Programına ek olarak Avrupa Birliği'ne üye ülkeler finans kurumları ve Avrupa Gelişim ve Yeniden Düzenleme Bankası ile de koordinelidir. Avrupa Yatırım Bankası Bulgaristan'daki çalışmalarına 1991 yılında başlamıştır. AYB o zamandan beri ayrıcalıklı projeler için 1 Bilyon Euronun üzerinde para vermiştir. Bu miktarın %65'lik kısmı ulaşım sektörüne giderken kalan %35'lik finans endüstriyel ve alt yapı noktalarına gitmiştir. 2000 yılından 2005 yılına Bulgaristan'daki AYB yatırımları şu şekilde devam etmiştir;

YILLAR	YARDIM MİKTARLARI (Milyon Euro)
2000	160
2001	130
2002	87
2003	60
2004	40
2005	30

Katılım anlaşması ilerleme için üyeliğin ilk yılında, geçici finansal asistanlık öngörür. Anlaşma eşitliğe doğru en pratik değişimleri desteklemeyi, Birlik hukukunu yürürlüğe koymayı ve hukuki kapasiteyi güçlendirmeyi de içerir.¹⁹⁸ Katılım tarihi ile 2009 sonu arasındaki süreç için 239 Milyon Euro para akışı öngörülmekle birlikte Schengen serbestliğiyle dış sınırların kontrolü ve Schengen müktesebatı kapsamındaki araçlar ile ulusal bütçenin para akışının kontrolü için Avrupa Birliği yeni dış sınır Bulgaristan'a yardım etmeyi planlamıştır.¹⁹⁹ Ek olarak anlaşma; 2007-2009 yılları arasında kalan 3 yıllık

¹⁹⁸ Bulgaristan Avrupa Birliği Katılım Anlaşması Madde 31 <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

¹⁹⁹ Bulgaristan Avrupa Birliği Katılım Anlaşması Madde 32 <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

periyotta kullanılacak 2.300 Milyon Euro (toplamda) para konusunda yapısal hareketler için ayrıntılı şekilde taahhüt edilen ödeneğin tek elde olması hakkındaki politik kararların geleceğinde önyargısızlık belirlemiştir.²⁰⁰ Öte yandan bütçe 2007-2013 periyodunda 1.552 Milyon Euro (toplamda) parayı kırsal gelişim alanında tahsis etmiştir.²⁰¹

PHARE programından bağımsız olarak MDAÜ'ni Tek Pazara hazırlamak için TAİEX oluşturulmuştur. İlk aşamada MDAÜ'ni Tek Pazar mevzuatı konusunda bilgilendirmeyi amaçlayan TAİEX'in kapsamı, Lüksemburg Zirvesi uyarınca genişletilmiştir. Bu çerçevede TAİEX üye ve aday ülkelerdeki kamu idareleriyle Topluluk müktesebatının yasal metinlere erişimini sağlamak ve eğitim seminerleri düzenlemek gibi faaliyetler yürütmektedir. TAİEX aday ülkelerin müktesebata uyumu yönünde hangi aşamada olduğunu incelemeye önemli bir işleve sahip olmuştur.²⁰²

Bulgaristan AB tarafından yapılan tüm bu yardımlar sayesinde tıpkı diğer Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi AB standartlarına ve Kopenhag Kriterlerine biraz daha yaklaşmıştır.²⁰³

²⁰⁰ Bulgaristan Avrupa Birliği Katılım Anlaşması Madde 33 <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

²⁰¹ Bulgaristan Avrupa Birliği Katılım Anlaşması Madde 34 <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

²⁰² Birden, **A.g.m.**, s. 38-39.

²⁰³ Nail Alkan, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Sonrası", **Avrupa Birliği Üzerine Notlar**, Ed.Oğuz Kaymakçı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005. s. 66.

3.MÜZAKERELERİN UZAMASININ SEBEPLERİ

Bu tür etkenleri resmi belgeler ve kurumsal değerlendirmelerde bulunamadığı için ayrıntılandırmak oldukça zordur. İlk olarak, algı kavramı Balkanların görünümü ile birlikte değerlendirilmektedir. Balkanlar ismi, çoğunlukla yakın zamanlardaki eski Yugoslavya'daki savaşlar sonucu çoğunlukla olumsuz çağrışımlarla beraber anılmaktadır. Bu ayrıca Balkanların 'diğer' olarak nitelendiren görüşün oluşturulması yani Merkez Avrupa'yı Balkanlardan ayıran bir düşünce biçiminin yerleştirilmesi ve Merkez Avrupa'nın (Batı) Avrupa'nın bir parçası olduğu efsanesinin sürdürülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu süreç Polonya ve Macaristan'ı özgür kılarken Bulgaristan ve Romanya'ya zarar vermektedir. Bulgaristan'ın 'diğerleri' olarak adlandırılması düşüncesi, Samuel Huntington tarafından popülerleştirilip, demokrasinin gelişmesi için Roma Katolik-Ortodoks ayrımının kültürel ve siyasi önemi pekiştirilmiştir.²⁰⁴ Bulgaristan'ın demokratik olarak seçilen ilk Cumhurbaşkanı Zhelyu Zhelev, bu görüşlerle şu ifadeleri söyleyerek savaşımıştır: 'Önceki sosyalist ülkelerin 'Bizans Avrupalı' ve 'Roma Katolik Avrupalı' diye yapay bölünmesi ile adlandırması bazı Avrupalı siyasiler tarafından yakın zamanda gündeme getirilmiştir ve bu tür düşünüş biçimi bize Bizans imparatorluğu zamanlarını tekrar hatırlatmaktadır.'²⁰⁵

Demografik açıdan bakıldığında ise 2005 yılında Birliğe dahil olan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya ve Slovakya'ya bakıldığında on ülkenin toplam nüfusunun 73,7 milyon olduğu görülmektedir. Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan dışındaki yedi yeni üyenin toplam nüfusu ise sadece 15 milyondur.²⁰⁶ Romanya ve Bulgaristan'ın nüfusları ise 30 milyonun üzerindedir. Yani Birliğe 2007 yılında katılan iki ülkenin nüfusu 2005 yılında katılan yedi ülkenin iki katıdır. Nüfusları küçük ülkelerin Birlik içine alınma sürecinin daha kolay

²⁰⁴ S. Huntington, 'The Clash of Civilizations?' **Foreign Affairs**, sayı 72-3 Yaz 1993, ss. 23-49.

²⁰⁵ Z. Zhelev, 'Bulgaria and the European Union başlıklı konferansın açılış konuşmasında', **Centre for European Studies**, Sofia, 1993, s. 11.

²⁰⁶ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/t_popula/t_pop/t_demo_pop&language=en&product=REF_TB_population&root=REF_TB_population&scrollto=0

olduğu göz önüne alındığında Romanya ve Bulgaristan'ın müzakere sürecinin uzun sürmesi anlaşılmaktadır. Bu durum toplam ağırlığı 250 ton olan bir trene 30 tonluk vagon eklenmesi şeklinde örneklenebilir.²⁰⁷

Jeopolitik durum ve taraf tutmayı, ikinci planda tutarsak, Bulgaristan'ın hiçbir komşusunun ülkenin üyelik sürecinde yanında yer almadığı halde Almanya'nın Polonya ve Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin yanında yer alması veya İsveç ve Danimarka'nın Baltıkların tarafında olduğu gözlenmektedir. Avrupa Komisyonu'nun sürecin nesnel doğası hakkında adayları ikna etme çabaları ve Kopenhag kriterleri doğrultusunda ilerlemenin öneminin vurgulaması ve AB'nin kendi hazır oluşunun üyeliği etkilemekte olduğunun söylenmesine karşın bazı kanıtlar bu durumun farklı olduğunu göstermiştir.. 1995 Aralık ayında Kohl AB'nin önce Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti ile görüşmelere başlaması yönünde çaba harcamıştır. Friis'e göre İsveç ve Danimarka'nın Baltık devletlerinin gruba dahil olması yönünde önemli rollerini vardır. Benzer bir şekilde, Alan Mayhew Fransa ve Romanya arasındaki tarihsel bağlantıları göstermiş ve büyüme sürecinde Fransa'nın, Romanya'nın ilgi alanlarını savunduğunu bildirmiştir.²⁰⁸ Bulgaristan'ın tek AB üyesi komşusu Yunanistan, kıtasal bütünlük için verdiği destek dışında bu süreçte fazla bir rol üstlenmeyip daha çok Kıbrıs üzerine kulis faaliyetlerine odaklanmıştır. Böylece, AB çalışanlarının da özel olarak kabul ettiği gibi Bulgaristan bütün adaylar arasında hemen hemen yalnız kalmıştır ve mevcut üye devletlerin desteğinin yoksunluğunu hissetmiştir. Bu Bulgaristan'ın üyelik sürecini yavaşlatan önemli bir etken olmuştur. Üyelik sürecinde bu tür gecikmeler çeşitli tehlikeler içermektedir. İçte Bulgar yönetimi AB üyeliğinde kamu desteğini sağlama konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. Bulgaristan içinde yaşanan çeteleşme, rüşvet, işsizlik, asimilasyon politikaları ve ekonomik istikrarsızlık; üyelik rotasında sapmalara ve gecikmelere yol açmıştır.

²⁰⁷ Beril Dedeoğlu, AB Üyelik Süreci ve Türkiye Konulu Konferans Sunumu, 2006, Kocaeli

²⁰⁸ A. Mayhew, **Recreating Europe: The European Union's Policy Towards Central and Eastern Europe**, Cambridge University Press, Londra, 1999, s.319.

Birlik hakkında görüş birliği olmaması süreci uzatan **Birlik kökenli** önemli bir etkidir. 1980'lerin yarattığı dinamizmin sonrası Avrupa bütünleşmesi adına büyük umutlar doğmuştur. Bunun bir sonucu olan Maastricht Antlaşması'nın onaylanmasının ardından, Antlaşmanın eksik yönlerinin belirlenmesi de gecikmemiştir. Bu çerçevede gerçekleşen son genişleme süreci, özellikle karar alma sürecinin giderek içinden çıkılmaz yapısına bağlı sorunları ön plana çıkartmıştır.²⁰⁹ Altı üye devlet için düşünülmüş bir sistem, her genişlemeyle birlikte daha da sorunlu bir hale dönüşmüştür. Karar alma sürecinin yanı sıra, AB'nin insan hakları ve mülteci politikasına ilişkin sorunlar da tartışmaya açılmıştır. İşte bu sorunlara çözüm getirmek ve gerekirse Maastricht'in eksiklerini giderebilecek yeni bir antlaşma hazırlamak amacıyla yeni bir hükümetlerarası süreç, Torino'da 1995 yılının Mart ayı itibarıyla başlatılmış ve bu süreç sonunda Amsterdam Antlaşması doğmuştur. Bu anlamda Maastricht Antlaşması Avrupa bütünleşme sürecinde ne politik ne de yasal olarak son nokta olmamıştır.²¹⁰

1996 yılının Mart ayında yapılan Torino zirvesiyle açılan görüşmelerde üç ana başlık üzerinde durulmuştur. Bunlar;

- 1 - Vatandaşlarına daha yakın bir Birlik
- 2- Daha demokratik ve uzman kurumlar
- 3- Dış faaliyetler için güçlendirilmiş kapasitedir.

Fakat konferans bu üç başlık açısından da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²¹¹ Sonuçta, 1997 yılında "Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları" olarak bilinen "Amsterdam Antlaşması" imzalanmış ve 1 Mayıs 1999'ta yürürlüğe girmiştir.²¹² Antlaşma, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini genişleme için hazırlarken, genişleme öncesi kurumsal reformların yapılması zorunluluğunu ortaya koymuştur.

²⁰⁹ Paul Craig, Grainne de Burca, **EU Law, Text, Cases and Materials**, London, Oxford University Press, 3rd Edition, s. 29.

²¹⁰ Enver, Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Ankara, 3. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, 2006, s. 39.

²¹¹ P.S.R.F. Mathijsen, **A Guide to European Union Law**, London, Thomson Sweet&Maxwell, Eighth Edition, s. 21.

²¹² **A.g.e.**, s. 22.

Antlaşmanın temel amacı Maastrich Antlaşması ile belirlenen üç sütunu yaşama geçirmektir. Bu amaçla hareket eden Antlaşma AB'nin 15 ve daha fazla üyeli bir yapıya nasıl bürüneceği, kurumlarının nasıl işleyeceği ve çalışma yöntemlerine cevap bulmaya çalışmıştır. Ayrıca güvenlik ve adalet alanlarına ve Avrupa vatandaşlığı sorunlarına da çözüm arayışı içine girmiştir. Antlaşma ile getirilen en önemli reformlardan biri “daha yakın işbirliği” ve “esneklik” prensibidir. Fakat vatandaşlar açısından yakınlık anlamında çok değişim olmamıştır. Bu teorik olarak mümkün görünse bile Topluluk mevzuatı için hazırlık belgelerini ele geçirme anlamında mümkün görünmemiştir.²¹³

AB'nin işleyişi yönünde pek çok yeni düzenleme getiren Amsterdam Antlaşması yetersiz kalmaya başlayınca, MDAÜ'nin AB'ye dâhil edilmesini amaçlayan son genişleme süreci ile birlikte Birlik kurumlarının yeniden yapılanması zorunlu hale gelmiştir. Bu konuları tartışmak ve karara bağlamak amacıyla Şubat 2000'de yeni bir hükümetlerarası konferans toplanmıştır.²¹⁴ Bu konferans sonrasında 7–9 Aralık 2000 tarihlerinde Fransa'nın Nice kentinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı sonunda AB'nin kurucu antlaşmalarını yenileyecek “Nice Antlaşması” taslak metni üzerinde uzlaşma sağlanmıştır.²¹⁵ Bu şekilde Amsterdam Antlaşması'yla başlayan genişleme süreci Nice ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu antlaşmayla farklı bir yapılanmaya gidilmiş ve Avrupa Birliği'nin yeni yüzü şekillenmiştir. 26 Şubat 2001'de imzalanan, Avrupa Topluluklarını ve Avrupa Birliği Antlaşmalarını revize eden “Nice Antlaşması”nın yürürlüğe girmesi ancak 1 Şubat 2003'ü bulmuştur.²¹⁶

Nice Antlaşmasıyla, Avrupa'nın demokratik devletleri arasında kalıcı barışın ve istikrarın sağlanması hedefiyle Birlik daha öncekilerden çok farklı bir genişlemeye kapılarını aralamıştır. Bu anlamda Antlaşmanın ilk hedefi

²¹³ Füsün Türkmen, “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der. Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Yayıncılık, Ekim 2003, s. 149.

²¹⁴ Erçin, **A.g.e.**, s. 29.

²¹⁵ Beril Dedeoğlu, “Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği'nin Yakın Geçmişi”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der. Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s. 61.

²¹⁶ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **A.g.e.**, s. 43.

Birliği bu genişlemeye hazırlamak olmuştur. Nice, AB'ye yeni üyeler katıldıkça, kurumsal sistemin değıştirilmesi için uygulanacak ilkelerin ve yöntemlerin sınırlarını belirlemiştir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar sonucunda Nice Antlaşması, Amsterdam Antlaşması'nın ortaya çıkardığı Konsey'de oy ağırlıkları, salt çoğunluk uygulamasının genişletilmesi ve Komisyon reformu olarak bilinen üç alanı ele alarak belli alanlarda diğer kurucu antlaşmaları yeniden düzenlemiştir.

Avrupa'nın geleceği konusunda ortak bir bilincin sağlanabilmesi için bir tartışma sürecinin açılması yönündeki bildiri Antlaşmanın sonuç metinlerine eklenmiştir. Buna göre, Nice Antlaşması'na ekli 23 numaralı "Birliğin Geleceği Üzerine Deklarasyon" da bu süreç için üç aşama öngörülmüştür: Birinci aşamada oluşturulan açık bir tartışma ortamına her kesimden kişi ve kuruluşun katılması sağlanacaktır. İkinci aşama Aralık 2001'de toplanan Laeken Zirvesinde belirlenecektir. Üçüncü aşamada ise kurucu antlaşmalarda yapılacak değışikliklerin karar bağlanması için 2004'te Hükümetlerarası Konferans toplanacaktır.²¹⁷

Bu çerçevede 2001 yılı Aralık ayında yapılan Laeken Avrupa Konseyi, AB'yi vatandaşların yakınlaştırp demokratik meşrutiyeti güçlendirmeyi ve küreselleşmenin yönetiminde Birliği söz sahibi yapmayı amaçlayan yeni bir kurucu antlaşmayı gündeme getirerek yapısal bir çerçeve belirlemiştir.²¹⁸ Zirvede Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından "AB'nin Geleceğine İlişkin Laeken Bildirisi" kabul edilmiştir. Bildiride AB'ye ilişkin beklentiler şu başlıklar altında toplamıştır:

- (1) Birlikte yetkilerin içeriğinin ve dağılımının daha iyi biçimde düzenlenmesi;
- (2) Kurucu antlaşmaların sadeleştirilmesi;
- (3) Avrupa yapılanması içinde demokrasi, saydamlık ve etkililik yönündeki beklentilere daha iyi cevap verebilmesi;

²¹⁷ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **A.g.e.**, s. 55.

²¹⁸ Engin Selçuk, "Avrupa Anayasası ve Türkiye", **Stratejik Öngörü**, Ed. Atilla Sandıklı, Tasam Yayınları, Sayı: 3, Haziran 2004, s. 179.

(4) Avrupa vatandaşları için bir anayasanın hazırlanması.²¹⁹

Zirvede 2004 öncesi Birliğin geleceğini tartışmak, AB'ye daha fazla demokrasi, şeffaflık ve etkinlik kazandırabilmek adına 25 üyeli yeni AB için bir "Avrupa Anayasası Taslağı" hazırlamak üzere Valery Giscard d'Estaing başkanlığında Avrupa Konvansiyonu (European Convention) adı verilen bir kurultay oluşturulmuştur.²²⁰ Bu bağlamda Avrupa Anayasa Tasarısı'nın yazımından sorumlu kurultay, kuruluşu ve yapısı itibarıyla tamamen kendine özgü sui generis bir niteliğe sahiptir ve kendine özgü yapısıyla kurucu metinlerin yazımına katılan aktörlerin çeşitlenmesine olanak tanır.²²¹

Kurultay 2001 Mart'ında çalışmalara başlamış ve on altı aylık bir süre sonrasında Taslağı 20 Haziran 2003'te Selanik Zirvesi'nde Devlet ve Hükümet Başkanlarına sunmuştur.²²² Ancak Selanik Zirvesinde ve sonraki Brüksel Zirvesi'nde (Aralık 2003) taslak üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. Nihayet Haziran 2004 tarihli Brüksel Avrupa Konseyi'nde üye devletler hükümet başkanlarınca kabul edilmiş ve Avrupa Birliği için simgesel öneme sahip bir kentte, Roma'da 29 Ekim 2004'te imzalanmıştır.²²³ Taslak, var olan antlaşmaları birleştirerek aynı içerikle yeniden yazılan bir metin değildir. Taslak, kurucu antlaşmaların bazı unsurları koruyarak tümüyle yeni ve özgün bir hukuksal çerçeve ortaya koymuştur.²²⁴ Buna göre Anayasa Taslağı'nın birinci bölümünde Birliğin tanımı, amaçları, değerleri, temel haklar ve AB vatandaşlığı, Birliğin kurumları ve yetki alanları, AB'ye giriş ve çıkışın modaliteleri tanımlanmıştır. İkinci bölüm AB'nin "temel haklar şartı"dır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin güvence altına aldığı (Avrupa Konseyi, 1950) hakları içerir.²²⁵ Üçüncü bölümde Birliğin politikaları ve işleyişi düzenlenmiştir. İç pazar, ekonomi ve para politikası, özgürlük adalet ve güvenlik alanı, güçlendirilmiş işbirliği, Birliğin organlarının işleyişi gibi birçok

²¹⁹ Bertil Emrah Oder, **Avrupa Birliği'nde Anayasa ve Anayasalcılık**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Mayıs 2004, s. 229-230.

²²⁰ Pascal Fontaine, **A.g.e.**, s. 12.

²²¹ Engin Selçuk, **A.g.m.**, s. 183.

²²² Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktas, **A.g.e.**, s. 56.

²²³ Engin Selçuk, **A.g.m.**, s. 185.

²²⁴ Bertil Emrah Oder, **A.g.e.**, s. 273.

²²⁵ Jean-Luc Mathieu, **A.g.e.**, s. 25.

alanday detaylı düzenlemelere gidilmiştir. Dördüncü bölümde ise diğ r kurucu antlaşmaların yürürlükten kaldırıldığı belirtilmiştir.²²⁶

Taslak hukuksal bakımdan ‐tavsiye‐ niteliğindedir. Tavsiyelerin değerlendirilmesi ve benimsenmesi, hükümetlerarası konferansa bırakılmıştır.²²⁷ Daha entegre ve daha güçlü bir Avrupa için oluşturulan Anayasa Taslağı, 25 devletin onayına sunulmuştur. Anayasanın yürürlüğe konabilmesi tüm  ye ülkelerin onayına bağlıdır. Bu onama  ye ülkelerin parlamentolarında alınacak bir kararla veya yapılacak bir referandumla gerçekleşecektir. Her ne kadar iddialı ilkeler getirse de Taslak, birçok  ye ülke tarafından kuşkuyla karşılanmış; 29 Mayıs 2005'te Fransa'da seçmenlerin büyük çoğunluğu referanduma sunulan projeye karşı çıkmıştır.²²⁸ Fransızların arkasından 1 Haziran 2005'te Hollandalılar da farklı nedenlerle anayasa projesini reddetmişlerdir.²²⁹

AB Anayasası ile ilgili olarak 12 Ocak 2005'te Brüksel'de önemli bir adım daha atılmış; Avrupa Parlamentosu'nda yapılan oylamada büyük  oğunluk Anayasa lehine oy kullanmıştır. 732 milletvekili AP Genel Kurulunda yapılan oylamada parlamenterlerin 500'  anayasaya kabul oyu verirken, 137 milletvekili hayır oyu kullanmıştır. 40 parlamenter ise yapılan oylamada çekimser kalmıştır.²³⁰ 16–17 Haziran 2005 tarihli Avrupa Konseyi'nde ise, Anayasa Antlaşmasının yürürlüğü için  ng r len 1 Kasım 2006 tarihinin imkân d hilinde olmaktan çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.²³¹

Görüldüğü gibi Avrupa, geleceği ile ilgili ortak kararı almakta büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Genişleme politikasında ortak karar alınması her zaman çok sıkıntılı bir sürece sahne olmuştur ve bu süreçte yaşanan konuyla ilgili müzakereler uzun yıllar almıştır. Bu nedenle Birliğin genişlemesi,

²²⁶ Enver Bozkurt, Mehmet  zcan, Arif Köktaş, **A.g.e.**, s. 57.

²²⁷ Bertil Emrah Oder, **A.g.e.**, s. 235.

²²⁸ M. Serdar Palabıyık, Ali Yıldız, **A.g.e.**, s. 36.

²²⁹ Jean-Luc Mathieu, **A.g.e.**, s. 35.

²³⁰ Mehmet  zcan, ‐AB Anayasası Parlamento'dan Onay Aldı‐, 13Ocak2005, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=47>, 27 Mart 2007.

²³¹ Enver Bozkurt, Mehmet  zcan, Arif Köktaş, **A.g.e.** s. 53.

özellikle Balkanlar olarak Avrupa'dan kısmen ayırdığı Bulgaristan ve Romanya için daha uzun bir sürece yayılmış ve bu ülkelerin katılımı gecikmiştir.

4. 27 ÜYELİ AB İÇERİSİNDE BULGARİSTAN'IN KONUMU

Bulgaristan Birliğe son genişleme dalgası ile dahil olmasının ardından Birliğin kıtasal bütünlüğünü sağlamak açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bulgaristan'ın katılımı öncesinde özellikle Yunanistan Avrupa kıtası ile karasal bağlantıda ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Yunanistan bu açıdan Bulgaristan'ın katılımı için destek vermiştir.

Demografik açıdan bakıldığında 2008 yılı verilerine göre Bulgaristan nüfusu Birlik toplam nüfusunun %1.536 'lık bir kısmını oluşturmaktadır. Bu oranla Bulgaristan Birlik içinde ortalama bir nüfus yoğunluğu oluşturmaktadır. Birliğin nüfus olarak en büyük ülkeleri % 16,525 ile Almanya, %12,805 ile Fransa ve %11,994 ile İtalya'dır. Bulgaristan'ın nüfus yoğunluğu açısından 14. sırayı aldığı listede en az nüfusa sahip ülkeler Slovenya, Kıbrıs, Malta, Luksemburg, Litvanya ve Letonya'dır.²³²

Bulgaristan nüfusuna bağlı olarak Nice anlaşmasına göre on oy hakkına sahiptir. 345 oy içinde Bulgaristan'ın etkisi %2.89 oranında olmaktadır.

Bulgaristan Avrupa Birliği'nde hızla yükselen yaş ortalaması bakımından da önemli bir yere sahiptir. Bulgar nüfusunun %26,7 si 0 – 25 yaş gurubundan oluşmaktadır. 80 yaş üstü yaşlı nüfus oranı ise Birlik genelinde %5 civarında iken Bulgaristan'da bu oran %3,5'dir.²³³ Genç işgücü konusunda sıkıntılar yaşayan Birlik için Bulgaristan bu açıdan önem kazanmıştır.

Eğitim alanında Bulgaristan'ın birlik içindeki konumu pek parlak gözükmemektedir. Bulgaristan'da 2005 yılı verilerine göre eğitime ayrılan pay

²³²http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_TB_population&root=REF_TB_population/t_popula/t_pop/t_demo_gen/tps00005

²³³http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_TB_population&root=REF_TB_population/t_popula/t_pop/t_demo_pop/tps00010

2.756 milyon Euro olmuştur. Romanya için bu rakam 5.977 milyon Euro iken Polonya’da bu rakam 23.948 milyon Euro’ya ulaşmaktadır.²³⁴ Bu açıdan Bulgaristan Avrupa’ya uzun bir süre daha kalifiye işgücü sağlamaktan uzak görünmektedir. Avrupa Birliği açısından önem taşıyan kız öğrenci oranı ise Bulgaristan’da bir hayli yüksektir. Bulgaristan’da eğitim gören öğrencilerin %53.55’ini kız öğrenciler oluşturmaktadır. Bu rakam Almanya’da %49 Yunanistan’da ise %51’dir.²³⁵ Bu oran Avrupa Birliği açısından temel hak ve özgürlüklerin ülkede oturmuş olmasının önemli bir göstergesidir.

Ekonomik açıdan Bulgaristan’ın konumuna bakıldığında Avrupa Birliği içinde zayıf bir tablo çizdiği görülmektedir. 27 ülkenin GSYİH’sı ortalaması ile elde edilen tabloda Bulgaristan’ın GSYİH’ı %38 çıkmıştır. Yani Avrupa Birliğinde bir ülkenin ortalama GSYİH’sı 100 iken Bulgaristan’da bu rakam 38’dir.²³⁶

GDP per capita in PPS

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU (27 countries)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0 ^(f)
EU (25 countries)	104.9	105.0	105.0	105.0	104.8	104.6	104.4	104.2	104.1	103.9	103.8	103.7 ^(f)
EU (15 countries)	115.5	115.4	115.3	115.2	114.8	114.2	113.7	113.1	112.7	112.1	111.6	110.9 ^(f)
Euro area	115.9	116.0	115.8	115.3	113.8	112.9	112.0	110.9	110.9	110.5	110.0	:
Euro area (15 countries)	:	:	:	:	:	:	:	110.6	110.7	110.2	109.9	:
Euro area (13 countries)	114.4	114.5	114.4	113.9	113.5	112.7	111.8	110.7	110.8	110.3	110.0	109.2 ^(f)
Euro area (12 countries)	114.7	114.7	114.6	114.2	113.8	112.9	112.0	110.8	110.9	110.5	110.2	109.3 ^(f)
Belgium	125.9	123.1	123.2	126.3	123.8	125.4	123.3	121.0 ^(b)	121.0	120.2	119.5	117.4 ^(f)

²³⁴http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_TB_education_training&root=REF_TB_education_training/t_edtr/t_educ_finance/tps00158

²³⁵http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_TB_education_training&root=REF_TB_education_training/t_edtr/t_educ_indic/tps00063

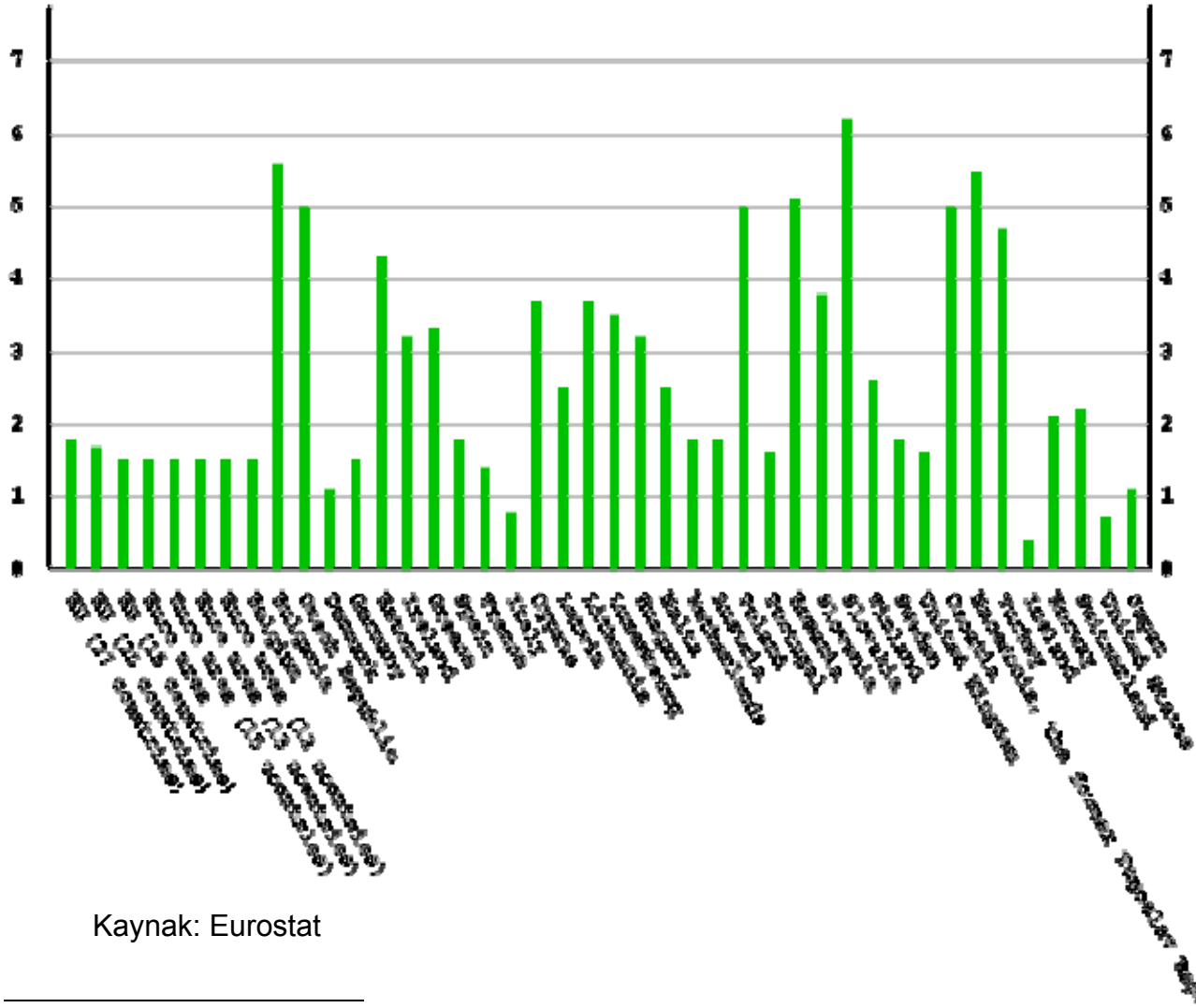
²³⁶http://epp.eurostat.ec.europa.eu/QueenPortletized/display.do?screen=graphicref&output=PNG&language=en&product=REF_TB_national_accounts&root=REF_TB_national_accounts/t_na/t_nama/t_nama_gdp/tsieb010

Bulgaria	26.5 ^(e)	27.0 ^(e)	27.0	27.9	29.3	31.1	32.6	33.8	35.3	36.7	38.1	39.3 ^(f)
Czech Republic	73.1 ^(e)	70.6 ^(e)	69.7	68.6	70.4	70.6	73.6	75.3	76.4	78.1	81.3	82.2 ^(f)
Denmark	133.5	132.3	131.2	132.0	128.2	128.8	124.5	126.0	126.5	125.6	122.8	119.8 ^(f)
Germany	124.6	122.7	122.5	118.8	117.0	115.5	116.9	116.6	114.9	113.9	113.1	111.7 ^(f)
Estonia	41.9 ^(e)	42.4 ^(e)	42.4	44.7	46.2	50.0	54.5	57.4	62.2	67.6	70.8	70.5 ^(f)
Ireland	115.0	121.4	126.4	131.3	133.0	138.3	140.9	142.3	144.1	147.4	149.7	146.3 ^(f)
Greece	84.8	83.5	83.0	84.3	86.8	90.4	92.3	94.2	95.6	96.8	97.3	97.2 ^(f)
Spain	93.5	95.6	96.6	97.6	98.4	100.8	101.3	101.2	102.9	105.0	106.9	104.4 ^(f)
France	114.9	115.3	115.0	115.7	116.0	116.3	112.1	110.3 ^(b)	112.3	111.7	111.2	108.8 ^(f)
Italy	119.4	120.0	117.9	117.2	118.2	112.2	111.0	106.9	105.0	103.2	101.4	98.5 ^(f)
Cyprus	86.1 ^(e)	86.9 ^(e)	87.6	89.0	91.2	89.5	89.2	90.5	92.5	92.0	93.4	92.0 ^(f)
Latvia	34.7 ^(e)	35.7 ^(e)	36.1	36.8	38.8	41.3	43.4	45.8	49.8	53.6	58.0	58.6 ^(f)
Lithuania	38.2 ^(e)	40.2 ^(e)	38.9	39.4	41.6	44.2	49.1	50.5	53.1	56.1	60.3	62.3 ^(f)
Luxembourg	215.2	218.0	238.0	244.4	234.8	240.9	248.4	254.0	265.7	279.4	277.5	276.0 ^(f)
Hungary	51.6 ^(e)	52.8 ^(e)	53.6	56.2	59.0	61.5	63.4	63.2	64.0	64.8	63.5	62.8 ^(f)
Malta	80.7 ^(e)	80.7	81.2	83.9	78.1	79.7	78.6	77.4	77.9	77.2	77.3	76.4 ^(f)
Netherlands	127.4	128.9	131.2	134.6	134.1	133.7	129.7	129.5	132.1	131.7	132.6	131.6 ^(f)
Austria	131.7	131.9	131.6	131.7	125.4	126.5	127.2	127.0	128.2	127.0	127.3 ^(f)	125.6 ^(f)
Poland	46.9 ^(e)	47.9 ^(e)	48.7	48.4	47.7	48.4	49.0	50.8	51.2	52.3	53.8	54.9 ^(f)
Portugal	76.3	76.8	78.5	78.2	77.5	77.2	76.9	74.8	75.4	74.5	74.8	73.4 ^(f)
Romania	:	:	26.0	25.9	27.6	29.4	31.4	34.1	35.4	38.8	40.6 ^(f)	41.9 ^(f)
Slovenia	76.9 ^(e)	77.8 ^(e)	79.7	80.0	79.9	82.5	83.7	86.6	88.2	89.3	91.2	91.8 ^(f)
Slovakia	51.5 ^(e)	52.2 ^(e)	50.7	50.3	52.5	54.3	55.6	57.2	60.5	63.6	68.6	71.0 ^(f)
Finland	111.0	114.7	115.4	117.6	116.1	115.5	113.3	116.6	115.0	116.8	116.8	115.9 ^(f)
Sweden	123.8	122.8	125.7	127.1	121.8	121.4	123.0	125.0	123.6	124.4	126.1	124.6 ^(f)
United Kingdom	118.5	117.9	118.1	119.4	120.1	121.0	122.1	123.8	120.9	119.4	117.5	115.3 ^(f)
Croatia	44.4 ^(e)	44.4 ^(e)	42.8 ^(e)	42.6 ^(e)	43.8 ^(e)	45.8 ^(e)	47.8 ^(e)	49.3	50.4	52.1	55.9	56.6 ^(f)
Macedonia, the former Yugoslav Republic of	26.7	26.7	26.9	27.0	25.2	25.1	25.7	26.7	27.8	28.3	29.4 ^(f)	29.8 ^(f)
Turkey	32.2 ^(e)	42.7 ^(e)	39.2	40.0	35.6	34.4	34.0	37.4	39.1	41.1 ^(f)	42.3 ^(f)	42.2 ^(f)

Iceland	137.9	140.8	139.5	132.1	132.6	130.2	125.9	131.4	134.8	130.4	128.9	125.1 ^(f)
Norway	147.8	138.7	145.2	165.4	161.6	155.1	156.7	164.8	179.6	186.2	184.1	181.3 ^(f)
Switzerland	151.2	150.0	147.2	145.7	141.4	141.5	137.8	136.3	135.3	136.7	140.0	137.8 ^(f)
United States	160.7	160.2	161.6	159.3	154.5	152.1	154.0	155.0	158.1	157.1	155.1	149.7 ^(f)
Japan	128.2	121.2	118.1	117.2	113.9	112.3	112.4	113.2	114.3	114.2	113.8	111.2 ^(f)

Kaynak: Eurostat

Bulgaristan'ın yıllara göre 1999-2009 yılları arasında GSYİH'nın önceki yıllara göre artışı ise %5 ile %6 arasında olmuştur. Bu büyüme oranı Birlik içinde en yüksek dört ülkeden birini teşkil etmektedir²³⁷.

²³⁷<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/mapToolClosed.do?tab=map&init=1&plugin=0&language=en&pcode=tsieb020&toolbox=legend>

Bulgaristan'ın bu büyüme oranı üyeliğin ardından kısmi bir düşüş göstermiştir. Bunun nedeni Birliğe dahil olmasının ardından ekonomik yardımlara olan bağımlılığının azalması ve alınan ekonomik önlemlerdir.

Bulgaristan'ın ithalat ve ihracatına bakıldığında ise 20.405 milyon Euro İthalatına karşı 30.351 milyon Euro ithalat yaparak 10.000 milyon Euro dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. ²³⁸

External trade, by declaring country, total product

	Trade balance in 1 000 million ECU/EURO											
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU (27 countries)	:	:	:	-60.21	-142.96	-94.44	-45.07	-66.01	-74.61	-126.65	-192.47	-186.10
EU (25 countries)	:	:	:	-57.19	-138.20	-87.96	-38.92	-57.87	-63.10	-111.92	-172.02	-157.81
EU (15 countries)	45.28	48.56	22.89	-19.63	-91.39	-42.64	8.14	-13.10	-25.85	-74.10	-117.87	-102.00
Euro area (13 countries)	:	:	:	30.85	-23.25	45.72	97.88	68.39	70.40	14.75	-8.59	28.20
Euro area (12 countries)	64.30	73.49	68.70	32.78	-21.21	47.39	99.01	69.57	71.50	16.13	-7.00	30.29
Belgium	7.42	11.11	11.52	13.46	11.76	13.05	18.84	18.27	17.08	12.62	11.91	13.62
Bulgaria	:	:	:	-1.41	-1.83	-2.41	-2.35	-2.94	-3.63	-3.27	-3.68	-8.40
Czech Republic	:	:	:	-1.79	-3.12	-3.32	-2.29	-2.68	-0.79	1.28	1.38	3.34
Denmark	4.82	3.85	1.91	4.26	6.21	7.13	7.59	8.03	7.17	7.67	5.62	2.58
Germany	51.63	59.22	64.47	65.20	59.13	95.50	132.77	129.90	156.08	155.81	160.42	195.43
Estonia	:	:	:	-0.96	-1.17	-1.10	-1.44	-1.74	-1.93	-2.03	-2.98	-3.30
Ireland	11.04	13.76	18.86	22.96	28.55	36.04	37.93	34.36	34.55	33.03	28.36	28.00
Greece	-13.02	-13.75	-17.33	-18.26	-23.53	-23.07	-22.37	-27.82	-30.11	-29.62	-34.12	-38.40
Spain	-11.01	-13.15	-22.02	-29.00	-44.27	-42.42	-41.69	-46.37	-60.86	-77.28	-91.57	-95.99
France	8.62	15.09	11.47	9.17	-12.27	-5.84	2.60	-6.01	-15.14	-32.71	-36.68	-45.12
Italy	34.68	26.70	24.38	14.01	1.91	9.23	7.84	1.60	-1.22	-9.37	-20.45	-9.45
Cyprus	:	:	:	-2.41	-2.95	-3.26	-3.45	-3.16	-3.66	-3.90	-4.46	-5.27
Latvia	:	:	:	-1.15	-1.44	-1.68	-1.86	-2.07	-2.48	-2.84	-4.29	-5.12
Lithuania	:	:	:	-1.76	-1.83	-1.99	-2.42	-2.37	-2.48	-3.01	-4.17	-5.30
Luxembourg	:	:	:	-2.83	-3.14	-2.87	-2.58	-2.54	-3.05	-2.49	-2.92	-3.65

Hungary	:	:	:	-2.80	-4.31	-3.55	-3.42	-4.17	-4.00	-2.91	-2.39	-0.12
Malta	:	:	:	-0.81	-1.04	-0.79	-0.65	-0.86	-0.95	-1.06	-1.04	-1.05
Netherlands	14.24	15.08	16.36	11.65	16.09	24.81	26.22	27.68	30.35	34.20	37.27	42.46
Austria	-8.10	-5.25	-4.83	-4.94	-5.07	-4.33	0.40	-2.11	-1.23	-1.72	-0.37	0.43
Poland	:	:	:	-17.38	-18.71	-15.84	-14.98	-12.83	-11.78	-9.81	-12.91	-18.65
Portugal	-8.34	-9.79	-12.17	-14.48	-16.88	-17.18	-15.07	-13.65	-15.40	-18.51	-18.59	-19.47
Romania	:	:	:	-1.78	-2.96	-4.66	-4.21	-5.59	-7.35	-10.31	-14.90	-21.58
Slovenia	:	:	:	-1.45	-1.49	-1.00	-0.61	-0.95	-1.12	-0.88	-0.73	-1.06
Slovakia	:	:	:	-1.04	-1.00	-2.42	-2.28	-0.61	-1.68	-2.70	-2.37	-1.49
Finland	7.64	8.69	9.63	9.50	12.62	11.83	11.56	9.42	8.10	5.65	6.24	6.06
Sweden	14.16	15.13	14.60	15.30	15.43	13.90	15.38	16.41	18.36	15.14	16.12	12.95
United Kingdom	-22.69	-23.91	-42.17	-49.48	-63.18	-79.35	-88.71	-82.90	-98.99	-103.85	-121.67	-134.57
Iceland	-0.12	-0.15	-0.48	-0.48	-0.74	-0.29	-0.04	-0.39	-0.67	-1.54	-2.03	-1.40
Norway	11.52	10.84	3.46	10.51	26.39	28.52	27.36	25.25	27.15	38.86	45.82	40.79
Switzerland	0.96	0.24	-1.11	0.41	-2.16	-2.18	4.32	3.68	5.58	3.52	4.85	7.94
United States	-153.45	-185.61	-235.41	-343.82	-517.26	-501.40	-538.35	-514.04	-568.67	-665.53	-702.43	:
Japan	48.64	72.49	95.89	100.97	107.82	60.36	83.66	78.27	88.84	63.56	53.89	:
Canada	24.93	16.78	11.80	21.79	40.08	44.03	31.88	28.16	34.86	37.01	30.37	:
China (excl. Hong Kong)	9.62	35.64	38.87	27.43	26.10	25.17	32.18	22.51	25.80	81.99	141.35	:

Kaynak: Eurostat

Bu rakam 6.000.000 milyon Euro'luk AB dış ticaret hacmi içinde oldukça düşük bir rakam ortaya koymaktadır.

Çalışan iş gücü AB için çok önemli bir gösterge oluşturmaktadır. İşsizliğin yüksek olması Avrupa için ciddi bir göç tehdidi oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'nin yirmi yedi üyesinin çalışan işgücü 100 olarak kabul edildiğinde Bulgaristan'ın çalışan nüfus oranı 36,2 olarak hesaplanmıştır. Bu oran Birlik içinde en düşük orandır. Ancak Bulgaristan'ın on yıl içinde bu oranı hızla arttırdığı göz önüne alındığında bu alanda olumlu bir çizgide olduğu söylenebilir. Yinede bu oranın Romanya'da 42, Polonya'da 66,

Almanya'da 103 ve Belçika'da 127 olduğu göz önüne alındığında Bulgaristan'ın geri kaldığı açıktır.²³⁹

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU (27 countries)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0 ^(f)
EU (25 countries)	104.8	104.8	104.8	104.8	104.6	104.5	104.4	104.2	104.0	103.8	103.8	103.7 ^(f)
EU (15 countries)	114.7	114.5	113.7	113.1	112.5	111.8	111.4	110.9	110.7	110.4	110.2	109.7 ^(f)
Euro area	117.4	117.2	116.1	114.8	113.2	112.3	111.6	110.6	110.8	110.5	110.3	:
Euro area (15 countries)	:	:	:	:	:	:	:	110.3	110.6	110.2	110.2	:
Euro area (13 countries)	116.2	115.9	114.9	113.8	113.0	112.1	111.4	110.4	110.6	110.3	110.3	109.5 ^(f)
Euro area (12 countries)	116.5	116.2	115.2	114.0	113.2	112.3	111.6	110.6	110.8	110.5	110.4	109.6 ^(f)
Belgium	137.5	134.5	134.3	137.1	134.0	136.6	134.8	132.2 ^(b)	131.9	131.7	131.4	129.1 ^(f)
Bulgaria	29.2 ^(e)	30.0 ^(e)	30.7	30.4	31.4	33.1	33.5	33.8	34.3	34.8	35.7	36.2 ^(f)
Czech Republic	60.5 ^(e)	60.1 ^(e)	61.9	61.9	63.4	63.1	66.7	68.1	68.9	70.4	72.8	73.5 ^(f)
Denmark	109.9	109.2	108.7	110.7	107.7	108.6	106.4	108.8	109.2	108.4	106.1	104.5 ^(f)
Germany	114.1	112.5	111.9	108.2	107.0	106.5	108.8	108.3	107.4	106.9	105.7	103.9 ^(f)
Estonia	38.7 ^(e)	40.0 ^(e)	41.9	45.3	46.5	49.3	53.0	55.3	59.0	61.7	64.7	65.4 ^(f)
Ireland	125.3	125.2	125.0	127.5	128.2	133.4	135.5	135.2	134.4	136.7	139.3	137.9 ^(f)
Greece	93.2 ^(e)	90.9 ^(e)	91.2 ^(e)	93.8	97.4	99.7	101.1	101.4	102.8	103.6	104.7	104.3 ^(f)
Spain	108.3	107.8	105.6	103.8	103.3	105.0	104.0	102.2	102.0	102.9	105.1	103.1 ^(f)
France	125.7	126.4	125.3	125.2	125.2	125.7	121.8	120.8 ^(b)	123.6	124.0	124.3	122.3 ^(f)
Italy	128.8	130.1	127.5	126.2	125.7	117.8	115.7	112.3	111.1	108.9	108.0	105.4 ^(f)
Cyprus	80.7 ^(e)	82.3 ^(e)	83.1	85.1	86.8	84.6	82.7	82.9	84.2	85.0	86.1	85.8 ^(f)
Latvia	35.5 ^(e)	36.8 ^(e)	38.0	40.1	41.4	43.1	44.3	46.0	49.2	50.9	53.6	54.5 ^(f)
Lithuania	38.0 ^(e)	40.6 ^(e)	40.2	42.7	46.9	48.0	52.0	53.3	54.6	57.1	60.7	62.7 ^(f)
Luxembourg	166.3	165.5	176.1	176.2	162.6	163.5	167.6	170.3	176.8	184.4	180.6	175.3 ^(f)
Hungary	61.5 ^(e)	62.6 ^(e)	61.9	64.7	68.1	70.8	71.8	72.1	73.2	74.5	74.0	74.3 ^(f)
Malta	:	:	:	96.9	90.0	92.1	90.4	90.4	90.7	90.6	90.1	89.0 ^(f)
Netherlands	110.2	110.9	111.8	114.5	113.4	113.4	111.0	112.4	115.0	114.1	113.9	112.5 ^(f)
Austria	120.6	121.6	120.7	121.5	116.3	118.0	118.8	119.0	119.9	119.8	119.9	118.4 ^(f)

Poland	46.7 ^(e)	47.7 ^(e)	49.4	51.0	52.3	54.1	62.6	65.0	65.3	66.2	67.4	67.4 ^(f)
Portugal	68.1	67.8	69.3	69.0	68.0	68.0	68.5	67.2	68.6	68.5	70.0	68.8 ^(f)
Romania	:	:	:	:	:	29.2	31.2	34.4	36.3	40.0	41.8 ^(f)	42.9 ^(f)
Slovenia	72.3 ^(e)	74.2 ^(e)	75.7	76.3	76.5	78.0	79.4	82.1	84.3	85.5	86.4	86.9 ^(f)
Slovakia	54.4 ^(e)	56.3 ^(e)	56.6	58.1	60.6	62.6	63.5	65.6	68.8	71.7	76.8	79.0 ^(f)
Finland	110.9	114.2	113.5	114.9	112.8	111.6	109.6	112.8	110.7	112.3	111.9	110.8 ^(f)
Sweden	113.2	112.0	113.4	113.7	107.7	107.8	110.2	113.5	112.9	113.8	115.3	114.0 ^(f)
United Kingdom	108.9	109.1	109.1	110.9	111.9	112.3	112.8	113.8	111.3	111.0	110.3	109.3 ^(f)
Croatia	52.2 ^(e)	54.4 ^(e)	54.7 ^(e)	53.1 ^(e)	57.9 ^(e)	58.1 ^(e)	60.1 ^(e)	60.9	62.0 ^(f)	64.2 ^(f)	68.4 ^(f)	68.9 ^(f)
Macedonia, the former Yugoslav Republic of	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Turkey	40.0 ^(e)	53.2 ^(e)	48.9	53.2 ^(f)	49.1 ^(f)	49.0 ^(f)	49.7 ^(f)	53.9 ^(f)	56.1 ^(f)	59.7 ^(f)	62.4 ^(f)	62.6 ^(f)
Iceland	:	110.5	107.8	102.9	103.8	104.4	101.5	107.8	108.8	104.3 ^(f)	102.3 ^(f)	99.9 ^(f)
Norway	122.3	114.0	120.1	138.8	136.8	131.7	135.2	142.6	155.3	158.9	154.7	152.7 ^(f)
Switzerland	113.1	112.4	110.8	110.7	107.1	107.5	105.7	105.2	105.2	105.8	108.9 ^(f)	107.3 ^(f)
United States	139.0	140.2	142.2	140.2	138.3	138.0	139.8	140.8	143.2	142.8	142.7 ^(f)	140.2 ^(f)
Japan	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Kaynak: Eurostat

Çevre ve enerji alanında Bulgaristan'ın enerji ihtiyacının %11'ini yenilenebilir kaynaklardan elde ettiği gözlenmektedir. Bu alanda Birlik ortalaması ise %21'dir. Kısmen ortalamanın altında olan bu rakam yinede Bulgaristan için çok hızlı bir gelişmenin ürünüdür. Nitekim Bulgaristan on yıl içinde yenilenebilir kaynakların kullanımını iki kat artırmıştır. Bilindiği gibi Bulgaristan daha önce elektrik ihtiyacının büyük bölümünü nükleer santrallerden sağlamaktaydı. AB'ye üyelik sırasında, birliğin istekleri doğrultusunda santralin reaktörleri kademeli olarak iptal edilmiş ve AB'den alınan yardımlarla nükleer enerjiden yenilenebilir enerjiye geçiş yapılmıştır.²⁴⁰

²⁴⁰http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=REF_TB_environment&depth=2

Ülkenin gelişimi açısından önem taşıyabilecek bir diğer unsur ise imar alanlarıdır. Bu alanda son on yılda imara açılan alanlar Bulgaristan'da komşularına oranla fazla olsa da birlik ortalamasının altındadır.²⁴¹

Veriler göz önüne alındığında görülmektedir ki; Bulgaristan Avrupa Birliği ortalamalarının altında olmasına karşın AB'den aldığı kaynakları iyi kullanmış ve önemli gelişme göstermiştir. Bu anlamda AB üyesi olması sürpriz değildir. Elde edilen başarı sistem dönüşümü yaşayan bir ülkenin 16 yıllık mücadelesinin sonucudur.

²⁴¹http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_TB_research_development&root=REF_TB_research_development/t_research/tsc00003

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Berlin duvarının yıkılması ve komünist bloğun çözülmeye başlaması ile birlikte Avrupa Birliği dış politikasının en önemli hedeflerinden biri Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine doğru genişlemek olmuştur. Bulgaristan gibi Komünist rejimden sonra demokratik rejime geçmeye çalışan ülkeler de siyasi ve ekonomik olarak Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerini geliştirmişlerdir. AB Genişleme Stratejisini belirlerken 1993 yılında Kopenhag Zirvesinde kriterler belirlemiştir. Bulgaristan 12 Aralık 1995’de üyelik başvurusunda bulunmuştur. Üyelik için gereken reformları ve Kopenhag Kriterlerini yerine getirmek için uygulamalara başlamıştır. Bu tarihten sonra Bulgaristan müzakerelere başlama tarihi elde etmeye çalışmıştır. Aynı dönemde başvuran diğer MDAÜler arasında ikinci gruba kalmıştır ve Aralık 1999’da Helsinki’de 2000 yılı için müzakerelere başlama tarihine ulaşmıştır.

Müzakereler süresince Bulgaristan’da pek çok reform yapılmıştır. Süreç sonunda Bulgaristan demokratikleşme evresini tamamlamış, işleyen Pazar ekonomisine sahip, Azınlık haklarına önem veren bir hukuk devletine dönüşmüştür. Bulgaristan’ın 1 Ocak 2007’de üyelik hakkını elde etmesi, AB içinde Avrupa Bütünleşmesi açısından önem kazanan bir üyelik olmuştur. Üyelikten sonraki ilk yıl geçiş yılı olmuştur. Bir anlamda Bulgaristan son bir teste tabi tutulmuştur. Netice itibarıyla Bulgaristan AB’nin tüm haklarını elde etmiştir.

Bulgaristan’ın üyeliğinin kesinleşmesi ile birlikte Avrupa Kıtası için süren elli yıllık bölünmüşlük sona ermiştir. AB açısından Bulgaristan ve diğer MDA ülkelerinin müzakerelere başlamak için kriterleri ve koşulları tam olarak sağlamadan müzakerelere başlayıp üyelik yolunun açılması akıllara şu soruyu getirmektedir; AB Sovyet sonrası oluşan ortamda kendi amaçları doğrultusunda MDA ülkelerine ayrıcalık mı tanımıştır? Bu sorunun yanıtı bazı açılardan “evet” bazı açılardan “hayır”dır. Kopenhag Kriterlerinden Siyasi Kriterler tam olarak sağlanmadan Bulgaristan müzakerelere başlamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Siyasi Kriterler müzakerelere başlamak için ön

koşuldur. Fakat ön koşul yerine getirilmeden ve uygulamada bazı problemlere rağmen 2000 yılında görüşme süreci başlamıştır. Eksikliklerin daha sonra giderilebileceği değerlendirilmiştir. Bunda da amaç nihai hedef olan kıtasal bütünlüğü sağlama isteği olarak görülmektedir. Ayrıca Eski Doğu Bloku üyesi olan Bulgaristan ve diğer MDA ülkelerinin oluşan boşluk ortamında tekrar Sovyet etkisine girme ihtimali de göz ardı edilmemiştir ve bu ülkelerin AB hedefi doğrultusunda gereken yardımları almaları sağlanmıştır.

Sorunun “hayır” kısmını düşünecek olursak AB, müzakereler başladıktan sonra gerek Bulgaristan’ı gerek diğer ülkeleri ilerleme raporları ile ciddi derecede eleştirmiştir. İlerlemelerini sağlamaları için ve aksaklıkların giderilmesi için yüklü mali yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca en önemlisi müktesebata uyum konusunda gereken düzenlemeler yapılmadığı takdirde AB üyesi olma yolunun kapanacağı konusunda ciddi uyarılarda bulunmuştur. Bu da göstermektedir ki AB, kıtasal bütünlük hedefini düşünürken Birliğin yapısının da bozulmasına izin vermeyecektir.

Bulgaristan açısından ilerleme ve büyüme sürecindeki problemler, Avrupa Komisyonu’nun gelişme raporundaki değerlendirmelerinden farklı değildir. Sürece farklı açı ile bakıldığında ve Kopenhag kriterlerinde belirtilen dört ana konu seçildiğinde, Bulgaristan’ın ikinci gruptaki ülkelerle karşılaştırılabilir en zayıf yönü ekonomik alan açısidir. Düzenlemeler de temel olarak ekonomik ölçütler tarafından belirlenmiştir. Bu nedenle özellikle ekonomik ölçütlerin ele alındığı bir durumda Bulgaristan’ın AB üyeliğinin Orta ve Doğu Avrupa’da istikrarı garanti edip edemeyeceği bir sorun teşkil etmektedir.

Bulgaristan AB’ye katılma umudu nedeniyle müzakerelerin başladığı 15 Mart 2000 tarihinden bu yana dönüşüm konusunda büyük ilerleme kaydetmiştir. Bunun yanında Kopenhag ölçütlerine uyumluluk konusunda iyi gelişme kaydetmişler ve Komisyonun raporlarında da bu önemli gelişmeler

yer almıştır. Azınlık hakları konusunda özellikle daha çok Roman azınlıklar ile ilgili problem yaşanmıştır. Komisyon raporlarında bu durum sıklıkla dile getirilmiş ve Bulgaristan hükümetleri konu üzerinde çeşitli çalışma programları yürütmüşlerdir. Azınlıkların :Haklarının Korunması Kanunu yürürlüğe girmiştir.Nüfusun yaklaşık %10 luk bir kesimini oluşturan Türk azınlık diğer etnik ırklara göre daha avantajlı konumdadır.Türk azınlığının HÖH partisi aracılığı ile aktif siyasette ve iktidarda temsil ediliyor olması pek çok hakkı elde etmelerini kolaylaştırmıştır. Ülke içerisinde azınlıkların bu derece haklar elde etmeleri ile toplumunun bir kısmında aşırı milliyetçilik yanlıları artmış, bundan yararlanabilecek yeni siyasal oluşum Ataka'nın zemini hazırlanmıştır. Ülkenin siyasi hayatında Ataka'nın popülarist söylemler ile destek bulması ve son seçimlerde %21 gibi bir oy alması ciddi bir gelişmedir. Bulgaristan'ın üyeliğine bağlı olarak AB'nin demokrasi, insan hakları ve azınlık hakları kriterleri ile Ataka'nın AB karşıtı söylemleri birbirine uymamaktadır. Üyelik ile beraber Ataka konusu AB için de tehlike arz etmektedir. AB üyeliğinin sorunsuz şekilde devamı için Ataka söylemlerinin daha fazla zemin bulmaması ve demokratik değerlerin daha da geliştirilmesi gerekmektedir.

Üyelik sürecinde Azınlık Hakları, Siyasi ve Ekonomik dönüşüm, İnsan Hakları, Ataka, Kozloduy Nükleer Enerji Santralleri, Yolsuzluk, Rüşvet, İdari ve Hukuki Reform vs. gibi pek çok engel atlatılmıştır. Bulgaristan, üyelik için umutsuzca çabalayan aday ülkelerden biriyken kamu desteğinin de etkisiyle Hükümetin hedeflediği üyelik tarihi 2006-2007 dönemi başarılmıştır. Bulgaristan'ın hiçbir komşusu ülkenin üyelik sürecinde yanında yer almamıştır Bulgaristan'ın tek AB üyesi komşusu Yunanistan, kıtasal bütünlük için verdiği destek dışında bu süreçte fazla bir rol üstlenmeyip daha çok Kıbrıs üzerine odaklanmıştır. Ülke bütün adaylar arasında yalnız kalmıştır, bu da üyelik sürecini yavaşlatmıştır. Ayrıca AB Bulgaristan'ın dahil olduğu toprakları kısmen Avrupa 'dan ayırmıştır ve müzakere sürecini yavaş işletmiştir. En nihayetinde 2004 Mayıs ayında Bulgaristan katılım için gereken bütün şartları yerine getirmiş ve Romanya ile beraber katılacağı 1 Ocak 2007 tarihini beklemeye başlamıştır. Ancak 2006 Mayıs ayında yayınlanan

Komisyon raporunda belirtilen yolsuzluk ve suç olayları nedeniyle ülkede karamsar bir hava esmiştir. Bulgaristan üyelik tarihinin ertelenebilme ihtimali ile ümitsizliğe kapılmıştır. Korkulan olmamış ve Bulgaristan 1 Ocak 2007 itibari ile Avrupa Birliği üyesi olmuştur. Eğer üye olmasa idi; Bulgaristan'ı üyelik sırasında belirsiz olarak tutmak, ülkede Avrupa üyeliğine katılım konusunda desteği azalabilecekti.

Bulgaristan'ın AB üyeliği bölgedeki diğer ülkeler için olumlu bir örnek olabilirse, Bulgaristan'ın jeopolitik konumu bakımından dezavantajı AB tarafından bir avantaja çevrilebilir. Bulgaristan Balkanlarda istikrarda önemli bir faktördür ve her ne kadar ülke içerisinde Ataka gibi bir oluşum var olsa da azınlıklar konusunda gösterilen ilerlemeler sayesinde milliyetçiliğin etkisindeki Güneybatı Balkan ülkeleri için olumlu bir örnektir. Avrupa Birliği'nin de Balkanlarda istikrarı sağlama hedefi, Bulgaristan'ı 2007 yılında üye yapması sebebiyle artık gerçekleştirilebilecektir.

Diğer yandan Bulgaristan'ın AB üyeliği Türkiye açısından da AB ile sınır komşusu olma durumunun sağlamlaşması açısından olumlu olarak nitelendirilebilir. Türkiye ve Bulgaristan tarihi ve kültürel bağları olan iki komşu ülkedir. Bulgaristan'da yaşayan Türk kökenli Bulgar vatandaşları iki ülke arasındaki dostluk bağlarını pekiştiren ilave bir unsur teşkil etmektedir. Bulgaristan'ın demokrasiye geçmesinden bu yana Türkiye, Bulgaristan'ın daha demokratik ve açık toplum olma sürecine destek vermiştir. 2004 yılında NATO'ya giren, 1 Ocak 2007'de Avrupa Birliği'ne tam üye olarak katılmış olan Bulgaristan, bugün bölgede barış ve istikrara katkıda bulunan önemli bir komşu ülkedir. Türkiye ile ikili ilişkilerde son yıllarda süratle katlanarak artan karşılıklı ticaret hacmi bulunmaktadır. Türkiye Bulgaristan'ın en fazla ihracat yaptığı ülke konumuna yükselmiştir. Bulgaristan'ın AB üyeliği, karşılıklı ilişkilerin genişlemesi ve derinleştirilmesi için daha iyi bir fırsat da sunabilecektir. Bulgaristan'ın olumlu yönde gelişme gösteren makroekonomik göstergeleri ve Avrupa Birliği üyeliği, Türkiye'nin de arasında bulunduğu yabancı ülkeleri Bulgaristan'da yatırım yapmaya teşvik etmektedir. Bulgaristan'ın AB üyeliğiyle birlikte, gelişen demokratik değerler temelinde iki

ülkenin, sivil toplum katmanlarının karşılıklı olarak ilişkilere katkı yapma potansiyeli artmıştır.

Bulgaristan ve Türkiye'yi bir araya getiren koşullar; ortak coğrafya ile sınırların paylaşımı, kültürel bağların bulunması, ekonomilerinin tamamlayıcı özelliklerde olması, pazarlarının canlı gelişen özellik arz etmesi, ortak evrensel değerlerin benimsenmesi ve dış politikada ortak eğilimlerin bulunması gibi unsurlardan oluşmaktadır. Her iki ülke açısından da bölgesel ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi çok önem taşımaktadır. Bulgaristan'ın planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçişi ve siyasi değişim sürecinde, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeni bir zemine oturtulması sağlanmıştır ve 1 Ocak 2007 tarihinden bu yana başta ekonomik ve ticari ilişkiler, AB ülkeleriyle devam eden ilişkiler zemininde yürümeye başlamıştır..

Turizm alanı iki ülke için de önemli potansiyel işbirliği alanlarından biridir. Coğrafi yakınlık, komşu ülkeler olunması ve yakın kültürel bağlar göz önünde bulundurulduğunda, turizmin iki ülke halklarının birbirlerini tanımada ne kadar önemli bir yeri olduğu daha iyi anlaşılabilecektir. Türkiye, Temmuz 2001'de Bulgar vatandaşlarına vize alma koşulunu kaldırmıştır, bu sayede ülkeyi ziyaret eden Bulgar vatandaşı sayısı hızla artmıştır. İki ülke arasında ekonomi alanında hızla ilerleyen ilişkilerin çeşitliliği, enerji, güvenlik ve siyasi alanlara da doğal olarak olumlu yansımaktadır. Son dönemde, AB kapsamında iki ülke yerel ve mülki idareleri arasında kardeş şehir ve kardeş belediye bağları kurulmasında önemli artış yaşanmıştır.

Bulgaristan, AB üyeliğini elde etmesiyle birlikte AB Yardımlarıyla Sınır Ötesi İşbirliği programını başlatmıştır. AB hibe yardımları ile desteklenmek üzere, Türkiye ile Bulgaristan arasında Sınır Ötesi İşbirliği Programı başlatılmıştır. Bu çalışmalarda ilerleme sağlandığı takdirde yerel yönetimler ve ekonomiler düzeyinde AB ile de yakınlaşma sağlanacaktır.

Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı ile birlikte tamamlanan beşinci genişleme ile AB, Karadeniz'de kıyısı olan bir oluşum haline gelmiştir. Ayrıca Avrupa kıtasıyla tam anlamıyla bir kara bağlantısı sağlanmıştır. Komşu ülke Bulgaristan'ın üye olması ile doğan beklentiler, doğru değerlendirilebildiği takdirde şüphesiz Türkiye için de potansiyel fırsatları beraberinde getirecektir. Karadeniz İşbirliği Örgütü (KEİ) çerçevesindeki gelişmeler göz önüne alınarak, AB üyesi olan diğer kıyıdaş ülke Bulgaristan ile Dünya Bankası ve AB fonlarından kredileri sağlanan enerji, ulaşım ve alt-yapı projeleri başta olmak üzere, geniş bir bakış açısıyla iş yapma potansiyelleri geliştirilebilecektir.

Bulgaristan'ın AB üyeliği gerek Türkiye gerek Avrupa ve de özellikle Balkanlar için çok önemli bir sonuçtur. AB'nin gelecek perspektifini görebilmemiz açısından dikkate alınmalıdır. 2007 yılındaki genişleme sonrası Kıtasal Bütünlük hedefine çok yaklaşan AB açısından düşünüldüğünde, Avrupa kıtasında değil diye nitelendirilen ülkeleri bünyesine katma ihtimali düşük olarak değerlendirilmektedir.

EKLER

EK I

AB –BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ

8 Ağustos 1988

AET ile Bulgaristan arasında diplomatik ilişkiler kuruldu.

8 Mayıs 1990

Bulgaristan ile AET Ticari ve ekonomik ilişkiler için konvansiyon imzaladı.

1 Kasım 1990

İmzalanan konvansiyon aktif hale geldi. Topluluktan Bulgaristan'ın ithalatındaki sınırların kademeli olarak kaldırılması ve tarımsal gıdalardaki ticarete karşılıklı imtiyazlar yapılması tasarlandı.

22 Aralık 1990

Bulgaristan Parlamentosu Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan geçen Bulgaristan'ın üye olması kararını kabul etti. AET ile Avrupa anlaşması imzası bu son hedefe doğru bir adım olarak addedildi.

1 Ekim 1991

Avrupa Konseyi Avrupa anlaşmasının imzası için Bulgaristan ile olan ön müzakerelerin başlaması konusunda Avrupa Komisyonu'nu yetkilendirme kararı aldı

17 - 20 Aralık 1991

Birlik için sonraki ön müzakereler Avrupa Topluluğu üyeleri ile Bulgaristan ziyaretinde başladı.

20 Mart 1992

Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi AT'ye Bulgaristan Cumhuriyeti'nin katılımı için komisyonlar arası kurul oluşturdu. Devlet başkanı Ilko Eskenazi komisyon başkanı atandı.

14 – 15 Mayıs 1992

Bulgaristan ile AT arasında katılım için müzakerelerin ilk raundu gerçekleşti.

Mayıs - Aralık, 1992

Avrupa anlaşmasından önce politik görüşmeler ve uzmanlık seviyelerine ek olarak müzakerelerde yedi dönem görüşüldü. Ticaret ve diğer gerekli konular için geçici anlaşma yapıldı.

8 Mart 1993

Bulgaristan için Avrupa anlaşması ve ticaret ile diğer gerekli konular için geçici anlaşma imzalandı. Avrupa anlaşması AT ve Bulgaristan arasında ticareti kapsayan serbest ticaret bölgesi kurulması ve derin politik diyalogların gelişmesi için bir çerçeve hazırladı.

14 – 15 Nisan 1993

Katılım süreci çerçevesinde Bulgaristan ile AB arasındaki politik diyalog Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri bakanı Lyuben Berov ile Danimarka dışişleri bakanı ve Avrupa Konseyi başkanı Nils Helveg Peterson ve AT Dışişleri sorumlusu Hans van den Bruk 'un katılımı ile başladı.

15 Nisan 1993

Bulgaristan parlamentosu ticari ve diğer konularla ilgili geçici anlaşma ve Avrupa anlaşması metinlerini onayladı

21 – 22 Haziran 1993

Kopenhag'da ki Avrupa Konseyi sonuçlandı; AB üyesi olmak için gönüllü olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliği için gerekli ekonomik ve politik koşulları tatminkar bir şekilde yerine getirmeleri istendi.

27 Ekim 1993

Avrupa Parlamentosu Bulgaristan anlaşmasını onayladı

Kasım, 1993

AB ile aday ülkeler arasındaki politik görüşmeler çalışma gruplarının düzenli toplantıları ile ileri seviyede başladı.

31 Aralık 1993

Ticari ve diğer konularla ilgili anlaşma aktif hale geldi. Ticari ve ekonomik işbirliği 90 konvansiyonuna işletme kısmında ara verildi

Ocak 1994

Avrupa anlaşmasının Bulgaristan'a tek taraflı ticari imtiyazlar sağlayan ilk ek protokolü Avrupa Birliği aracılığıyla aktif hale geldi. .

Mart 1994

AB komisyonu ile Bulgaristan'ın bir araya geldiği ilk toplantı gerçekleşti. Gümrük işbirliği, ulaşım, tarım, rekabet ve mevzuatın uyumlaşması alt komiteleri komisyon içerisinde düzenlendi. Metal Madenler iletişim grubu kuruldu..

14 Nisan 1994

Bulgaristan Cumhuriyeti hükümeti AB üyesi bir ülke olma isteğini onaylayan deklarasyonu kabul etti..

24 Kasım 1994

Bulgaristan ve diğer ortak ülkeler dış politika ve güvenlik konularındaki AB kararlarına katılmaya davet edildi.

Aralık 1994

Pazara giriş ve Avrupa anlaşmalarının uyumunda Avrupa komisyonu ile iki turlu görüşmeler üç EFTA ülkeleri Finlandiya, Avusturya ve İsveç'in AB 'ye katılımı ilişkisinde benimsendi.

9 – 10 Aralık 1994

Essen de Avrupa Konseyi AB katılımı için aday ülkelerin hazırlığı üzerine bir strateji kabul etti.

Ocak 1995

Visegrad ülkeleri ve Bulgaristan için ticari liberalizm zamanının düzenlenmesi üzerine Avrupa anlaşmasının ikinci ek protokolü etkin hale geldi.

1 Şubat 1995

Bulgaristan için Avrupa anlaşması etkin hale geldi..

22 Mart 1995

Bulgaristan bakanlar konseyi 66 nolu kararı kabul ederek bakanlar konseyinde Avrupa entegrasyonu için bir sekreteryaya, bir koordinasyon komisyonu ve bir hükümet komitesini içeren teknik bir Avrupa bütünleşme mekanizması kurdu.

29 Mayıs 1995

Bulgaristan AB ortak konseyi ilk toplantısı Brüksel'de gerçekleşti. AB bütünleşmesi için Bulgaristan'ın stratejisi bölgesel istikrar, AB üyesi ülkelerde Bulgarların özgür hareketleri ve Schengen grubu tartışıldı.

25 - 26 Haziran 1995

Avrupa Konseyi Cannes'da tek iç Pazar üzerine rapor kabul etti. AB'nin iç pazarında bütünleşme için aday ülkelerin hazırlıklarına yönelik strateji çıkartıldı. AB ortak ülkeleri, AB üye ülkelerinin dışişleri bakanları ve hükümet başkanları toplantısı düzenlendi.

6 – 8 Eylül 1995

Bulgaristan AB Parlamenter komitesi Sofya’da kuruldu. Bulgaristan’daki politik, sosyal ve ekonomik durum, Bulgaristan- AB ticari ve ekonomik ilişkileri, hukuk ve işçileri alanında işbirliği, PHARE programı performansı ve güney ve orta Avrupa’daki politik durum tartışıldı.

25 Eylül 1995

AB İşçileri ve Adalet Bakanları Konseyi; Birliğin dış sınırları aşılırken vize sahibi olunması ile ilgili ilkeler ve ulusların ihtiyaçları ile ilgili bir ülkeler listesi kabul etti. Bulgaristan da bu listeye dahildi.

9 –10 Kasım 1995

Bulgaristan AB Ortaklık Komitesi ilk toplantısı Sofya’da gerçekleşti. Avrupa Anlaşması’nın detaylı bir gözden geçirilmesi yapıldı.

Aralık 1995

Bulgaristan Hükümeti AB üyeliği için katılım kararı kabul etti.

14 Aralık 1995

Bulgaristan Parlamentosu AB üyeliği için Bulgaristan’ın resmi başvurusuna yönelik bir karar kabul etti.

15 – 16 Aralık 1995

Üçüncü Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Avrupa Konseyi süresince Madrid’de gerçekleşti. Javier Solana Bulgaristan’ın AB üyeliği için Bulgaristan Cumhuriyeti’nin başvurusunu vermişti. AB Konseyi ortaklığa başvuran ülkelerle ilgili bilgilerin düzenlenmesini Komisyon’dan talep etti.

Nisan 1996

AB Komisyonu Bulgaristan Hükümeti’nden detaylı bir doldurulmuş anket isteyerek görüşünü hazırlamıştır.

31 Temmuz 1996

Anket cevapları hazırlandı ve Sofya’daki AB Komisyonu üyelerine ulaştırıldı.

14 Aralık 1996

Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı Kıbrıs, Baltık ülkeleri ve diğer aday ülkelerin katılımıyla Dublin’de gerçekleşti.

24 – 25 Şubat 1997

Üçüncü Katılım Toplantısı gerçekleşti. Bulgaristan'ın AB'ye katılım kriterlerinde başarılı sonuçlar alması için ortak çözüm üretildi. Birliğe Bulgaristan'ın katılması için müzakerelerin anında başlaması konusunda AB Komisyonu tarafından verilen fikirlerin gelişmesi için koşulların oluşturulması amacıyla ülkedeki kritik durumdaki ilişkilerde AB yardım fırsatları ve yeni hükümetin gerekli hareketleri tartışıldı.

3 Mart 1997

Avrupa Komisyonu anketlerde bulunan bilgilerin güncellenmesi için Bulgaristan'ı davet etti.

17 – 18 Mart 1997

Komisyon temsilcisi Hans van der Bruk Sofya'ya kurumsal ziyarette bulundu. Avrupa Birliği genişlemesinde Bulgaristan'ı hazırlayan hükümet tarafından alınan temel ölçütlerin çerçevesi belirlendi.

25 Nisan 1997

AB kriterlerine Bulgaristan'ın uyumu ile ilgili güncellenmiş komisyon anketlerinin cevapları Bulgaristan tarafından AB delegasyonuna gönderildi.

16 Temmuz 1997

Bulgaristan'ın üyeliğe başvurusu ile ilgili görüş ajanda 2000'de yayınlandı. Bulgaristan Cumhuriyeti aday ülke ilan edildi. Bulgaristan katılım müzakerelerinin başlaması için yeteri kadar hazır olmayan aday ülke olarak değerlendirildi.

12 – 13 Aralık 1997

Luksemburg'daki AB Konseyi'nde Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Polonya ve Macaristan ile katılım müzakerelerinin başlanmasına karar verildi. Bununla beraber mevzuat görüşmelerine başlanması ve Letonya, Slovenya, Romanya ve Bulgaristan ile müzakereler için hazırlıkların hızlandırılması kararı alındı.

23 Mart 1998

Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi AB'ye katılım için Ulusal Strateji kabul etti.

27 Nisan 1998

Bulgaristan mevzuatının çok taraflı görüşülmesine başlandı.

Mayıs 1998

Müktesebatın uyumu için ilk Ulusal Program hazırlandı.

4 Kasım 1998

AB Komisyonu üyeliğe doğru aday ülkelerin 1998'deki süreçleri üzerine ilk düzenli raporları yayınladı.

10 Mart 1999

Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi üyelik için Bulgaristan'ın hazırlanmasında bir koordinasyon mekanizması kurulması ve AB ile diyalogun düzelmesi konusunda 47 nolu kararı kabul etti. Avrupa Bütünleşme Konseyi ve konu bazlı çalışma grupları kuruldu.

13 Ekim 1999

AB Komisyonu aday ülkelerin süreçleri üzerine ikinci düzenli raporları yayınladı.

29 Kasım 1999

Kozloduy Nükleer Santrali reaktörleri konusunda AB ile memorandum imzalandı.

10 Aralık 1999

Helsinki Zirvesi'nde Letonya, Litvanya, Malta, Slovakya, Romanya ve Bulgaristan ile müzakerelerin başlamasına karar verdi.

Aralık 1999

AB Bakanlar Konseyi Bulgaristan için ortaklık kararını güncelledi.

20 Ocak 2000

Bulgaristan Bakanlar Konseyi Başmüzakereci ile ilgili 3 nolu kararı kabul etti. Çalışma ve müzakere gruplarının müzakerelere göre alanları belirlendi

15 Şubat 2000

Bulgaristan'ın katılımı ile ilgili ilk uluslar arası konferans gerçekleşti.

Mart 2000

Avrupa bütünleşmesi komitesi Bulgar parlamenterlerden kuruldu.

1 Aralık 2000

Adalet ve içişleri bakanları konseyi Bulgaristan'ı Schengen listesine aldı.

7 – 9 Aralık 2000

Avrupa konseyi üye ülke devlet ve hükümet başkanlarının katılımı ile Nice'de toplandı AB kurumsal reform kararı aldı.

9 Ekim 2002

Avrupa komisyonu olağan raporu yayınlandı. Rapor on yeni üyenin katılımını içerdi. Bulgaristan "İşleyen Pazar ekonomisi" olarak tanımlandı. Komisyon Bulgaristan'ın 2007 yılında katılımı ile ilgili destek verdi.

24-25 Ekim 2002

Brüksel'deki konsey vardığı karar ile Komisyon ve Konseyin 2002 Kopenhag zirvesinde Bulgaristan ve Romanya için Kopenhag kriterlerine uyum paketi hazırlamasını istedi. Paket her iki ülkenin katılımına yardım için detaylı bir yol haritası içerdi.

12-13 Aralık 2002

Konsey Kopenhag'ta yaptığı açıklama ile Bulgaristan ve Romanya'nın üyelik için harcadığı çabayı ve yol haritasına uyumunu desteklediğini bildirdi.

19-20 Haziran 2003

Konsey Thessaloniki'de yaptığı açıklamada Bulgaristan'ın 2004'te görüşmeleri bitirip 2007'de üye olacağını açıkladı.

5 Kasım 2003

Komisyonun olağan raporu yayınlandı.

15 Haziran 2004

Üyelik görüşmeleri 31 maddenin tamamında ön koşullu olarak kapandı.

17 Aralık 2004

Avrupa konseyi Bulgaristan ile yapılan katılım müzakereleri sonucunda Bulgaristan'a Ocak 2007'yi üyelik tarihi olarak verdi.

13 Nisan 2005

Avrupa parlamentosu katılım anlaşmasını onayladı. Bulgaristan raporu 534 olumlu, 88 red ve 69 çekimser oyla kabul edildi.

25 Nisan 2005

Katılım anlaşması Lüksemburg'ta imzalandı.

1 Ocak 2007

Bulgaristan Avrupa Birliği'ne üye oldu.

EK II HARİTALAR

Harita I Bulgaristan Siyasi

Harita II Avrupa Birliği

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

- Agh Atilla, **Emerging Democracies in East Central Europe and the Balkans**, MA:Edward Elgar Publishing Limited., Northampton, 1998.
-, **The Politics of Central Europe**, London: Sage Publications, 1998.
- Aktan Cengiz, **Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde?** İzmir: EĞİAD Yayını, 2000
- Aktar Cengiz, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Albi Anneli, **EU Enlargement and the Constitutions of Central and Eastern Europe**, Cambridge University Press.,Cambridge, 2005.
- Aldershot Krassimira Paskaleva, **Bulgaria in Transition : Environmental , Consequences of Political and Economic Transformation**, edited by Krassimira Paskaleva Aldershot , Ashgate , 1998.
- Atakişi İbrahim,Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın Kopenhag Siyasi Kriterleri açısından Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci Üzerine Bir İnceleme, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2003.
- Bell John D., **Bulgaria In Transition: Politics, Economics, Society, And Culture After Communism**, Westview Press ,Colorado, 1998.
- Bertil Emrah, **Avrupa Birliği'nde Anayasa ve Anayasalcılık**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Mayıs 2004.
- Clieve Archer, Fiona Butter, **European Community Structure and Process**, Contunium International Publishing Grup, 1993.
- Craig Paul, De Burca Grainne, **EU Law, Text, Cases and Materials**, London, Oxford University Press, 3rd Edition.
- Cram Laura, **Policy Making in the European Union Conceptual Lenses and The Integration Process**, Routledge, 1th Edition, 12 June 1997.
- Crampton R.J., **Balkans since the Second World War**, Longmann,London, 2002

-, **Bulgaristan Tarihi**, çev. Nuray Ekici, Jeopolitika Yayınları, İstanbul, 2007.
- Cremona Marise, “Introduction”, **The Enlargement of the European Union**, Ed.by. Marise Cremona, Oxford University Press, New York, 2003.
- Dimitrova Antoaneta , **The Role of the European Union in The Process of Democratization in Central and Eastern Europe: Lessons from Bulgaria and Slovakia**, University of Limerick, 1998.
- Dura Cihan, Atik Hayriye, **Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Mayıs 2003.
- Elbasanı A, **The impact of Constitutions on Democratization: Cases of Hungary & Bulgaria**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent, 2002.
- Erçin Erhan, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, No:170, Ağustos 2002.
- Erdoğan H. Y, **Avrupa Birliği Genişleme Siyaseti ve Türkiye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler Bölümü, İstanbul, 2003.
- Fontaine Pascal, **On Derste Avrupa**, Çev: Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Lüksemburg, 2004.
- İbryam Semra, **AB’ye Uyum Sürecinde Bulgaristan’da Değişen Azınlık Hakları Anlayışı ve Yükselişe Geçen Milliyetçiliğin Siyasal Tezahürü: Ataka**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği A.B.D., İstanbul, 2007.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, **AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No: 172, İstanbul, 2003.
- Jacoby Wade, **The Enlargement Of The European Union and NATO**, Ordering from the Menu in Central Europe, UK, Cambridge University Press, 2004.
- Karakaş Yusuf, **Avrupa Birliği’nde Siyasal Entegrasyon**, Siyasal Kitabevi, İstanbul, 2002.
- Karluk Rıdvan., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul, 1999.

Kavalalı Murat, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat 2005.

....., **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Beşinci Genişlemesine İlişkin Katılım Antlaşmalarında Yer Alan Geçiş Düzenlemeleri**, TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, AB İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat 2006.

....., **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü), Ankara, 2005. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf>

Kellerman Alfred E., **The European Union an Ongoing Process of Integration**, Edited by Jaap W. de Zwaan, Jan H. Jans and Frans A. Nelissen, Cambridge University Press, London, 2004, http://assets.cambridge.org/97890670/41874/frontmatter/9789067041874_frontmatter.pdf

Koçancı Mustafa, **1984 Bulgaristan Örneği: Göç Edenler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE Sosyoloji ABD, Ankara, 2003.

Kostecki Wojciech & Zukrowska Katarzyna & Goralczyk Bogdan: **Transformations of Post-Communist States**, Mcmillan Press Ltd., Hampshire, 2000.

Mayhew Alan., **Recreating Europe: The European Union's Policy Towards Central and Eastern Europe**, Cambridge University Press, Londra, 1999.

Mathieu Jean-Luc, **Avrupa Birliği**, Çev: İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006.

Mathijsen P.S.R.F., **A Guide to European Union Law**, London, Thomson Sweet&Maxwell, Eighth Edition, s. 21

McIntyre Robert J., **Bulgaria : Politics, Economics and Society**, Pinter Published Ltd, Haziran 1988.

Nugent Neil, **European Union Enlargement**, TheEuropean Union Series, Palgrave Macmillan, 2004.

- Önkol Caner, **Eastern Enlargement of the European Union:"Historically Unique" or "Heavy Burden"?**,Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, 2002.
- Perry Charles M. (Ed), D'Assunao Carlos Monica R. (Ed), **Bulgaria in Europe: Charting a Path Toward Reform and Integration**, Potomac Books, Inc., 2005.
- Palabıyık M. Serdar, Yıldız Ali, **Avrupa Birliği**, ODTÜ Bilim ve Toplum Kitapları Dizisi, ODTÜ Yayıncılık, Ankara
- Sak G., **Public Policies Towards Financial Liberalization A General Framework and Evaluation of Turkish Experience in the 1980's**, SPK Yayınları, 2001.
- Schapiro L.B., “Europe”, **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, Vol. 25, No. 2 (Apr., 1949),[http://www.jstor.org/sici?sici=0020-5850\(194904\)25%3A2%3C225%3ADWNBPNP%3E2.0.CO%3B2-%23&cookieSet=1](http://www.jstor.org/sici?sici=0020-5850(194904)25%3A2%3C225%3ADWNBPNP%3E2.0.CO%3B2-%23&cookieSet=1)
- Schwarz H., **The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe**, London: The University of Chicago Press, 2000.
- Seidelmann Reimund, **EU, NATO and The Relationship Between Transformation and External Behavior in Post-Socialist Eastern Europe : The Cases of The Slovak Republic, Bulgaria, Romania and Ukraine**, ed. by Reimund Seidelmann, Nomos-Verl.-Ges Press, 2002.
- Smith Karen, **European Union Foreign Policy in a Changing World**, Blackwell Yayınevi, Oxford, 2003.
- Soysal İsmail, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945-1975)**,İsis yayınları, İstanbul, 1997.
- Todorova Marija N., **Balkan Family Structure And The European Pattern : Demographic Developments in Ottoman Bulgaria**, American Univ. Press , New York 1993.
- Uçarol Rıfat, **Siyasi Tarih**, 5.baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Ülger İrfan Kaya, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, TURKAB Yayınları, İstanbul, 2003.
-, **Avrupa Birliği El Kitabı**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003

....., **Avrupa Birliği Rehberi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2008.

....., **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis Yayınları, Ankara, 2005.

Wallace William, Wallace Helen, Pollack Mark, **Policy Making in the European Union (The New European Union Series)**, ed. By William Wallace, Helen Wallace, Mark Pollack, Oxford University Press, USA, 5th edition, September 15 2005.

White Brian, **Understanding European Foreign Policy**, Palgrave Yayınevi, New York, 2001.

Yıldız K., Düzgören K., **AB Yolunda Türkiye**, Avcı Ofset,İstanbul, 2002.

MAKALELER

- “Avrupa Birliği ve Müzakere Süreci”, **Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Yayınları**, Ankara, 2007.
- “Bulgaristan Ülke Profili”, **East European Constitutional Review**, Sayı 1-1, 1992.
- “European Parliament Resolution on the Application by the Republic of Bulgaria to Become a Member of the EU (2005)”, <http://www.europarl.eu.int/omk/sipade3?PUBREF=-//EP//TEXT+TA+PA-TA-2005-0117+0+DOC+XML+V0//EN&LEVEL=3&NAV=S&LSTDOC=Y>
- “Horata Sa Bogatstvoto na Bilgariya: Upravlenska Programa na Pravitelstvoto na Republika Bilgariya” (İnsanlar Bulgaristan’ın Zenginliğidir: Bulgaristan Cumhuriyeti Yönetim Programı), <http://ethnos.bg/index.php?TPL=2&MID=223&SID=223>.
- “IMF 4.Bulgaristan Değerlendirmesi”, <http://www.imf.org/external/np/sec/nb/2000/nb0084.htm>
- “Monitoring Report on the State of Preparedness for EU Membership of Bulgaria and Romania”, **Communication from the Commission**, Brussels, 26.09.2006.
- “Ramkova Programa za Ravnopravno Integrirane na Romite v Bilgarskoto Obştество” (Romanlar’ın Bulgar Toplumuna Eşit Şekilde Entegrasyonu İçin Çerçeve Program), <http://ethnos.bg/index.php?TPL=2&MID=89&SID=89>
- “Strategiya za Obrazovatelna Integratsiya na Detsata i Uçenitsite ot Etničeskite Maltsinstva” (Etnik Azınlıklara Üye Çocuk ve Öğrencilerin Eğitim Entegrasyonuna İlişkin Strateji), <http://ethnos.bg/index.php?TPL=2&MID=367&SID=367>
- “The Road to Europe Legacies, Strategies, Norms and the Development of the Rule of Law in Hungary and Bulgaria”. www.seep.ceu.hu/archives/issue62/spendzhharova.pdf

- Alkan Nail, “Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci ve Sonrası”, **Avrupa Birliği Üzerine Notlar**, Ed.Oğuz Kaymakçı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.
- Andonova, Liliana B, ‘Bulgaria's Energy Sector’, **Environment**, , Vol. 44 Issue 10, December 2002.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “Avrupa Birliği’nin Genişlemesi Tarihi Bir Fırsat”, <http://www.deltur.cec.eu.int/genisleme.pdf>.
- Avrupa Komisyonu, “2000 Olağan Raporu”, http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm
- Avrupa Komisyonu, “Genişleme Strateji Belgesi”, 2001, <http://www.deltur.cec.eu.int/EnlargementStrategy2001.pdf>.
- Beronov Nedelcho, Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Nedelcho Beronov’un Konuşması, <http://www.anayasa.gov.tr/images/loaded/kitap/bulgaristan.pdf?con=1>
- Birden Rana, “Genişlemenin Araçları”, **Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci**, Der. Cengiz Aktar, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1.Baskı, 2002.
- Black B. and Kraakman R., “A Self-Enforcing Model of Corporate Law”, **Harvard Law Review**, 109, 1996.
- Brok E., “Europe Ahead of Its Political and Economic Reorganisation”,European Meetings, **Centre for European Studies**, <http://www.cesbg.org/docs/brok.doc>.
- Brusi Martin, “EU & Interethnic Power Sharing Agreements in Accession Countries”, **Center of Applied Policy Research**, 1,2003.
- By Dimitrova Gergana, **Journal of Southeast European & Black Sea Studies**, Vol. 2 Issue 2, May 2002.
- By Giatzidis Emil, “The Limits of Europeanization: Hegemony and its Misuse in the Political Field of Bulgaria”, **Journal of Southeast European & Black Sea Studies**, , Vol. 4 Issue 3, September 2004.
- Dedeoğlu Beril, “AB Üyelik Süreci ve Türkiye” Konulu Konferans Sunumu, Sabancı Kültür Sitesi, 2006, Kocaeli

-, “Avrupa Birliği’nin Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği’nin Yakın Geçmişi”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der. Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s. 61.
- Dimitrova Antoaneta, Dragneva Rika, “Bulgaria’s Road To European Union: Progress Problems & Perspectives”, **Perspectives on European Politics & Society**, 2001, <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf>
- Dragneva R., ‘Legal Preconditions for Contractual Relations in the Transition to a Market Economy: the Case of Bulgaria’, **Institute of Development Studies Bulletin**, sayı 29(3) 1998.
- Eskenazi I., “Bulgarian Association with the EC’ in Bulgaria and the European Community”, 30 September – 1 October 1993, **Sofia: Center for European Studies**, 1993. Aktaran Dimitrova Antoaneta, Dragneva Rika, “Bulgaria’s Road To European Union: Progress Problems & Perspectives”, **Perspectives on European Politics & Society**, 2001, <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf>
- European Commission, ‘Enlargement as a Historic Opportunity’, Brussels, 1999.
- European Commission, “Equality and Non-Discrimination Annual Report 2005”, **Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities**, Unit D.3, April 2005.
- European Parliament, Committee on the Environment, “Public Health and Consumer Policy”, 2000.
- Fisher Stanley, “The Lessons of Reform - Ten Years On”, Lecture at the University for National and World Economy, Mayıs 2000, <http://www.imf.org/external/np/speeches/2000/052500.htm> .
- Grabbe Heather, Hughes Kirsty, “Enlarging The EU Eastwards”, **Royal Institute of International Affairs**, 1998.
- H. Kramer, ‘The European Community’s Response To The “New Eastern Europe”’, **Journal of Common Market Studies**, 31 (2), June 1993.
- Hatipoğlu Durhan, “Bulgaristan’da Türklere Karşı Asimilasyonun Başlangıcı: 26 Aralık 1984”, http://turkgunu.blogcu.com/bulgaristan-da-turklere-karsi-asimilasyonun-baslangici-26-aralik-1984_4871613.html

- Huntington S., ‘The Clash of Civilizations?’ **Foreign Affairs**, sayı 72-3 Yaz 1993.
- Inotai Andras, “The ‘Eastern Enlargements’ of the European Union”, **The Enlargement Of The European Union**, Ed. Marise Cremeno, New York, Oxford University Press, 2003.
- Kaleağası Bahadır, “AB’nin Derinleşme ve Genişleme İkilemi Avrupa’da Yeni Bir Düzen Arayışı”, <http://www.abhaber.com/bahadirkale/bahadirkale0135.asp>
- Kostov I., ‘Meclis Konuşması’ 10 Kasım 2000, <http://www.government.bg/bg/cm/index.html>; <http://www.government.bg/eng/primeminister/index.html>
- Maniokas Kladijus, “The Method Of The European Union’s Enlargement To The East: a Critical Appraisal”, **Driven To Change**, Ed.by. Antoaneta L. Dimitrova, UK, Manchester University Press, 2004.
- Maresceau Marc, “Pre-accesssion”, **The Enlargement of the European Union**, Ed.by. Marise Cremona, Oxford University Press, New York, 2003.
- Mayhew Alan, ‘Bulgaria and the European Union’ (30 September - 1 October 1993) Konferansının açılış konuşmasında , Konferans Notları 1, **Center for European Studies**, Sofia, 1993.
- Özcan Mehmet, “AB Anayasası Parlamento’dan Onay Aldı”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=47>.
- Özlem Kader, “The Transformation Of Turks Of Bulgaria In Historical Process And The Effects Of Eu Membership Process Of Bulgaria To Turkish Minority”, **Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1 Sayı II, <http://www.sosyalarastirmalar.com>
- Paker Feyza, “Demir Perde Üyeliğinin Perde Arkası”, **Pusula Dış İlişkiler Dergisi**, Mayıs 2004, <http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/IZTO+Bilgi/Pusula/2004/2004V.htm>
- Parvanov Georgi, “Bulgaria in a Changing World”. **Mediterranean Quarterly**, Sonbahar, 2002. www.eu.int/comm/enlargement/bulgaria/political_profile.htm
- Putnam R., ‘Diplomacy and Domestic Politics: the Logic of Two Level Games’, **International Organization**; 42 (3), Yaz 1988.

- Rayçeva İliyana, Tsvetkova Romyana ve Nikolova Veneta, “Bulgaristan ve Romanya’nın Bir Buçuk Yıllık Üyeliği Sırasındaki İlerlemesi Açısından AB’nin Beşinci Genişlemesinin Başarısı”, çev. Rayna İvanova,
http://www.bnr.bg/RadioBulgaria/Emission_Turkish/Theme_Bulgaria_Sveta/Material/08.08+uspehit+na+5.+razshryavane+ES.htm
- Sedelmeier, U and Wallace H., ‘Eastern Enlargement: Strategy or Second Thoughts?’, Ed. H. and W. Wallace, **Policy Making in the European Union**, 2.Baskı, Oxford University Press, İngiltere, 2003.
- Selçuk Engin, “Avrupa Anayasası ve Türkiye”, **Stratejik Öngörü**, Ed. Atilla Sandıklı, Tasam Yayınları, Sayı: 3, Haziran 2004, s. 179.
- Şanlıoğlu Ömer, “Ekonomik ve Siyasal Kriterleri Gerçekleştirmeleri Bakımından, Avrupa Birliği’ne Yeni Katılacak Ülkeler ile Türkiye’nin Karşılaştırılması”, <http://www.e-akademi.org/makaleler/osanlioglu-2.htm>
- Türbedar Erhan, “Balkan Ülkelerinin AB Yolculuğu”, <http://www.asam.org.tr/temp/temp315.pdf>
- Türkmen Fusun, “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der. Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Kitapları, Ekim 2003.
- Ülger İ. Kaya, “Avrupa Dış Politikası ve AB Genişlemesi”, **Avrupa Birliği Üzerine Notlar**, Ed. Oğuz Kaymakçı, Ankara, Nobel Dağıtım, 2005.
- Vachudova Milada Anna, “Strategies for Democratization and European Integration in the Balkans”, **The Enlargement of the European Union**, Ed.by. Marise Cremona, Oxford University Press, New York, 2003.
- Vassilev, Rossen, ‘Bulgaria's Ethnic Problems’, **East European Quarterly**, Vol. 36 Issue 1, Spring 2002.
- Whitehead L., ‘The Enlargement of the European Union: A “Risky” Form of Democracy Promotion’, **Central European Political Science Review**, 1 (1), Eylül 2000.
- Wim Kok, “Avrupa Birliği’nin Genişlemesi: Başarılar ve Zorluklar” Avrupa Komisyonu, 2003,

http://www.bteu.de/modules.php?op=modload&name=Downloads&file=index&req=viewdownload&details&lid=85&tttitle=AVRUP_A_BIRLIGININ_GENISLEMESI_BASARILAR_VE_ZORLUKLAR&POSTNUKESID=634ffaf638b6063cd8035240ddf5d16d

Zhelev Z., ‘Bulgaria and the European Union başlıklı konferansın açılış konuşması’ , **Centre for European Studies**, Sofia, 1993.

Zielonka Jan, Mair Peter, “Diversity and Adaptation in the Enlarged European Union”, **The Enlarged European Union**, Ed. Jan Zielonka, Peter Mair, England, Frank Cass Publishers, 2002.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://bulrefsite.entrewave.com/view/bulrefsite/s129p166.htm>
http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/key_documents/index_en.htm
<http://ec.europa.eu/cgi-bin/etal.pl>
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/bulgaria/economic_profile_en.htm
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/bulgaria/eu_bulgaria_relations_en.htm
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/bulgaria/index_en.htm
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/bulgaria/political_profile_en.htm
<http://en.wikipedia.org/wiki/Bulgaria>
http://en.wikipedia.org/wiki/Lyuben_Berov
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_3306576&_dad=portal&_schema=PORTAL
<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>
<http://fancub.autocadokulu.com/index.php?topic=806.0>
<http://files.osa.ceu.hu/holdings/300/8/3/text>
<http://ginacom.blogspot.com/2008/01/trkiye-makedonya-askeri-ilikileri.html>
<http://investbg.government.bg/>
<http://iwwraw.igc.org/publications/countries/cescrlbulgaria.htm>
<http://kobi.mynet.com/pdf/Bulgaristan.pdf>
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/6220591.stm?ls>
<http://paper.standartnews.com/bg>
<http://pdc.ceu.hu/countries/Bulgaria.html>
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan>
http://tr.wikipedia.org/wiki/Dimit%C4%B1r_pepov
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/03/14/261321.asp>
http://www.abprojesunumlari.com/index.php?option=com_content&view=article&id=86&Itemid=104
<http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/1269/unite03.pdf>
<http://www.balgoc.org.tr/turk.html>
<http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=7404.0>
<http://www.bardasbelediyesi.com/TurkTarihi/Turk%20yurdu.htm>
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/01/040109_bulgaristan_rehber.shtm

<http://www.bcci.bg/stategaz/sg1998/leg10098.htm>
<http://www.bg-turk.com/index.php?act=news&id=1123>
<http://www.bsp.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0352&n=&vis=>
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1944aralik.htm>
<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1990/aralik1990.htm> - 271k
<http://www.census.gov/ipc/www/idb/country/buportal.html>
<http://www.cesbg.org/docs/brok.doc>
<http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>
http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=2390
<http://www.en.wikipedia.org>
<http://www.europa.eu.int>
<http://www.europa.eu.int/bulgaria>
[http://www.evroportal.bg/uploads/\[731043\]report_bg_ro_2006_en.pdf-rapor](http://www.evroportal.bg/uploads/[731043]report_bg_ro_2006_en.pdf-rapor)
http://www.eximinter.com/e/uploads/f-2002.07.11_09-22-43-Bulgaristan.doc
<http://www.foreignpolicy.org.tr/>
<http://www.government.bg/eng/index.html>
<http://www.government.bg/eng/primeminister/index.html>
<http://www.imf.org/external/np/rosc/bgr/insur.htm>
<http://www.imf.org/external/np/sec/nb/2000/nb0084.htm>
<http://www.imf.org/external/np/speeches/2000/052500.htm> .
<http://www.investbg.government.bg>
<http://www.maps.com/reference/phypol/atlas/phy/europe.html>
<http://www.md.government.bg>
<http://www.mfa.government.bg>
<http://www.msxlab.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/12292-bulgaristan-ve-bulgaristan-tarihi.html>
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BG/2004yllk%20rapor.doc>
<http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Filip-Dimitrov>
http://www.nsi.bg/Index_e.htm
http://www.nsi.bg/ZActual_e/ImpExp0708.htm
<http://www.photius.com/countries/bulgaria/>
<http://www.priv.government.bg/indexen.html>
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=252739>

http://www.soydaslar.org/component/option,com_joomlaboard/Itemid,30/func,view/id,172/catid,4/

<http://www.tarihsayfam.com/ulkeler-tarihi/bulgaristan.html>

<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5061.html>

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/akpm/orta/main_genel.html

http://www.turkmedya.com/V1/Pg/NewsCityDetail/NewID/25081/CatID/29/CityCode//CityName/Sofya/CountryID/14/Header/bulgaristan_a_donmustu.html

<http://www.world-gazetteer.com/home.htm>

http://www2.sx.ac.uk/elect/electer/bg_er_nl.htm